

Vanhukset ja digitalisaatio: Vanhusten digilaitteiden käyttö, digiosaaminen ja näkemykset digitalisaatiosta ilmiönä

Kasvatustiede

Kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma

Pro gradu- tutkielma

Laura Johansson

Ohjaaja:

Professori Ulpukka Isopahkala-Bouret

04.05.2022

Turku

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijä: Laura Johansson

Otsikko: Vanhukset ja digitalisaatio: Vanhusten digilaitteiden käyttö, digiosaaminen ja näkemykset digitalisaatiosta ilmiönä

Ohjaaja: Professori Ulpukka Isopahkala-Bouret

Sivumäärä: 71

Päivämäärä: 04.05.2022

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vanhusten ja ikääntyneiden digilaitteiden käyttöä, niihin liittyvää osaamista ja osaamiseen vaikuttavia tekijöitä, tuen merkitystä ja saatavuutta digilaitteiden opettelussa sekä asenteita ja mielipiteitä digitalisaatiota kohtaan ilmiönä. Teknologian ja digitalisaation nopea kehitys suhteutettuna nopeasti kasvavaan vanhusväestöön ja huoltosuhteen muuttumiseen Suomessa asettaa paineen tutkia vanhusten digitottumuksia ja digituen toteutumista nykypäivänä. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jonka aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua ja haastattelulajina käytettiin ryhmähaastattelua. Haastatteluihin osallistui yhteensä kymmenen ($n = 10$) vanhusta. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Turun seudulla toimivan vapaaehtoistoimintaan perustuvan yhdistyksen avulla, jonka avulla myös haastateltavat on hankittu. Haastateltavien ryhmään valikoitui vanhuksia 72-92 ikävuoden väliltä. Aineiston analyysissä metodeina käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia ja teemoittelua.

Tutkimustulosten mukaan vanhukset voidaan luokitella teknologian ja digilaitteiden käyttäjinä kahteen eri luokkaan; aktiivisiin ja oma-aloitteisiin käyttäjiin sekä passiivisiin ja varautuneisiin käyttäjiin. Aktiivisten vanhusten laiteosaaminen oli korkealla tasolla ja he myös käyttivät useampaa laitetta useita eri kertoja päivässä. Lisäksi aktiivisten vanhusten ryhmän yleinen asenne digitalisaatiota kohtaan sekä halu pysyä kehityksen mukana ja oppia uutta olivat korkealla. Passiivisten vanhusten ryhmässä puolestaan kokemukset olivat päinvastaisia; laitteita käytettiin huomattavasti vähemmän ja laitteisiin ja teknologiaan suhtauduttiin epäilevästi ja ennakkoluuloisesti. Tutkimustulosten mukaan iällä, aikaisemmalla elämäkokemuksella ja työtaustalla saattaa olla vaikutus vanhusten digiosaamisen kehittymisessä. Lisäksi tutkimuksessa selvisi, että suurin digiosaamiseen vaikuttava tekijä vanhusten elämässä on usein lähiomaiset kuten lapset ja lapsenlapset. Laitteiden käytössä ja opettelussa siis korostuu erityisesti sosiaalisen tuen merkitys. Yleisesti vanhukset kokivat, että perustietoa laitteiden käytöstä on hyvin saatavilla, mutta vastauksissa korostui toivomus laitteiden helppokäyttöisyydestä, ohjeiden yksinkertaisuudesta ja selkokieliisyydestä sekä henkilökohtaisen ohjauksen ja tuen saatavuudesta. Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että vaikka niin kansallisia kuin kansainvälisiäkin toimia on tehty digitalisaation edesauttaman eriarvoisuuden vähentämiseksi ja vanhusten digiosaamisen kasvattamiseksi, olisi aiheesta tärkeää kerätä lisää tutkimusnäyttöä sekä kohdentaa laite- ja ohjelmointikehitystä myös vanhusväestön kokemukset, iän tuomat rajoitteet sekä erityisesti toivomukset huomioon ottaen.

Avainsanat: vanhukset, ikäihmiset, digiosaaminen, digitalisaatio, oppiminen, elinikäinen oppiminen

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Vanhukset ja digitalisaatio	4
2.1. Digitalisoituva yhteiskunta	5
2.2. Vanhukset digitalisoituvassa yhteiskunnassa	8
3 Vanhukset ja digiosaaminen	12
3.1 Oppiminen ja motivaatio	13
3.2 Digituki ja avun saanti	16
4 Tutkimuskysymykset	19
5 Tutkimuksen toteuttaminen	20
5.1 Aineiston hankinta	20
5.2 Aineiston analyysi	23
6 Tulokset	25
6.1 Vanhukset teknologian käyttäjinä	25
6.1.1 Aktiiviset ja oma-aloitteiset käyttäjät	26
6.1.2 Passiiviset ja varautuneet käyttäjät	35
6.2 Vanhusten digiosaaminen ja siihen vaikuttavat tekijät	38
6.2.1 Vanhusten digiosaamisen mahdollistajat ja haastajat	38
6.2.2 Tuen ja avun tarve	40
6.2.3 Sosiaalisen tuen merkitys teknologian haasteissa	45
6.3 Vanhusten asenteet digitalisaatiota kohtaan ilmiönä	48
7 Pohdinta	52
7.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	52
7.2 Yhteenveto ja johtopäätökset	55
Lähteet	61
Liitteet	67
Liite 1. Taustatietolomake	67
Liite 2. Haastattelurunko	68
Liite 3. Tietosuojailmoitus	69

1 Johdanto

Teknologian ja tietoteknisten laitteiden kehittyminen sekä digitalisaatio ovat olleet Suomessa vauhdilla kasvavia prosesseja jo vuosikymmenien ajan. Digitalisaatio ja tekniikka näkyy työelämässä, koulutuksessa, yritystoiminnassa sekä ennen kaikkia jokaisen kansalaisen arkielämässä. Yhä suurempi osa palveluista ja tuotteista on verkossa ja yritykset niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla ovat keskittyneet yhä vahvemmin sähköisten palveluiden kehittämiseen niiden kustannustehokkuuden vuoksi. Rakennemuutokset palvelutaloudessa ja -tuotannossa ovat väistämättäkin muokanneet ihmisten arkielämää ja puhelimet, tietokoneet ja internet ovat yhä erottamattomampi osa vapaa-aikaa, harrastuksia, työtä ja koulutusta. (Mattila, Pajarinen, Seppälä, Mäkräinen & Neuvonen 2021, 10, 12; Valtiovarainministeriö 2022a.)

Vaikka kehitystahti on ollut huimaa ja sen väistämättömyys ollut tietoista jo pitkään, ovat monet digitalisaation vaikutuksista vielä tuntemattomia. Erityisen uhan alla tässä nopeassa kehitystahdissa ovat yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ryhmät, jotka ovat syystä tai toisesta jääneet kehityksen ulkopuolelle. Yksi näistä luokista ovat ikääntyneet, jotka samalla ovat myös nopeimmin sosiaalinen ryhmä Suomessa. Vaikka työssäkäyvien ja vanhempien ikäluokkien teknologiaosaaminen ja internetin käyttö on lisääntynyt viime vuosikymmeninä, on vanhusten ja teknologian välillä yhä suuri kuilu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 14; Tilastokeskus 2020; Valtiovarainministeriö 2022a.)

Ikäihmisten määrä on kasvussa niin Suomessa kuin kansainväliselläkin tasolla. Elinajanodotteet ovat jatkuvassa kasvussa ja ennustettu kasvavan vuoteen 2080 mennessä. Suomessa naisten elinajanodotteen ennustetaan nousevan vuoteen 2080 mennessä 91,1 ikävuoteen ja miehillä 87 ikävuoteen. Samalla vanhushuoltosuhteen ennustetaan vuoteen 2080 mennessä olevan 54,60, mikä tarkoittaa noin yhtä 65 vuotta täyttäneitä kahta 15-64 vuotiasta kohden. Vuonna 2019 70 vuotta täyttäneitä oli Tilastokeskuksen väestörakennetilaston mukaan Suomessa 874 000 ja määrä on kasvanut kolmessa vuodessa 100 000 henkilöllä. (Eläketurvakeskus 2022, Tilastokeskus 2020.) Väestön ikääntyessä ja yhteiskuntarakenteen muuttuessa työssäkäyvien määrä suhteessa vanhuksiin ja eläkeläisiin siis vähenee, mikä puolestaan voi vaikuttaa ikäihmisten palveluiden parissa työskentelevien määrään. Tämän vuoksi on hyvä kiinnittää huomiota myös vanhustenhoitoa edistäviin ja ylläpitäviin instituutioihin, esimerkiksi terveydenhoito- ja eläkejärjestelmiin, jotta ikääntyvän väestön tarpeita pystytään ennakoimaan.

Erityisesti viime vuosikymmenenä teknologia on ulottunut kaikille elämän osa-alueille työstä ja koulutuksesta viihteeseen ja vapaa-aikaan. Teknologiaa hyödynnetään kaikissa ikäluokissa, mutta

vanhusväestön keskuudessa digilaitteet ja niiden käyttö on edelleen vähäisempää muihin ikäpolviin verrattuna. Sen lisäksi ikääntyminen tuo digikäyttäytymiseen omat muutoksensa. Palveluiden sähköistymisen ja digilaitteiden kehityksen myötä myös ikäihmisille voidaan tarjota mahdollisuuksia elää itsenäisempää elämää, saavuttaa tietoa sekä lisätä heidän kokonaisvaltaista hyvinvointiaan. Mutta jos pääsyä digilaitteiden äärelle ei ole tarjolla, asettaa se ihmisiä eriarvoiseen asemaan. Tilastokeskuksen mukaan 65-74 vuotiaista jopa 88% on käyttänyt internetiä viime vuonna ja 62% heistä on käyttänyt internetiä useita kertoja päivässä. Samassa ikäryhmässä noin 25% osti verkosta ja noin 50% soitti internetpuheluja sekä seurasi erilaisia yhteisöpalveluja. Vanhemmalla ikäryhmällä, 75-89 vuotiaat, samat luvut olivat huomattavasti alhaisempia; ainoastaan 30% vanhuksista käytti internetiä useita kertoja päivässä, vain 8% osti verkosta ja noin 20% hyödynsi internetiä puheluihin ja yhteisöpalveluihin. Mitä ylemmäs ikäasteikossa edetään, sitä pienempiä luvut ovat. Lisäksi digilaitteiden ja internetin käytössä suurin osa vanhusväestöstä tarvitsee ainakin joskus opastusta. (Czaja 2006; Czaja, Cahrness, Fisk, Hertzog, Nair, Rogers & Sharit 2006, 12; Tilastokeskus 2021; Valtiovarainministeriö 2017, 6.)

Teknologian kehitys on väistämätöntä, mutta samalla tuntuu, että valtion kehitysprojektit ja rahalliset panostukset kohdistuvat ainoastaan työikäisten osaamisen ja elinikäisen oppimisen tukemiseen erityisesti niiden tuomien yhteiskunnallisten vaikutusten myötä. Koska vanhukset ja iäkkäät eivät tuo yhteiskunnalle samalla tavalla taloudellista hyötyä, ei heihin haluta kohdistaa resursseja. Koska digitalisaatio ja sen kehitys koskee meistä jokaista ja koska yhteiskuntamme on sitoutunut noudattamaan tasa-arvon periaatteita yhteisen hyvinvoinnin saavuttamiseksi, olisi erikoista jättää kuuntelematta mielipiteitä, jotka tulevat yhdeltä suurimmista ikäryhmistä. Panostamalla myös niihin ryhmiin, jotka uhkaavat jäädä kehityksen ulkopuolelle, voidaan saada helpotettua monia yhteiskunnan kustannuksia ja kavennettua eriarvoisuutta, minkä vuoksi näen erityisen tärkeänä tutkia ja kuunnella, mitä myös näillä ryhmillä on sanottavana. Koska kaikilla vanhuksilla ei välttämättä ole fyysisten rajoitteiden takia pääsyä tai mahdollisuutta oma-aloitteisesti kouluttautua paremmiksi digiosaajiksi ja ylläpitää omaa osaamistaan itsenäisesti, olisi mielenkiintoista selvittää, miten yhteiskunta ottaa huomioon ne, jotka tällöin väistämättä jäävät kehityksen ulkopuolelle. Tutkimuksen tuloksista on hyötyä kaikille palveluntarjoajille, jotka ulkoistavat toimintaansa verkkoon sekä koko väestölle. Vanhuksissa ja iäkkäissä on suuri tulevaisuuden tuotannon markkinarako, johon mielestäni olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Tulevaisuuden haasteena tulee olla tarjota kaikille ikäluokille tasavertaista palvelua ja mahdollisuuksia pysyä teknologian kehityksen perässä. Lisäksi olisi tärkeää selvittää vanhuksien asenteita digitalisaatiota kohtaan sekä arvioida niiden vaikutuksia digiosaamiseen ja digituen kehittämiseen.

Olen toiminut tutkimuksen toteuttamisen aikaan eräässä vapaaehtoisyhdistyksessä, jonka tavoitteena on kehittää ikäihmisten hyvinvointia, tukea heidän sosiaalista elämäänsä ja toimintakykyä sekä lisätä heidän harrastemahdollisuuksiaan. Viikoittainen kanssakäyminen vanhusten kanssa sytytti minulle idean tutkimusaiheen valintaan. Useimmat meistä tiedostavat omien isovanhempiensa tai vanhempiensa kautta, miten teknologia haastaa heidän elämäänsä ja usein aiheuttaa ärräpäiden ilmaantumista molemmiin puolin. Tästä huolimatta tuntuu, että digiosaamisen puutteesta vanhemmissa ikäluokissa ei puhuta juuri lainkaan, ainakaan valtamediassa.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia käyttökokemuksia vanhuksilla liittyy teknologiaan ja digilaitteisiin. Lisäksi tarkoituksena on selvittää mitkä asiat vaikuttavat vanhusten digiosaamiseen, miten he kokevat itse avun tarpeen ja sen saatavuuden sekä minkälaisia ajatuksia digitalisaatio kokonaisvaltaisena ilmiönä herättää vanhuksissa. Tutkimusaiheeni kietoutuu digitalisaation, vanhuuden, elinikäisen oppimisen sekä osaamisen kehittämisen kenttiin nykypäivän ja tulevaisuuden muutoksessa. Aiheen ajankohtaisuus ja hyödyllisyys myös tulevaisuudessa sekä vapaaehtoistyöni herätteli minua aiheen valintaan.

Tutkimusraportissa perehdytään ensin tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen luvussa kaksi ja kolme. Ensimmäisenä perehdyn digitalisoituvaan yhteiskuntaan sekä vanhusten asemaan siinä (Luku 2). Luvussa kolme käsitellään vanhusten digiosaamista oppimisen ja motivaation näkökulmasta sekä digituen muotoja ja saatavuutta.

Viitekehyksen jälkeen avaan tutkimuksen tutkimuskysymykset (Luku 4) sekä jatkan kertomalla tutkimuksen toteuttamisesta käytännössä (Luku 5) eli aineiston hankinnasta (Luku 5.1), aineiston analyysistä (Luku 5.2) sekä pohdinnasta liittyen tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen (Luku 5.3). Viimeisimpänä raportissa käsitellään tutkimuksen tulokset (Luku 6) sekä pohdintaosuus (Luku 7). Raportin lopusta löytyvät myös lähdeluettelo sekä liitteet.

2 Vanhukset ja digitalisaatio

Suomessa digitalisaatio on ollut nouseva trendi erityisesti viimeisen vuosikymmenen ajan ja 2010-luvulta saakka digitalisaatio on päässyt jopa osaksi hallitusohjelman pääteemoja EU:n digitaalistrategian luomisen myötä. Digitaalistrategian tavoitteena on kehittää digitaalisia yhtenäismarkkinoita vuoteen 2030 mennessä ja sen myötä myös taata turvallinen, yhtenäinen ja oikeudenmukainen digitaalinen ympäristö (Euroopan parlamentti, 2022). Suomessa digitalisaation luomaa eriarvoisuutta on seurannut Valtiovarainministeriö. Ministeriö asetti vuonna 2018 suunnitelman, jonka tavoitteena oli lisätä sellaisia kansallisia toimia, joilla voitaisiin lisätä syrjäytymisvaarassa olevien eri yhteiskuntaryhmien digitaitoja. Erityisesti suunnitelmassa siis keskityttiin niihin ihmisryhmiin, jotka ovat vaarassa jäädä digitaalisten palveluiden ja markkinoiden ulkopuolelle, kuten ikäihmisiin ja erityisen tuen tarpeessa oleviin henkilöihin. (Valtiovarainministeriö 2017, 13; Valtiovarainministeriö 2022a.) Vuonna 2019 valmistuneessa Valtiovarainministeriön Digi arkeen- neuvottelukunnan toimintakertomuksessa (2019, 28 – 38) digitalisaation eriarvoistavista vaikutuksista nostettiin esille, mitä tekijöitä digitalisaation kehityksessä ja saavutettavuudessa tulisi erityisesti ottaa huomioon ja sekä 12 ratkaisuehdotusta vastaamaan näitä haasteita. Tärkeimmiksi ratkaisuehdotuksiksi syrjäytymisen riskin vähentämiselle esitettiin muun muassa:

1. Perinteisten asiointitapojen turvaaminen myös tulevaisuudessa
2. Selkokieleen ja selkään kieleen satsaaminen
3. Käyttäjien osallistaminen palveluiden suunnittelussa
4. Resursoitu ja alueellisesti tasapuolinen digituki, joka ulottuu kaikkialle
5. Kirjastojen ja järjestöjen yhteistyön vahvistaminen digiopastamisessa

Se lisäksi, että digitalisaation kehitys tuo omat riskinsä esimerkiksi juuri syrjäytymisvaarassa oleville ryhmille, on siinä myös nähtävissä mahdollisuuksia. Vaikka teknologian ja ikäihmisten välillä vallitsee vielä pieni kuilu, niin teknologian hyödyntämisestä ikäihmisten keskuudessa, esimerkiksi vanhustenhoidossa, on paljon positiivista näyttöä. Koska ikäihmisten määrä on kansainvälisessä kasvussa ja ikärakenteen muutos luo painetta hoitokustannuksien alentamiseen, on digitaalisuutta ja teknologioiden hyödyntämistä kannattavaa kehittää juuri näiden kohderyhmien turvaksi. Eri teknologioilla on todettu olevan suurikin hyöty ihmisten elämänlaadun parantamisessa ja itsenäisyyden kasvattamisessa, jotka puolestaan vähentävät tuen tarvetta, lisäävät aktiivisuutta sekä

vaikuttavat yleiseen mielialaan ja psykologiseen hyvinvointiin ja tämän myötä myös hoitokustannuksiin. Vaikka teknologian hyödyntäminen vanhustenhoidossa ja heidän tarpeidensa mukaan on täynnä mahdollisuuksia, sisältyy ikäihmisten teknologian käyttöön myös omat haasteensa; fyysiset rajoitteet ja kykyjen vähentyvä käyttö, heikentyvä motivaatio laitteita kohtaan, tuen tarpeen kasvu sekä väärentynyt kuva turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä. (Shultz, Wahl, Matthews De Vito Dabbs, Beach & Czaja 2015, 725, 732.)

Seuraavissa kappaleissa esittelen mitä digitalisaatio ilmiönä pitää sisällään ja miten digitalisoituva yhteiskunta vaikuttaa vanhuksiin.

2.1. Digitalisoituva yhteiskunta

Digitalisaatio tarkoittaa digitaalisen tekniikan sisällyttämistä arkipäiväiseen elämään erilaisten digitoimintojen kuten kuvan, äänen, dokumentin tai signaalin ja laitteiden muodossa. Se sai alkunsa 1900-luvun loppupuolella tietokoneiden käyttöönoton myötä ja on siitä asti ollut länsimaissa kaikkia koskettava pitkäaikainen yhteiskunnallinen prosessi, niin mikro- kuin makrotasollakin. Tämä ”digitaalinen vallankumous” on mahdollistanut teknologian ja laitteiden kehityksen, joka mahdollistaa uusien liiketoimintatapojen, innovaatioiden sekä tiedon nopeamman, tehokkaan ja yhteisöllisen jakamisen niin kansallisella kuin globaalillakin tasolla. (Alasoini 2015, 26; Juhanko, Jurvansuu, Ahlqvist, Ailisto, Alahuhta, Collin, Halen, Heikkilä, Kortelainen, Mäntylä, Seppälä, Sallinen, Simons & Tuominen 2015, 18 – 20; Koironen, Räsänen & Södergård 2016, 24; Shultz, Wahl, Matthews De Vito Dabbs, Beach & Czaja 2015.) Mikrotasolla digitalisaatio näkyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Internet, älypuhelimet ja sosiaalinen media ovat hälventäneet ajan ja tilan rajoja sekä vauhdittaneet tiedonsiirron nopeutta sekä osallistumiseen liittyviä rajoitteita. Kommunikaatio sekä vuorovaikutussuhteiden ylläpito on entistä vaivattomampaa ja sitä voi tapahtua missä tahansa, milloin tahansa, myös globaalisti. (Koironen ym. 2016, 24.)

Digitalisaatio vaikuttaa myös työelämään, tietojärjestelmien rakenteisiin, palveluntuotantoon sekä koulutukseen ja opetukseen. Nykypäivän keskeinen trendi teknologian kehityksessä onkin yritysten innovaatioiden ja tietojärjestelmien kehittämisen lisäksi keskittyä asiakkaille suunnattujen digitaalisten palveluiden kehittämiseen reaaliaikaisessa asiakkaan ympäristössä. (Mattiila ym. 2021, 10, 12; Alasoini 2015, 26; Juhanko ym. 2015, 18 – 20; Koironen ym. 2016, 24.) Erityisesti kuluttajan ja palveluntuottajien sekä yrittäjien välinen suhde on muuttunut. Kuluttajan vapaus valita

suuremmasta määrästä tuotteita ja palveluita sekä kilpailuttaa niitä keskenään on kasvanut huomasti. Samalla yritysten välinen kilpailu markkinoilla on koventunut ja laajentunut kansainväliselle tasolle. Lisäksi monet palvelut, erityisesti mediasektorilla ja monella palvelualalla ovat siirtyneet sähköisiksi palveluiksi. Nopeimmin kehittyneet sähköisten palveluiden alat ovat pankkisektorin palvelut sekä henkilökohtaiseen viestintää kehitetyt palvelut. (Koiranen ym. 2016, 26 – 27.) Uusimman digibarometrin (Mattila ym. 2021) mukaan Suomi on säilyttänyt viimeisen vuosikymmenen aikana korkean aseman digitaalisuuden hyödyntämisessä erityisesti palvelutuotannossa ja yritysmaailmassa, ja sijoittunut toiseksi maiden välisessä kansainvälisessä vertailussa. Vaikka Suomi elää digitalisaation kulta-aikaa, on tutkimustulosten perusteella kansalaisten digitaidoissa sekä digitaalisten palvelujen saatavuudessa Suomen yleinen sijoitus heikentynyt (Mattila ym. 2021).

Yhdistyneiden kansakuntien tuottaman raportin mukaan (2019, 6) digitaaliset teknologiat ja digitalisaation vaikutukset yltävät lähes kaikille ihmisten osa-alueille ja tätä kautta vaikuttavat niin kansallisiin kuin kansainvälisiin käytäntöihin ja normeihin. Koska digitalisaatio on globaalisti laajalle levinnyt ilmiö, muuttaa se jokaista yhteiskuntaa ja haastaa eri yhteiskunnan sektoreita muutokseen. Lisäksi digitalisaation vaikutus kansantalouteen on suuri; kaupankäynti, kommunikaatio ja tiedonkulku on entistä verkostoituneempaa ja koskee suuria ihmismääriä ja kokonaisiä väestöjä. Vaikka digitalisaation hyödyt ovat selkeästi mitattavissa, on suurella muutoksella aina kääntöpuolensa. Digitalisaation haittapuolia ovat esimerkiksi kyberrikollisuus, joka digitalisaation verkostomaisen luonteen vuoksi ulottuu nyt myös tavallisten ihmisten koteihin ja elämiin. Yksi digitalisaation haittavaikutuksista on eriarvoisuuden lisääntyminen, sillä edelleen yli puolella maailman väestöstä on rajattu pääsy tai ei pääsyä ollenkaan teknologian ja digitalisaation tuomiin mahdollisuuksiin. Tämä koskee myös suomalaista vanhusväestöä, joka muiden marginaaliryhmien tapaan ovat vaarassa syrjäytyä digitalisaatiosta ja yhteiskunnan muutoksesta. Tasa-arvoisuuden ja saavutettavuuden takaamiseksi tarvitaan pitkäjänteistä sekä jatkuvasti uudistuvaa digitaalista yhteistyötä läpi yhteiskuntien. (YK 2019, 6.)

Vaikka digitalisaatio on vaikuttanut yhteiskunnan eri palvelusektoreihin eri tahtiin, ovat sen tuomat muutokset myös nähtävissä erilaisina eri väestöryhmien kesken. Tutkimusten mukaan erityisesti länsimaissa sähköisiä asiointipalveluja sekä internetiä käyttävät eniten nuoremmat sukupolvet, korkeasti koulutetut, kaupungissa asuvat sekä korkeampituloiset, samalla kun jotkin ryhmät ovat jääneet uusien palveluiden ulkopuolelle kokonaan. Vaikka internetin käyttötarkoitukset ovat kaventuneet eri ryhmien välillä viime vuosikymmeninä ja esimerkiksi keski-ikäiset ovat jo ohittaneet nuoremman sukupolven sähköisten pankki- ja viranomaispalveluiden omaksumisessa, on kuilu silti

yhä olemassa. Vanhemmat ikäluokat hyödyntävät sähköisiä palveluita edelleen huomattavasti vähemmän kuin muut ryhmät ja internetin ulkopuolelle jääneiden palvelunsaantimahdollisuudet ovat heikentyneet, sillä yritykset ja julkinen palvelusektori panostavat yhä enemmän sähköisiin palvelukanaviin. Voidaan kuitenkin todeta, että teknologia ei ole enää arkielämästä irrallinen osa vaan kietoutuu yhä vahvemmin osaksi sosiaalisia suhteita, työtä ja vapaa-aikaa. Tämän vuoksi uusi teknologia ja sen omaksuminen vaatii kansalaisilta kaikissa väestöryhmissä elinikäisen oppimisen taitoja ja uusien taitojen omaksumista osaksi elämäntapaa ja päivittäisiä valintoja. (Koiranen ym. 2016, 27 – 29.)

Teknologialla nähdään olevan mahdollisuus vaikuttaa sellaisten ihmisten elämään, joilla ikä, krooniset sairaudet ja vammat sekä muut tapahtumat ovat tuoneet muutoksia elämään ja sen laatuun. Erityisesti vanhusten keskuudessa teknologian ja digitalisaation vaikutukset näkyvät niin sanottujen elämänlaatuteknologioiden kautta. Elämänlaatuteknologiat ovat älykkäitä teknologioita, joiden avulla pyritään vaikuttamaan yksilön elämänlaatuun ylläpitävästi tai edistävästi. Teknologialla saattaa esimerkiksi olla vaikutus käyttäjän fyysiseen, sosiaaliseen, kognitiiviseen sekä emotionaaliseen toimintaan. Ylläpitävät teknologiat pyrkivät ennaltaehkäisemään haittoja ja tukemaan kokonaisvaltaista terveyttä, niin pakollisesta kuin avustavastakin näkökulmasta käsin. Edistävä teknologia puolestaan tukee ja lisää yksilön psykologista hyvinvointia ja lisää mahdollisuuksia esimerkiksi kommunikaatioon, yhteydenpitoon sekä tiedon etsimiseen. Tällaisten kokonaisvaltaista terveyttä ylläpitävien ja edistävien teknologioiden saatavuus tulisi niin suomalaisten kuin kansainvälisenkin vanhusväestön keskuudessa olla tasa-arvoista ja yhdenvertaista. Erityisesti vanhusväestön kohdalla, kenellä fyysiset rajoitteet saattavat heikentää kykyä hoitaa omia asioitaan ja osallistumista oman yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan, tulisi ensisijaisesti kiinnittää huomiota tämän tyypisiin teknologioihin ja niiden hyödyntämiseen. Tällä hetkellä monen vanhuksen kohdalla tämä ei kuitenkaan toteudu, mikä asettaa joukkoon kuuluvat vanhukset niin taloudellisesti kuin yhteiskunnallisestikin eriarvoiseen asemaan. (Shulz ym. 2015, 725; Valli ry 2017, 5.) Eriarvoisuus voi näkyä esimerkiksi liikkuvuutena ja ohjauksen puutteena; fyysiset rajoitteet estävät liikkumista sinne, missä ohjausta laitteiden käyttöön tarjotaan, jolloin ohjausta ei saada. Lisäksi vanhuksen taloudellinen tilanne vaikuttaa itse laitteiden saatavuuteen. Nykypäivän ohjelmistot ja laitteet eivät myöskään ole suunniteltu vastaamaan ikäihmisten tarpeita. (Czaja 2006; Czaja ym. 2006, 15.)

2.2. Vanhukset digitalisoituvassa yhteiskunnassa

Vanhuuden ja ikäihmisen määritelmä Suomessa vaihtelee eri organisaatioiden sekä ikärakenteen muutoksien perusteella. Sosiaali- ja terveysministeriö on vuonna 2020 laatimassaan Hyvän ikääntymisen ja palvelujen parantamisen laatusuosituksessaan määritellyt ikäihmisiksi yli 65-vuotiaat. Määritelmän taustalla vaikuttaa erityisesti ikäryhmän johtava kasvu ja sen myötä syntyvä ikärakenteen muutos. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 14.) Vaikka iäkkään ihmisen määrittelyyn ei käytetä mitään vakiintunutta asteikkoa, yleisesti ikääntyneen määrittelyyn vaikuttaa etenkin kehittyvissä maissa elinajanodote sekä eläkeikä noin 60 ikävuodesta eteenpäin (WHO 2017).

Suomessa väestön ikärakenteen muutos on ollut kasvussa ja 65 vuotta täyttäneitä ennustetaan vuonna 2030 olevan jo noin 26% väestöstä eli 1,5 miljoonaa. Myös iäkkäämpien (75 ja 85 vuotta täyttäneiden) ikäryhmien osuudet väestössä ovat kasvussa. Koska ikääntynyt väestö kasvaa, jonka seurauksena työikäisen väestön määrä vähenee ja samalla työurat pitenevät, on väestöllinen huoltosuhde paineen alla tulevaisuudessa. Tämän huoltosuhteen muutos heijastuu niin työikäisiin veronmaksajiin kuin vanhusten terveys- ja hyvinvointipalveluidenkin tuottamiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 14.)

Tilastokeskuksen vuonna 2021 tekemän tutkimuksen mukaan 82 % suomalaisista 16-89 vuotiaista käytti internetiä useasti päivässä. Internetin käyttö yleistyi edelliseen vuoteen verrattuna etenkin kahdessa vanhemmassa ikäryhmässä, 65-74- vuotiaissa ja 75-89 vuotiaissa. Tutkimuksen mukaan 65-74 vuotiaista jopa 88% on käyttänyt internetiä viime vuonna ja 62% heistä on käyttänyt internetiä useita kertoja päivässä. Samassa ikäryhmässä noin 25% osti verkosta ja noin 50% soitti internetpuheluja sekä seurasi erilaisia yhteisöpalveluja. Vanhemmalla ikäryhmällä, 75-89 vuotiaat, samat luvut olivat huomattavasti alhaisempia; ainoastaan 30% vanhuksista käytti internetiä useita kertoja päivässä, vain 8% osti verkosta ja noin 20% hyödynsi internetiä puheluihin ja yhteisöpalveluihin. Vastaavasti nuoremmat ikäryhmät käyttivät internetiä huomattavasti enemmän (99-100%) ja käyttötarkoitusten yleisyys oli myös alemmilla ikäluokilla huomattavasti korkeampaa. (Tilastokeskus 2021.)

Yksi selitys vanhusväestön vähäisempään digilaitteiden ja -palveluiden käyttöön saattaa olla myöhäisempi ikä, jolloin digitaitoja aletaan opettelemaan. Erityisesti yli 75-vuotiailla digitaitojen opettelu tapahtuu huomattavasti myöhäisemmässä iässä kuin muulla väestöllä. Vanhusten digiosaamisen kasvattamisen haasteena on lisäksi laitteiden jatkuva ja nopea kehitys. Kehityksessä ei myöskään huomioida eri ikäryhmien ja käyttäjäryhmien tarpeita; vanhuksilla saattaa esimerkiksi

näön, motoristen kykyjen sekä kognitiivisten kykyjen heikentymisen takia olla tarpeita, johon trendaavat teknologiamarkkinat eivät kiinnitä erityistä huomiota. Teknologia-ala siis ikään kuin tiputtaa vanhukset markkina- ja kohderyhmistä, minkä vuoksi ikäihmisten keskuudessa on paljon negatiivisia ennakko-oletuksia ja varautuneisuutta digilaitteita ja internetiä kohtaan. Lisäksi negatiiviset kokemukset internetin ja laitteiden käytöstä saattavat vaikuttaa negatiivisesti myös heidän itsevarmuuteensa ja omaan kokemukseensa uuden opetteluun liittyen. (Schulz 2015, 728 – 729; Chiu & Liu 2017, 2; Valli ry 2017, 3; Valli ry 2021, 9.) Negatiivisten kokemusten vaikutus vanhusten digitaitojen oppimiseen on tutkittu olevan suuri. Lannistavien kokemusten lisäksi laitteiden hankkimista ja tämän myötä käyttöä ja opettelua rajoittavat usein myös taloudelliset tekijät; moni vanhuksista on pienituloisia ja eläkkeestään riippuvaisia. Laitteiden nopea päivitystahti liittyy siis myös siihen, että vanhuksilla ei ole varaa ostaa uusia ajantasaisia laitteita. Lisäksi avun saanti ongelmatilanteessa on usein sidonnainen omaan fyysiseen kuntoon, asunpaikkaan ja omaan sijaintiin sekä kulkumahdollisuuksiin. (Chiu & Liu 2017, 2; Valli ry 2017, 3.)

Valli ry:n Ikäteknologiakeskuksen tekemien selvitysten mukaan teknologialaitteiden määrä on usein yhteydessä ikään siten, että kaikkein vanhimmilla laitteita löytyy kodista kaikista vähiten. Monen vanhuksen kohdalla teknologia koetaan suhteellisen vieraaksi tai laitteita ei osata käyttää tai hyödyntää. Hyödyllisimmiksi laitteiksi iäkkäät ovat maininneet puhelimen sekä arkiteknologian ja haastavammaksi puolestaan tietotekniikan. Ikäihmisten toiveina tutkimuksissa on noussut esiin teknologian helppo käytettävyys ja selkeästi ymmärrettävät käyttöohjeet sekä tiedon saatavuus kaikkien ulottuville muissakin muodossa kuin internetissä. Teknologian käyttö ja sen oppiminen on liitetty vastauksissa elämänhallinnan sekä pystyvyyden tunteisiin. Teknologian koettiin haastavan arkea ja toimintakykyä esimerkiksi verkkopankkiasioinnin muodossa ja monet mainitsivat haluavansa hoitaa arkiasioita perinteisin keinoin. Suurin ongelma teknologian hyödyntämisessä ikäihmisillä oppimisvaikeuksien lisäksi on tarpeettomuuden kokemus. Selvitysten mukaan useimmat tietotekniikasta kiinnostuneet ikäihmiset ovat tyytyväisiä omaan laiteosaamiseen, eivätkä koe tarvetta osaamisen kehittämiseksi. Laitteiden lisäkäyttöä estää lähinnä se, että laitteita ja ohjelmia pidetään vaikeakäyttöisinä. Jopa kaksi kolmasosaa vanhuksista, joilla ei ole käytössään internetiä, eivät ole kiinnostuneet siitä lainkaan. Selvitysten tulokset viittaavatkin vahvasti siihen, että iäkkäiden teknologian käytössä avainasemassa on yksinkertaisuus, käyttäjälähtöisyys sekä saumaton liittäminen arjen toimintoihin. (Wessman, Erhola, Meriläinen-Porras, Pieper & Luoma, 2013, 5; Alastalo 2014, 122; Nordlund, Lempola & Stenberg, 2014, 5 – 6.)

Myös Kuoppamäen (2018) väitöskirjatutkimuksen tulokset osoittivat, että ikäluokka, elämänvaihe sekä koulutus ovat vahvasti yhteydessä asenteisiin tai käytäntöihin koskien vanhusten digitaalista kulutusta. Tutkimuksen mukaan yli 70-vuotiaat omistavat vähiten puhelimia tai muita mobiililaitteita sekä omaavat vähiten laitteiden digitaalisia käyttötaitoja sekä näkevät teknologian käytössä suurempia rahallisia tai hallinnallisia riskejä. Suurimmaksi teknologiaosaamista ja oppimista edistäväksi ja motivoivaksi tekijäksi vanhukset kokivat olevan muiden perheenjäsenten, erityisesti lapsien antaman tuen teknologian käytössä. (Kuoppamäki 2018, 58 – 60.) Tutkimustulokset kuitenkin myös osoittavat, että annettaessa mahdollisuus kokeilla ja tutustua esimerkiksi tietokoneen käyttöön, ei sen käyttö ja opettelu vanhusten keskuudessa ole täysin poissuljettua. Kriittisen suhtautumisen lisäksi vanhuksien keskuudessa on havaittavissa myös paljon kiinnostusta ja myönteistä asennetta teknologiaa kohtaan. Teknologian tuomina hyvinä puolina vanhusten elämässä korostuu muun muassa yhteydenpitomahdollisuuksien paraneminen, osallistumismahdollisuudet sekä käytännön apu esimerkiksi turvalaitteiden muodossa. Tietotekniikan ja tietokoneen käytön koetaankin juuri olevan yhteydessä omien taitojen ylläpitämiseen, osallistumiseen sekä arkisuudellaan koskettavan jokaista ihmistä. Tärkeimpinä ja kiinnostavimpina teknologioina koettiin helppokäyttöiset tietokoneet, jotka mahdollistavat tiedonhaun ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen, erilaiset paikantavat turvapuhelimet sekä viriketeknologia, jotka luovat harrastus- ja viihdemahdollisuuksia sekä ennaltaehkäisevät muistisairauksia. Teknologiamyönteisyydessä ja sen vaikutuksissa korostuu ikäihmisten oma tahto ja valinta siitä, haluavatko he opetella ja käyttää tietotekniikkaa vai eivät. Eläkeiän ylittäneet eivät koulutuksen tai työn puolesta joudu pakon kautta opettelemaan erilaisten ohjelmien ja laitteiden käyttöä. Ne vanhukset, jotka haluavat kehittää omaa osaamistaan ja oppia uutta, suhtautuvat teknologiaan positiivisesti. Oppimisen tai osaamisen puuttuminen voi olla myös ainoastaan merkki tuen tai oikeanlaisten välineiden puutteesta. (Nordlund 2010, 19 – 21, 24; Sankari 2004, 60 -62.)

Teknologian haasteista huolimatta sillä on todettu olevan myös huomattavan paljon positiivisia vaikutusmahdollisuuksia niin ikäihmisten kuin muidenkin erityistarpeita vaativien ryhmien keskuudessa. Laitteilla voidaan lisätä erityisesti sosiaalista aktiivisuutta ja ihmissuhteiden ylläpitoa sekä uusien asioiden oppimista, jotka puolestaan vaikuttavat onnellisuuden lisäämiseen ja yksinäisyyden kokemuksen vähentämiseen. Laitteiden tarjoamalla erilaisilla sosiaalisilla aktiviteeteilla voidaan myös vaikuttaa vanhusten pystyvyyskokemuksiin sekä lisätä heidän osallisuuttaan oman yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan. Aktiivisuuden lisääntyminen vaikuttaa siis myös myönteisesti vanhusten kuvaan omasta elämästä ja vaihtaa näkökulmaa vaivojen, sairauksien ja esteiden näkökulmasta hyvinvoinnin, osallisuuden ja pystyvyyden näkökulmaan. Tutkimusten

mukaan elinikäinen oppiminen ja erityisesti toistuvat osallisuuden kokemukset lisäävät vanhusten psykologista hyvinvointia. (Chiu & Liu 2017, 2; Narushima, Jian & Diestelkamp 2018, 654.)

3 Vanhukset ja digiosaaminen

Koulutuksen, kasvatuksen ja oppimisen merkitys nykypäivän yhteiskunnassa ja globaalilla tasolla on kokenut valtavia muutoksia. Työmarkkinoiden muutokset, tulevaisuuden trendit ja poliittiset päätökset ovat kaikki osaltaan vaikuttaneet siihen minkälaisena opettamista ja oppimista ilmiöinä käsitellään. Opetus ja oppiminen nähdään yhä enemmän eliniän mittaisena prosessina; oppiminen siis ei ole sidoksissa enää ainoastaan koulutukseen ja koulumaailmaan, vaan oppimisen nähdään olevan elämän mittainen sosiaalinen prosessi. Tämän vuoksi elinikäisen oppimisen käsite on monen eri nykypäivän oppimisteorian keskiössä. Myös koulutuksen hyödyistä yhteiskuntatasolla on paljon näyttöä. Kun oppiminen ulottuu eri koulutusasteiden ulkopuolelle ja on sidoksissa myös pitkälle aikuisikään ja vanhuuteen, on koulutukseen ja opetukseen käytetty raha palvelus myös koko yhteiskuntaa kohtaan vähentäen kuluja ja edistäessään tasa-arvoa. (Leach, McCormick, Moon & Murphy 1999, 1; Bailey, Breen & Ward 2010, 9.) Suomessa elinikäistä oppimista pyritään kehittämään EU:n rahoituksella osana Suomen kestävä kasvun ohjelmaa. Ohjelmalla tuetaan hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kasvua, jonka yhtenä osana on juuri elinikäisen oppimisen hyödyntäminen kasvun tavoittelussa. Hallitusohjelmassa on linjattu, että oppimisen uudistamiseksi luodaan kattavat elinikäisen ohjauksen palvelut ja tuetaan aliedustettujen ryhmien osallistumista aikuiskoulutukseen. Vaikka ohjelma keskittyy pääosin työikäisten osaamisen ja koulutuksen mahdollisuuksien tukemiseen, on tavoitteena myös parantaa muutosten ennakkointia sekä kohdentaa koulutusta ja ohjausta erityisesti rakennemuutosaloille ja koulutuksessa aliedustetuille ryhmille. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022; Valtiovarainministeriö 2022b.)

Digitalisoituvassa ja elinikäistä oppimista painottavassa yhteiskunnassa vaaditaan myös yksilöltä uudenlaisten digitaitojen oppimista. Suurin osa ihmisen kerryttämästä tiedosta ja osaamisesta ei tule ulkoa-opetteluun kautta, vaan ihminen oppii kokemuksen kautta. Erityisesti konstruktivistisen ja sosio-konstruktivistisen oppimiskäsitysten mukaan ihminen toimii vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja toimii aktiivisena tiedon vastaanottajana, joka pystyy refleктоimaan, vertailemaan ja arvioimaan ympäristöstä saamaansa tietoa. Näkemys siis painottaa oppijan aikaisemman tiedon merkitystä ja sosiaalista ympäristöä, jossa ihminen käsittelee tulkintojaan maailmasta. Oppimisen kokonaismalliin sisältyy aina ajatus siitä, että oppiminen tapahtuu osana laajempaa sosiaalista kontekstia. (Tynjälä 1999, 163; Tynjälä 2000, 16 – 19.) Oppimiskäsitykset eivät sulje toisiaan pois, vaan niitä voidaan tarkastella enemmänkin erilaisina oppimisen ilmiöinä tilanteeseen vaikuttavista

taustatekijöistä käsin. Tässä tutkimuksessa oppimiseen vaikuttaa taustatekijöinä haastateltavien ikä, aikaisempi koulutus- ja työtausta sekä aikaisempi elämäkokemus.

3.1 Oppiminen ja motivaatio

Vaikka koulutuksella pyritään Suomessakin edistämään osaamisen kasvua, työvoiman lisäämistä ja talouskasvua, on koulutuksen tähtäimenä myös edistää demokratian ja tasa-arvon toteutumista. Panostuksilla koulutukseen on merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia esimerkiksi ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden kautta; mitä korkeammin ihminen on koulutettu, sitä todennäköisempää on, että heillä on tietoja ja mahdollisuuksia noudattaa terveellisempiä elämäntapoja ja laajempi ja ymmärtäväisempi elämäntavotus. Huonoilla elämäntavoilla on puolestaan todettu olevan yhteys matalaan koulutukseen ja köyhyyteen. (Bailey ym. 2010, 37 - 38). Sama toimintalogiikka pätee myös vanhuskeskuksissa ja vanhustenhuollossa; mitä terveempiä elämäntapoja vanhukset noudattavat ja mitä aktiivisempia ja osallisempia he ovat omassa yhteisössään, sitä pienempiä terveydenhuoltoon liittyviä kuluja heistä koituu. Tästä syystä olisi siis erityisen tärkeä kohdistaa toimia elinikäisen oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen kaikissa yhteiskuntaluokissa. Ikäihmisten informointi ja osallistaminen näihin prosesseihin on myös tärkeää sitoutuvuuden kannalta; tutkimukset ovat osoittaneet, että monelle ikäihmiselle on tärkeää päästä oppimaan ja jakamaan omaa osaamistaan sekä saada vaikutusmahdollisuuksia omiin oppimistilanteisiinsa. (Merriam & Kee 2014, 140 – 141.)

Riippuen siitä, mistä näkökulmasta ja teoriasta käsin oppimista tarkastellaan, voidaan oppimiskäsityksiä löytää monia. Psykologiassa vanhan ja tunnetun behavioristisen teorian mukaan oppimistilanteessa opettaja ikään kuin siirtää tiedon oppijalle ja oppija pysyy tiedon passiivisena vastaanottajana. Oppimistilanne noudattaa siis usein hyvin suoraviivaista reittiä ja myös hierarkisuutta opettajan ja oppijan välillä. Nykypäivän tiedon valossa behavioristinen teoria voi selittää ainoastaan pienen osan siitä, mitä oppimistilanteessa todellisuudessa tapahtuu. Varsinkin nykypäivän teknologiaa ja digitalisaatiota hyödyntävässä maailmassa, jossa tiedon kulku, määrä ja saatavuus ovat suurempia kuin koskaan, ylettyy oppiminen läpi kaikkien näiden yhteisöjen ja verkkojen ajasta ja paikasta riippumatta. Tämän vuoksi oppijoilta myös tarvitaan tietynlaista kriittisyyttä. Lisäksi elinikäisen oppimisen kulta-aikana tarvitaan myös tietoa siitä, mitkä ovat yksilölle parhaat mahdolliset oppimistavat ja kuinka hän voi myös itse saavuttaa ja arvioida tietoa riippumatta muista. Hyvien tietolähteiden ja niiden tuntemusten sijaan on aikuisten ja ikäihmisten opettamisessa tärkeämpää keskittyä ymmärtämään sitä, kuinka tietolähteitä arvioidaan kriittisesti ja

minkä perusteella lähteitä kannattaa valikoida. Elinikäisen oppimisen ja erityisesti kriittisen ajattelun varmistamiseksi behavioristiseen oppimiskäsitykseen nojaava hierarkinen tiedonsiirto ei siis enää riitä. Nykypäivän oppimisteorioiden keskiössä onkin siis oppijakeskeisempi lähestymistapa, joka keskittyy oppijan omiin valmiuksiin ja niiden tukemiseen sekä sosiaalisen ympäristön vaikutukseen oppimistilanteessa eli sosio-konstruktivistinen oppimisteoria. Erityisesti mietittäessä vanhusten oppimista, palvelee sosio-konstruktivistinen oppimisenäkemys vanhuksia, heidän tarpeitaan ja elinikäistä oppimistaan paremmin kuin behavioristinen näkemys. (Wang 2007, 150 - 151.)

Kuten Tilastokeskuksenkin (2021) luvuista huomattiin, on digikäyttäytyminen, laitteiden opettelu ja hallitseminen ikäihmisille erilaista kuin nuoremmille sukupolville. Nuoremmat sukupolvet ovat varttuneet digiajan keskellä ja kännykät, tietokoneet ja tabletit ovat heille olleet osa arkea syntymästä saakka. Nykyisin lapsetkin osaavat ja saavat käyttää digilaitteita pienestä iästä lähtien. Vanhuksilla ei tämänkaltaista varhaista altistumista kuitenkaan koskaan ole ollut. Lisäksi opetteluun vaikuttaa iän tuomat fyysiset ja kognitiiviset muutokset, jotka vaikuttavat ymmärrykseen, ongelmanratkaisuun, kokonaisuuksien hahmottamiseen ja hallintaan sekä luovuuteen. Kaikki nämä taidot puolestaan ovat olennaisesti yhteydessä digitaitojen oppimisessa ja hallinnassa. Lisäksi muutokset näössä, sorminäppäryydessä ja muissa motorisissa toiminnoissa vaikuttavat vanhusten digi- ja internetikäyttäytymiseen. Erityisesti näiden toimintojen rappeutumista ei välttämättä ole otettu laite- ja ohjelmistosuunnittelussa huomioon saavutettavuuden näkökulmasta. Usein arvioitaessa ikäihmisten digiosaamista ja siihen liittyvää kuluttamista keskitytäänkin kuitenkin vahvuuksien ja mahdollisuuksien sijaan juuri haasteisiin. Haasteisiin keskittyminen ja pelkkien ongelmakohtien esiin nostaminen saattaa edistää ennakkoluulojen syntymistä sekä oman pystyvyyden tunteen heikentymistä vanhusväestössä. Tämän vuoksi iän ja sen tuoman kokemuksen voisi yhdistää laitteiden ja ohjelmien suunnitteluun vahvuutena sekä sisällyttää myös ohjaustoimintaan ja koko teknologian kehitykseen, tehden koko kokonaisuudesta saavutettavamman ja inklusiivisemmän koko väestöä koskevaksi. (Hanson 2011, 444 – 445, 448 - 449.)

Elinikäisen oppimisen ja siihen liittyvän ohjauksen avulla pystytään kasvattamaan ikäihmisten aktiivisuutta ja tähän liittyvää itsenäisyyttä. Elinikäinen oppiminen tukee myös vanhusten kognitiivisten kykyjen ylläpitoa, joka peilautuu vanhusten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin sekä taloudelliseen hyvinvointiin. Mitä pidempään vanhuksat pystyvät olemaan yhteisönsä toiminnassa mukana ja pärjäämään itsenäisesti, heijastuvat sen vaikutukset positiivisesti niin vanhusten omaankin elämänlaatuun kuin yhteiskunnankin toimintaan. Vaikka ikääntyminen on kaikille meille väistämätöntä, voimme tutkimuksen ja kehityksen avulla ennakoida sen haasteita sekä selvittää

keinoja, joilla ihmisten toimintakykyä ja hyvinvointia pystytään turvaamaan mahdollisimman pitkään. Tutkimukset ovat osoittaneet, että aivoissa tapahtuu dynaamisia muutoksia läpi elämänkaaren, joka tarkoittaa sitä, että aivot eivät lakkaa kehittymästä tiettyyn ikävuoteen mennessä, vaan plastisuutta ja muovautuvuutta voi tapahtua myös vanhemmalla iällä. (Guglielman 2012, 1; Greenwood & Parasuraman 2012, 28.)

Koska oppiminen vanhemmalla iällä on erilaista kuin lapsilla, nuorilla ja aikuisilla, on näiden erityispiirteiden kannalta juuri tärkeää tutkia miten aivot ikääntyvät ja minkälaisen prosessien avulla oppimista voidaan edistää myöhäisemmälläkin iällä. Tutkimustulosten perusteella voimme kehittää ikäihmisille suunnattua pedagogiikka ja luoda heidän oppimistaan tukevia tapoja opetukseen ja ohjaukseen. Tällainen ikään tai muuta taustatekijää varten kohdennettu opetus ja menetelmät ehkäisevät vanhusten mielen rappeutumista sekä mahdollisia neurologisia sairauksia ja tukevat kognitiivisten prosessien ylläpitoa. (Guglielman 2012, 6.) Aivotutkimusten perusteella on havaittu, että uusien asioiden opetteluun liittyy aktiivisuus aivojen tietyillä alueilla, kuten hippokampus. Aivotoiminnan kasvu näillä tietyillä alueilla puolestaan vahvistaa hermoverkkojen toimintaa ja niissä olevien synapsien syntyä ja muutoksia. Koska tutkimukset ovat osoittaneet, että aivojen kehitys ei lopu tiettyyn ikään mennessä, vaan aivojen plastisuutta tapahtuu läpi elämän, olisi myös aivojen ikääntymistä hyvä tarkastella joustavuuden ja muutoksien näkökulmasta kognitiivisten haasteiden kuten ongelmanratkaisun ja uuden oppimisen tilanteissa. (Greenwood & Parasuraman 2012, 28.)

Kognitiivisten toimintojen näkökulmasta vanhusten olisi tärkeää haastaa aivojaan oppimaan uutta, jotta aivojen plastisuus pysyisi ennallaan. Aivojen haastaminen voi tuntua vaikealta ja se voi viedä paljon aikaa ja keskittymistä, mutta harjoittelulla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia esimerkiksi muistin ylläpitoon. Usein vanhukset saattavat lakata altistamasta itseään asioille, joissa kokevat omaavansa puutteita. Altistumisen vähentäminen kuitenkin vain edesauttaa aivojen ja sen plastisuuden rappeutumista. Harjoittelulla ja haasteiden lisäämisellä plastisuutta pystytään kuitenkin ylläpitämään ja uusia asioita voidaan oppia myös myöhäisellä iällä. Tutkimusten mukaan esimerkiksi oppimisterapialla ja erilaisilla interventioilla on positiivinen vaikutus muistin, tarkkaavaisuuden, lukemisen ja ymmärtämisen toimintoihin aivoissa. Koska nämä toiminnot linkittyvät vahvasti vanhusten arkipäiväisiin toimintoihin ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen, olisi tärkeää tutkia ikääntyviä aivoja ja miten suunnitelmallisilla oppimistilanteilla ja -prosesseilla voidaan ylläpitää ja edistää näitä aivotoimintoja. Erityisen tärkeitä ikäihmisten oppimista edistäviä asioita ovat harjoittelun toistuvuus sekä positiivinen ja kannustava palaute. (Guglielman 2012, 3 & 4; Nouchi, Taki, Takeuchi, Hashizume, Nozawa, Sekiguchi, Nouchi & Kawashima 2012, 7.)

Myös motivaatio vaikuttaa vanhusten oppimiseen. Motivaatio on yksilön sisäistä tahtoa saavuttaa asettamia tavoitteitaan. Se ohjaa päätöksentekoa, tavoitteiden asettamista sekä itse ihmisen toimintaa. Motivaatio voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen motivaatioon erilaisten ominaisuuksien perusteella. Ulkoinen motivaatio on ympäristön ohjaamaa esimerkiksi uuden asian opettelua ulkoisen pakon sanelemana. Sisäinen motivaatio puolestaan kohtaa yksilöiden kiinnostuksen ja mieltymysten kanssa. Jos ihminen on sisäisesti motivoitunut, hän tekee päätöksiä ja saavuttaa tavoitteita oman tahtonsa takia eikä ulkoisten tekijöiden ja vaikutuksen seurauksena. (Bierema & Merriam 2014, 147.)

Motivaation merkitys on uuden oppimisessa suuri. Erityisesti aikuisiällä uuden oppimisessa korostuu sisäinen motivaatio ja omaan elämään liittyvä hyöty. Usein myös aikaisemmat yksilölliset kokemukset ja tietämys vaikuttavat siihen, mitä asioita halutaan myöhäisemmällä iällä oppia. Elämäkokemus ja oma asiantuntijuus korostuvat ikäihmisten oppimisessa, sillä ikäihmiset pystyvät hyödyntämään aikaisempia kokemuksiaan ja osaamistaan uusien asioiden opettelussa paremmin kuin nuoret. (Rauste-Von Wright, Von Wright & Soini 2003, 78-79. Hanson 2011, 445, 448.) Tutkimusten mukaan ikäihmiset suoriutuvatkin teknologiaan liittyvässä tiedonkäsittelyssä nuoria paremmin aiemman kokemuksensa hyödyntämisen avulla. Esimerkiksi ikäihmiset suoriutuvat paremmin internetiin liittyvissä tiedonhankintatehtävissä, jotka vaativat keskittymistä sekä tiedon syvällistä arviointia ja prosessointia. Koska uusi tieto pystytään liittämään aikaisempaan kokemukseen ja laajempaan kontekstiin, kerryttävät vanhukset usein syvällisempää tietoa oppimistilanteessa. Toisaalta uusien asioiden liittäminen aikaisemmin opittuun voi sisältää myös riskejä; mikäli ihminen on juurtunut vanhoihin ajattelumalleihin ja ideologioihin sekä käsitykseen itsestään, voi tämä hidastaa uusien asioiden oppimista ja asennetta oppimista kohtaan. (Hanson 2011, 448; Chin, Fu & Kannampallil 2009, 1690; Rauste-Von Wright ym. 2003, 78-79.) Ikäihmisten oppimisessa onkin siis tärkeää huomioida, mikä tekee heidän oppimisestaan merkityksellistä ja miten heidän aikaisempi elämäkokemuksensa voisi hyödyntää heitä uusien asioiden opettelussa.

3.2 Digituki ja avun saanti

Nopean digitalisaatiokehityksen myötä, on tärkeää myös vahvistaa kansalaisten digitaitoja sekä mahdollistaa jokaiselle kansalaiselle yhdenvertainen mahdollisuus asioida digitaalisissa asiointipalveluissa ja osallistua yhteiskunnan eri toimintoihin. Digituen avulla Suomessa pyritään tukemaan jokaisen kansalaisen mahdollisuutta käyttää digitaalisia julkisia palveluita ja digitaalista asiointia. (Valtiovarainministeriö 2022a.)

Valtiovarainministeriön vuonna 2016 asettamassa AUTA-hankkeessa sekä Digi-arkeen neuvottelukunnassa on pyritty kartoittamaan Suomessa annettavaa digitukea ja sen saatavuutta. AUTA-hankkeen tavoitteena on ollut luoda ja kehittää toimintamalli, jonka avulla voidaan auttaa asiakkaita digipalveluiden käytössä sekä myös ohjata asiakkaita näiden palvelujen äärelle. Toimintamallin tarkoituksena on koota erilaisia tuki- ja opastusmuotoja eri puolille Suomea sellaisten asiakkaiden auttamiseksi, jotka eivät itse pysty käyttämään digipalveluja. (Valtiovarainministeriö 2022a.)

Digituen toimintamallin perustana on asiakaslähtöisyys ja asiakastarpeista käsin rakennettu malli. AUTA-hankkeen kokeilujen avulla eri asiakasryhmien digilaitteiden ja digipalveluiden käyttöön liittyviä haasteita ja tuen tarpeita on selvitetty ja dokumentoitu mallin rakentamista varten. Asiakastarpeiden perusteella rakennettu toimintamalli, koostuu kolmesta kokonaisuudesta:

1. Digituen muodot
2. Digituen toimijat
3. Mallin ohjaus-, rahoitus- ja säädöspäerusta

AUTA- hankkeen loppuraportissa ja Digi arkeen-neuvottelukunnan toimintakertomuksessa digitaidot-termi on valittu kuvamaan teknologian käytön taitoja. Digitaitoja tarvitaan esimerkiksi digitaalisessa asioinnissa verkkopankissa, viranomaisasioinnissa sekä kotona eri digilaitteiden ja terveyttä- ja hyvinvointia tukevien teknologioiden käytössä. Digituki-termi on puolestaan määritelty AUTA-hankkeessa seuraavasti: ”Sähköisen asioinnin tuki, ”digituki”, on sähköisen asioinnin, palvelun käytön ja laitteen käytön tukea, jonka tarkoituksena on auttaa asiakasta itsenäiseen ja turvalliseen laitteen käyttöön ja sähköiseen asiointiin ja jota tarjotaan asiakkaalle.” Digituki ei siis ole pelkkää laitteisiin ja nettiin liittyvää neuvontaa, vaan pitää sisällään myös ohjauksen digipalveluiden ja sähköisen asioinnin äärelle, mikäli asiakkaalla ei tätä palvelumuotoa ollut tiedossa. Digitueksi voidaan määritellä teknologian ja laitteiden käytön erilaiset muodot esimerkiksi opastus lähitukena eli asiointipisteillä, vertais- ja ryhmätukena ja kotiin vietävänä tukena, etätukena chat-, puhelin- tai videotuen muodossa tai koulutukset erilaisten kurssien muodossa. Tukea on myös mahdollistettu robotiikan, koulutusvideoiden ja online-koulutusten sekä kokeilualustojen avulla. (Valtiovarainministeriö 2017, 2, 4; 12-13.)

Suomessa digitukea annetaan monen eri toimijan ja tahon yhteisvoimin. Yleistä tukea julkisiin digipalveluihin antavat julkisia palveluita tuottavat tahot, kuten pankit ja viranomaiset, kuntien

asiointipisteet sekä Kansalaisneuvonta. Lisäksi kuntien kirjastot sekä monet järjestöt, yhdistykset ja vapaaehtoistoiminta tarjoavat vertaistukea, ryhmäopetusta ja koulutusta. Tukea tarjoavat myös osat yrityksistä ja kansalaisopistot, mutta tukea on vaihtelevasti saatavilla alueesta riippuen. Lisäksi AUTA-hankkeen raportin mukaan tukea tarvitsevien henkilöiden pääsy tukea antaviin palveluihin on suuresti elinalueesta ja ympäröivästä yhteisöstä riippuvaa, jonka vuoksi monet tukeutuvat avun saannissa ensisijaisesti oman lähipiirinsä puoleen. Koska avun tarjonta on paikkakunnittain pirstaloitunutta ja palvelun tarjoajat sekä palvelun organisointi vaihtelevat kunnista riippuen, on digituen järjestämiseen ja sen vastuunjakoon kiinnitettävä erityistä huomiota. Valtiovarainministeriön mukaan myös uusille ja luoville ratkaisuille sekä toimijoille on digituen tarjonnan kentällä hyvin tilaa. (Valtiovarainministeriö 2017, 11 – 12.)

Valli ry:n vuonna 2021 tekemässä selvityksessä pyrittiin selvittämään vanhusten omia kokemuksia digitaalisten palveluiden käytöstä ja tuen saatavuudesta. Kysyttäessä ikäihmisiltä itseltään digituen tarjonnasta ja saatavuudesta, nousee maininnoissa esiin eniten lähipiirin, kuten omien lapsien ja lapsenlapsien antaman tuen merkitys. Jokaisessa haastattelussa painotettiin lähipiiriin antamaa tukea erityisesti myös niissä tilanteissa, joissa asioita ei pystytä enää hoitamaan itsenäisesti. Lisäksi vanhuksilla oli positiivisia kokemuksia kirjaston digineuvontapalveluista, erilaisista omien järjestöjen ja yhdistysten digituesta sekä oppilaitoksien tarjoamista kursseista. Haastattelujen toistuva teema oli kuitenkin toive siitä, että ”olisipa joku, jolle voisi soittaa.” Vanhukset kokivat, että perustietoa laitteista ja niiden käytöstä on hyvin saatavilla, mutta he kaipaivat myös enemmän reaaliaikaista tukea, henkilökohtaista ohjausta sekä palveluiden selkokieliisyyttä. Erityisesti vertaistuen merkitys ja niin sanottu digikumppanuus, koettiin vanhusten keskuudessa hyvänä tapana lähestyä digiongelmia. Yhdessä pohtimisen ja yhteisen keskustelun myötä saadaan usein löydettyä ratkaisu vaikeisiin tilanteisiin. Lisäksi yhteisen keskustelun avulla pystytään hälventämään digilaitteiden ja digitalisaation tuomaa epävarmuutta ja pelkoa sekä muuttamaan asennetta myönteisemmäksi ilmiötä kohtaan ja rohkaisemaan laitteiden käyttöön sekä avun pyytämiseen. (Valli ry 2021.)

4 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää vanhusten ja ikääntyneiden digilaitteiden käyttöä, niihin liittyvää osaamista ja osaamisen kehitystä sekä vanhusten asenteita ja mielipiteitä digitalisaatiota kohtaan ilmiönä. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisia haasteita tai ongelmia uusien laitteiden ja palveluiden käyttöön liittyy, erityisesti elinikäisen oppimisen ja osaamisen näkökulmasta. Tutkimuksen avulla pyritään myös kartoittamaan, miten vanhuksia orientoidaan laitteiden ja järjestelmien käyttöön, minkälaista opastusta he siihen saavat vai saavatko ollenkaan.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia vanhukset ovat teknologian käyttäjinä ja digilaitteiden kuluttajina?
2. Mitkä asiat vaikuttavat vanhusten digiosaamiseen?
3. Minkälaisia asenteita ja mielipiteitä digitalisaatio ilmiönä herättää vanhuksissa?

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Aineiston hankinta

Tutkimusaiheen kvalitatiivinen luonne, joka perustuu vanhusten omiin kokemuksiin ja mielipiteisiin, ohjasi tutkimusmetodien valintaa ja metodiksi valikoitui täten teemahaastattelun menetelmä ja haastattelulajina toimi ryhmähaastattelu.

Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tietynlaisiin teemoihin ja se perustuu yksilöiden omien kokemusten kerrontaan ja tulkintaan. Teemahaastattelussa ennalta määrättyjä kysymyksiä tärkeämpää on haastateltavan oma kokemusmaailma sekä hänen antamansa merkitykset ja tulkinnat tutkittavalle ilmiölle. Haastateltavan omat kokemukset sekä käsitykset ohjaavat siis keskustelua vapaammin kuin ennalta määrättyt kysymykset. Tässä tutkimuksessa käytettiin tarkennetusti puolistrukturoitua teemahaastattelua, jolloin osa kysymyksistä on tarkemmin muotoiltuja mutta niiden käsittelyjärjestys saattaa vaihdella. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 47 – 48.) Valitsin metodiksi teemahaastattelun, sillä tarkasti ennalta määrättyjen kysymysten sijaan teemahaastattelu antaa haastateltaville mahdollisuuden avoimeen ja vapaaseen ideointiin ja ajatteluun. Tutkimuksen tulokset siis syntyvät suoraan haastateltavien oman kokemuspohjan, merkitysten ja tulkintojen tuloksena eivätkä ohjailevien kysymysten pohjalta. Tämän tutkimuksen teemoina toimivat erilaiset laitteet ja niiden käyttökokemukset, digiosaaminen ja siihen liittyvät kehittymistarpeet sekä avun saanti ja kokemus digitalisaatiosta yleisenä ilmiönä.

Haastattelulajina tutkimuksessa käytettiin ryhmähaastattelun menetelmää. Valitsin haastattelulajiksi ryhmähaastattelun yksilöhaastatteluiden sijaan, sillä arvioin ryhmätilanteen sekä yhteisen keskustelun ja vertaistuen rohkaisevan vanhuksia puhumaan aiheesta sekä tukeutumaan muiden kokemuksiin ja kommentteihin. Ryhmähaastattelussa keskustelu haastateltavien välillä on usein spontaania, ja huomiot ja mielipiteet ovat monipuolisia. Haastateltavan tehtävänä on kuunnella ryhmän keskustelua ja suunnata kysymyksiä koko ryhmälle sekä välillä tarkentavia kysymyksiä ryhmän yksittäisille jäsenille. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 61.) Ryhmähaastatteluun vaikuttaa se, tuntevatko haastateltavat toisensa etukäteen vai onko ryhmä koottu tutkimusta varten. Haastatteluun siis vaikuttaa ryhmädynamiikka ja haastattelijan osuus keskustelussa. (Lindblom-Ylänne, Paavilainen, Pehkonen & Ronkainen 2013, 116.)

Ryhmähaastattelun vahvuutena on tuoda esille ryhmässä vallitsevia toimintatapoja eli tapoja, joilla ryhmässä esitetään ja perustellaan mielipiteitä sekä tuodaan esille ja keskustellaan erimielisyyksistä

ja yhteneväisyyksistä. Ryhmähaastattelun analysoinnissa voidaan keskittyä siis yksilöiden tuottamien merkitysten lisäksi, koko ryhmän esille tuomiin kulttuurisiin merkityksiin, jotka nousevat esiin ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Haastattelun tuottama aineisto on siis moniäänistä keskustelua ilmiön erilaisista puolista sekä erilaisten ajattelutapojen vertausta, jotka ilmentävät ryhmän arvoja ja normeja. (Pietilä 2017, 111, 113 – 114.) Lisäksi ryhmähaastattelun vahvuutena on kerätä tietoja usealta henkilöltä samanaikaisesti. Ryhmän jäsenet ja heidän tuottamansa kontrolloiva vaikutus voi lisäksi ruokkia itse haastattelutilannetta sekä haastateltavien vastauksia. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 210 – 211.) Ryhmähaastattelun menetelmä toimi tässä tutkimuksessa hyvin, sillä tutkimuksen aihe oli keskustelua ja mielipiteitä herättävä ja haastateltavat saivat tukea toistensa kommentteista. Sen lisäksi, että aihe sytytti haastateltavissa keskustelua, pystyi ryhmätilanteesta havainnoimaan haastateltavien käytöksen ja reaktioiden perusteella, miten he suhtautuivat muiden kommentteihin. Keskustelu toimi siis dynaamisena tilanteena, jossa tuloksia syntyi, niin itse puheen ja vastausten perusteella, kuin itse tilanteen ja tunnelman myötä.

Vaikka pääasiallinen metodi aineiston hankinnassa on ryhmähaastattelu, käytettiin tutkimuksessa osana myös ryhmäkeskustelun elementtejä. Ryhmähaastattelun metodi voidaankin erottaa ryhmäkeskustelun metodista riippuen tutkijan aktiivisesta osasta ryhmähaastattelutilanteessa sekä vuorovaikutuksen luonteesta. Ryhmäkeskustelussa haastatteli eli keskustelun vetäjä pyrkii tietoisesti synnyttämään ryhmän jäsenten kesken keskustelua ja vuorovaikutusta. Haastatteli siis tarjoaa ryhmälle yhteisen keskustelu aiheen pikemminkin kuin toteuttaisi yksilöhaastatteluja ryhmätilanteessa. Kyse on siis vuorovaikutuksesta ja sen tarkoituksellisesta hyödyntämisestä tuottaa monipuolista aineistoa, jossa myös tutkijalla on oma roolinsa. (Valtonen 2009, 223 – 224.) Tässä tutkimuksessa ryhmäkeskustelun elementit näkyvät haastateltavien vastauksien synnyttämässä keskinäisessä keskustelussa, jota haastattelutilanteessa käydään. Pyrkimyksenä ei siis ole kysyä tarkkoja, ennalta määriteltäviä kysymyksiä jokaiselta yksittäin, vaan luoda keskustelua yksittäin sekä ryhmässä.

Tutkimuksessa on hyödynnetty myös havainnointimenetelmää. Havainnoinnin avulla kerätään välitöntä tietoa siitä, miten ihmiset todellisuudessa käyttäytyvät. Usein havainnointia käytetäänkin hyväksi eri käyttäytymistieteiden tutkimuksessa. Havainnointimenetelmä sopii hyvin vuorovaikutuksen tarkkailuun sekä sellaisten käyttäytymismallien havainnointiin, joista tutkittavat eivät välttämättä itse ole tietoisia. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 37; Hirsijärvi ym. 2010, 212.) Tässä tutkimuksessa havainnointia on käytetty erityisesti osana vanhusten digitalisaatiota koskevien asenteiden hahmottamista. Erityisesti tämän tutkimuskysymyksen kohdalla, haastattelutilanteessa

syntyi myös sanatonta aineistoa, josta tutkimustuloksia pystytään tulkitsemaan. Toisen haastatteluryhmän haastattelutilanteessa keskustelu oli ajoittain suppeaa ja vaikeaa saada liikkeelle, mutta vanhusten sanaton viestintä ja ajoittainen hiljaisuus antoivat myös sisältöä tutkimustulosten tulkintaan. Havainnoinnin perusteella siis myös sanattomasta viestinnästä ja keskustelun puutteesta on pystytty vetämään tuloskappaleessa omat johtopäätöksensä.

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Turun seudulla toimivan vapaaehtoistoimintaan perustuvan yhdistyksen avulla, jonka avulla myös haastateltavat on hankittu. Haastateltavien ryhmään valikoitui vanhuksia 72-92 ikävuoden väliltä. Kaikki ryhmähaastatteluihin osallistuvat vanhukset olivat aktiivisia vapaaehtoisyhdistyksen toimintaan osallistuvia jäseniä, minkä vuoksi tutkimusjoukko rajautui aktiivisiin ja toimintakykyisiin vanhuksiin. Ennen haastattelua järjestettiin neljän koehenkilön esihaastattelu, jossa pyrittiin testaamaan käytännön järjestelyiden kuten tilan ja äänen toimivuutta sekä itse haastattelurungon toimivuutta. Yhteensä ryhmähaastatteluja toteutettiin kaksi, joissa molemmissa ryhmässä oli viisi haastateltavaa eli haastateltavia oli yhteensä 10. Haastatteluihin osallistuivat järjestön toimintaan aktiivisesti osallistuvat ja tutkimuksesta kiinnostuneet henkilöt. Haastattelut toteutettiin vapaaehtoisyhdistyksen tiloissa alkuvuodesta 2020. Ensimmäinen haastattelu kesti 1 tunnin ja 2 minuuttia ja toisen haastattelun kesto oli 29 minuuttia. Litteroitua aineistoa syntyi yhteensä 34 sivua.

Haastattelut on äänitetty käyttäen apuna puhelimen sanelin-toimintoa ja tämän jälkeen litteroitu peruslitterointia käyttäen tekstimuotoon. Joissain keskustelun kohdissa litterointiin on sisällytetty sulkeisiin kuvaus tai luonnehdinta esimerkiksi nauraminen tai myötäily, sillä tämä luo käydylle keskustelulle olennaisen kontekstin. Haastatteluiden tallentaminen ja muuttaminen tekstimuotoon, tarjoavat hyvän mahdollisuuden tarkastella luotettavasta näkökulmasta sitä, mitä haastattelussa on todellisuudessa tapahtunut sekä mahdollisuuden palata tilanteisiin myöhemmin uudelleen. Tallennetut äänitteet on tuhottu oikeaoppisesti heti litteroinnin valmistuttua. Litteroinnin aikana aineistosta on poistettu kaikki henkilöllisyyteen viittaavat ja paljastavat tekijät sekä muut tunnistetiedot. Aineisto on myös täysin anonymisoitu. Litteroitu aineisto on hävitetty oikeaoppisesti heti tutkimusraportin valmistuttua eikä aineistoa voida enää käyttää muun kuin tämän tutkimuksen hyötykäyttöön.

5.2 Aineiston analyysi

Tutkimuksessa käytettiin analyysimuotona teemoittelua ja aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen analyysiryhmä, jossa analyysia ei ohjaa jokin ennalta määrätty teoria, vaan tutkimustulokset nousevat aineistosta käsin. Sisällönanalyysillä aineisto pyritään järjestämään selkeään ja tiiviiseen muotoon karsimatta tärkeästä informaatiosta, jolloin aineistosta pystytään tekemään luotettavia johtopäätöksiä. Käsiteltäessä laadullista aineistoa, litteroinnin ja aineiston sisältöön perehtymisen jälkeen, hajotetaan se ensiksi osiin eli pelkistetään sekä ryhmitellään ja käsitellistetään. Pelkistämisen jälkeen aineisto järjestetään uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi esimerkiksi teemoiksi tai luokiksi, joista myöhemmin tehdään tutkimuksen kannalta olennaisia johtopäätöksiä. Tätä kutsutaan aineistolähtöiseksi analyysiksi. (Sarajärvi & Tuomi 2018. 103, 122 – 127, 133.) Käytin tässä tutkimuksessa sisällönanalyysia analyysimenetelmänä, sillä menetelmällä voidaan analysoida kvalitatiivisia aineistoja, kuten omaani, systemaattisesti ja johdonmukaisesti. Sisällönanalyysissä aineisto ja siitä nousseet tulokset nostetaan myös takaisin teoreettisen viitekehyksen kontekstiin, jolloin oman tutkimusaineiston ja aikaisemman tutkimuksen välille saadaan luotua luotettavia yhteyksiä.

Laadullisen aineiston sisällönanalyysi noudattaa kolmivaiheista mallia, jossa aineiston käsittely alkaa aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä yksinkertaisempaan muotoon karsimalla epäolennaisia asioita pois. Sisällönanalyysin toteutuksen tarkoituksena onkin raportoida aineistosta vain tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin liittyvät asiat ja pelkistää aineisto tämän avulla. Pelkistämisen jälkeen jäljelle jääneestä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia, jotka ryhmitellään eli klusteroidaan omiin luokkiinsa. Luokittelun jälkeen aineisto abstrahoidaan eli aineistosta luodaan johtopäätöksiä ja teoreettisia käsitteitä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 89-91, 105.)

Aineiston analyysi lähti käyntiin jo itse haastattelutilanteissa pistämällä ylös huomioita ja kommentteja haastattelutilanteesta; minkälainen tunnelma keskustelussa vallitsi, kuinka paljon kommentteja aihe herätti haastateltavissa ja miten haastateltavat reagoivat toistensa kommentteihin. Itse haastattelutilanteen havainnoiminen antoi tutkimukselle omat tuloksensa. Varsinainen aineiston analyysi alkoi aineiston käsittelyn eli litteroinnin jälkeen. Litteroidun aineiston valmistuttua ja luettuani aineiston useampaan kertaan, karsin aineistosta pois epäolennaiset asiat ja kommentit alleviivaamalla tutkimuksen kannalta olennaisia tuloksia. Alleviivaaminen auttoi hahmottamaan mistä aineisto todellisuudessa koostuu ja näin jäsentelemään sitä loogisemmaksi kokonaisuudeksi. Jäljelle jääneiden tulosten pohjalta, poimin samaa teemaa käsittelevät, yhteneväiset ja

samansuuntaiset ilmaisut omiin ryhmiin. Ilmaisut koodattiin eri väreillä, jolloin vastausten jäljittäminen aineistosta sekä ryhmittely helpottui. Aineiston ensimmäisillä käsittelykerroilla keskityin ilmaisujen poiminnassa ja ryhmittelyssä pelkistettyihin ilmauksiin kuten; oppiminen, osaaminen, asenne, pelko, mahdollisuus, haaste, teknologia, laitteet, digitaalisuus, digitalisaatio, opastaminen. Pelkistettyjen ilmaisujen poimimisen jälkeen muodostin samaa ilmiötä kuvaavista kohdista ja ilmaisuista omat teemansa. Tämän tutkimuksen keskeiset yläteemat aineistossa olivat erilaiset laitteet ja niiden käyttökokemukset, digiosaamiseen vaikuttavat tekijät sekä yleinen kokemus digitalisaatiosta ilmiönä. Aineistosta luokitellut teemat noudattavat siis osin haastattelurungon esiintuomia teemoja, jotka puolestaan pohjautuvat aikaisempien tutkimusten tuloksiin sekä tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin, jolloin aineisto myös peilautuu takaisin teoreettiseen viitekehykseen ja tutkittavaan ilmiöön. Kolmen yläteeman alle jaottelin ilmaisut vielä omiin alakategorioihinsa, riippuen tarkasteltavasta näkökulmasta. Tarkasteltaessa esimerkiksi vanhusten laitteiden käyttöä, tein jaon kahteen erityyppiseen käyttäjäryhmään aineistosta nousseiden ilmaisujen perusteella; aktiiviset ja oma-aloitteiset käyttäjät sekä passiiviset ja varautuneet käyttäjät. Alakategorioiden tarkoituksena on siis kuvata kokonaisteemaa monipuolisesti ja muodostaa yhdessä kokonaisuus, jossa vastataan tutkimuskysymyksiin.

6 Tulokset

Tässä luvussa tarkastelen ja avaan tämän tutkimuksen kannalta olennaisia tuloksia. Tarkoituksena on ensin eritellä vanhusten teknologian käyttöä yleisesti; mitä laitteita vanhukset käyttävät ja mihin tarkoitukseen laitteita käytetään. Tässä tulosluvussa olen myös eritellyt erilaisia käyttäjätyyppejä vanhusten taustojen sekä heidän esiintuomien käyttökokemusten, asenteiden ja mielenkiinnon perusteella.

Tämän jälkeen perehdyn vanhusten digiosaamisen kehitykseen liittyviin tekijöihin erityisesti elinikäisen oppimisen näkökulmasta ja nostan esille tärkeimpiä motivaatiotekijöitä laitteiden käytön taustalla sekä erittelen tuloksia liittyen tuen ja avun tarpeeseen sekä sosiaalisen tuen merkitykseen digioppimisessa. Viimeisenä tuloslukuna perehdyn vanhusten yleisiin asenteisiin ja ideologiaan digitalisaatiota kohtaan ilmiönä.

Haastateltavien erottamiseksi käytin mahdollisissa lainauksissa etuliitteenä H kirjaimen ja numeron yhdistelmää, jotta eri haastatteluryhmien jäsenet erottuisivat paremmin toisistaan. Kaikki H1 alkuiset kuuluivat ensimmäiseen haastatteluryhmään ja H2 alkuiset toiseen haastatteluryhmään. M merkitsee tutkijan esittämät kysymykset.

6.1 Vanhukset teknologian käyttäjinä

Kuten aikaisemmat tutkimukset (Nordlund 2010; Sankari 2004; Kuoppamäki 2018; Schulz 2015) ovat osoittaneet on vanhusten ikäryhmien sisällä suurta vaihtelua siinä, miten ja mihin teknologiaa käytetään sekä millä tasolla digiosaaminen eri ikäryhmissä on. Tässä tulostulokappaleessa käyn läpi sitä, miten vanhukset kuvasivat omaa teknologisten laitteiden käyttöä, mitä laitteita käytettiin ja mihin.

Koska kokonaisvaltaista kuvaa vanhusten teknologiaosaamisesta ei voi saada tarkastelemalla ainoastaan erilaisia laitteita ja niiden käyttökokemuksia, haluan tässä tulosluvussa perehtyä tarkemmin myös siihen, minkälaisiksi teknologian käyttäjiksi vanhuksia voidaan luokitella ja mitkä ovat näille luokille ominaisia piirteitä. Olen jakanut vanhukset aineiston perusteella kahteen eri kategoriaan riippuen siitä, minkälainen kokonaisvaltainen kuva heidän vastaustensa perusteella on välittynyt siitä, minkälaisia teknologian kuluttajia he ovat. Laitteiden käyttökokemusten lisäksi kategorisointiin on vaikuttanut siis myös vanhusten esiintuomat asenteet, motivaatio ja mielenkiinnon kohteet sekä vanhusten erilaiset taustat.

Näiden kaikkien tekijöiden yhteisvaikutuksena olen jakanut vanhukset laitteiden käyttäjinä kahteen eri kategoriaan, jotka ovat: aktiiviset ja oma-aloitteiset käyttäjät sekä passiiviset ja varautuneet käyttäjät.

6.1.1 Aktiiviset ja oma-aloitteiset käyttäjät

Aktiivisten ja oma-aloitteisten käyttäjien ryhmä koostuu niistä vanhuksista, jotka toivat laitteiden käyttökokemuksiaan monipuolisesti esille. Molemmissa haastatteluryhmissä oli tähän kategoriaan kuuluvia vanhuksia, vaikka ensimmäisestä haastatteluryhmästä tämän kategorian vanhuksia löytyi suhteessa enemmän. Ottaen huomioon koko otoksen, noin puolet ($n = 6$) haastateltavista kuuluu juuri aktiivisten ja oma-aloitteisten käyttäjien ryhmään. Aktiivisilla vanhuksilla oli paljon kokemusta laitteiden käytöstä ja ryhmä myös käytti useampaa kuin yhtä laitetta useampia kertoja päivässä. Ryhmään kuuluvat vanhukset ovat siis hyvin ajan tasalla siitä, minkälaisia erilaisia laitteita ja ohjelmia on olemassa ja mihin ja miten niitä käytetään. Monet tähän ryhmään kuuluvista osaavat myös hyödyntää ja soveltaa laitteita monella eri tapaa niiden perusominaisuuksien lisäksi. Ryhmä on myös kuvannut laitteiden käyttöä toistuvaksi ja päivittäiseksi.

Aktiivisista vanhuksista kaikilla viidellä kuudesta haastateltavasta oli älypuhelin sekä kaikki mainitsivat omistavansa tietokoneen. Kolmelta haastateltavalta löytyi myös tabletti. Digilaitteiden ja eri sovellusten laajaa käyttöä havainnollistaa esimerkiksi yhden haastateltavan listaus omasta laitteiden käytöstään, jossa peruslaitteiden lisäksi hän mainitsee suoratoistopalveluihin liittyviä laitteita:

H.1.4: Puhelin, läppäri ja pöytäkone, tabletti, Chromecast, iTV yms.

Aktiivisilla vanhuksilla käytetyin laite oli puhelin, joka löytyi jokaiselta haastateltavalta jossain muodossa. Puhelin koettiin monen osalta erittäin tarpeelliseksi, jopa pakolliseksi osaksi arkea. Puhelimen koettiin olevan välttämätön väline niin yhteydenpidon kannalta mutta myös viihteen sekä oman turvallisuuden näkökulmasta. Eniten puhelinta kuitenkin käytettiin yhteydenpitoon eli soittamiseen ja tekstiviestien lähettämiseen:

H1.5: Soittaminen ja netti on ehkä ne keskeisimmät. Tekstiviestit, Whatsapp. Siinäpä ne onki.

H1.3: Puhun ystävien kanssa ja käytän kaikkien kanssa puhumiseen. Tekstiviestien lähettämiseen. -- Must on tosi hyvä ku menee jonku kans tekee johonki treffeji tai sovittaa teatteri tai muu juttu. Ja nyt viimeks ku menin Helsinkii mun tyttären kanssa...

ku hän oli työssä, ni sitten siellä et koska ja mihin aikaan... Et tietää missä sää oot. Se on tosi hyvä (ilahtuneesti). Ja jos tulee joku este tai joku muu viivästys tai hankala, ni aina voi viestittää.

Lisäksi puhelinta käytettiin kuvien ottamiseen, tiedon hakemiseen ja varastointiin, erilaisten kanta-asiakkuuksien ylläpitoon sekä sanomalehtien ja artikkeleiden lukemiseen:

H1.3: Valokuvia otan. -- Ja kaikkia näitä edellämainittuja (soittaminen ja tekstiviestit).

H1.3: Sit sinne voi varastoida kaikkennäköst tietoo mitä tarvitsee.

(Muut myötäilevät)

H1.1: Ja sit jos esimerkiksi liikkuu Onnibussis, se on pakko olla melkeen. Ku liput tulee siihen.

H1.3: Juu ja juna. Junaliput kans.

H1.5: Sähköpostii ja toi viestit. -- Sitte tämmösiä niinku Iltasanomat ja Whasappi. -- Kalenteria mä käytän jonku verran. Muistikirjaa jonku verran. -- Säätä. Säästä lähtien kaikki. Kyllä niitä (applikaatioita) nyt varmaan parikymmentä täällä on. Paikallislehdet ja niitä jutskia. VR:ää oon käyttäny ja niin edes päin. Semmosii käytännön asioita.

Puhelimen käytössä tuotiin myös vahvasti esille puhelimen merkitys turvallisuuden näkökulmasta.

Puhelimen kuvailtiin olevan se ensisijainen turvallisuuden tuoja yksin liikkeessa tai mahdollisen tapaturman sattuessa. Osa haastateltavista oli jopa ladannut puhelimeensa 112 Suomi- sovelluksen, jonka kautta pystyy soittamaan hätäpuheluja ja välittämään omaa reaaliaikaista sijaintiaan. Vaikka puhelimen arkipäiväinen käyttö kohdistui lähinnä yhteydenpitoon ja viihteen kuluttamiseen, niin kaikki haastateltavista olivat samaa mieltä siitä, että puhelimen tuoma turva on puhelimen tärkein, hyödyllisin ja keskeisin ominaisuus:

H1.3: Ja kaupungille ei voi lähtee jollei puhelinta oo mukana. -- Mulle ainakin on näin.

(Muut myötäilevät))

H1.2: Kyl määki, vaikka mul on tavallinen puhelin ni mulle se on vähän niinku turva. Ku mää yksin liikun paljon.

H1.4: Joo. Se on se perusjuttu siinä kännykässä. -- Noi muut on härpäkkei siihen päälle.

H1.5: Kyllä se on aika kova juttu, jos jotain sattuu kenelle tahansa. Tai yllättää et sellases tilateessa tarvii apua ja muuta, ni se on oikeestaan ainoo millä nopeesti saat -- sillä pystyt soittamaan ja siinä on myös se paikannin.

H1.1: Saanks mä kysyy et käytätteks te sitä 112 sovellusta? Ootteks te joutunu käyttämään? Senhän voi ladata.

H1.5: Mä en oo joutunu.

H1.4: Mulla on mut en oo joutunu käyttämään. Se on kätevä koska se kertoo saman tien missä on.

H1.3: En myöskään vaikka on.

Puhelimen käyttöä aktiivisten ja oma-aloitteisten vanhusten ryhmässä on kuvattu päivittäiseksi ja toistuvaksi. Puhelin on matkassa aamusta lähtien, kotoa poistuesssa ja aina lähellä. Lisäksi osa haastateltavista kertoi puhelimen käytön olevan jopa riippuvaista ja automatisoitunutta ja sen ääressä vietetään paljon aikaa:

H1.1: Kyl mä nettiä katon siitä ja aamulla sängyssä, ku mä en nouse vielä ni selailen nettiä.

M: On kuitenkin vahvasti osa arkipäivää?

H1.1: Se on melkeen pakollista oikeestaan.

H1.4: Ei sitä pärjää muuten.

H1.3: Melkeen tulee vähän riippuvuus. Ku ain akattoo mitä taas on tapahtunu.

H1.5: Se on vaikee sanoo miten usein. Melkeen ku miettii kuinka monta tuntia... mutta sanotaan et kyl sitä katsoo, jos mä katon Iltasanomien juttuja, joskus mä käytän nettiä. Tulee viestejä. -- Kyllä sitä aina tulee katottua. Eli katson puhelinta kymmeniä kertoja päivässä. -- Päivittäin tosiaan.

H1.4: Tunneittain, niin. -- Mun mielestä...jokainen kattoo varmaan. Jos rupeis rehelliseksi.

H1.1: Mut kyl mua harmittaa se et jotenki niinku aiheuttaa sellasta riippuvuutta, että pakosta on kiinni siinä. -- Et jos se on jossain kadoksissa ni "ai missä se on?" Et tuntuu et elämä vähän niinku pysähtyy.

Toiseksi eniten käytetyin laite aktiivisten vanhusten ryhmässä oli tietokone. Vaikka tietokoneen omistaminen ja käytön tarpeellisuus ei ollut yhtä perusteltua kuin kännykän, koettiin sillä olevan suuri arvo erityisesti fyysisen koon eli näytön ja näppäimistön ja sekä viihdearvon puolesta. Koska tietokoneen näyttö on kännykkää isompi, sitä on helpompi käyttää tiedon hakemiseen, lukemiseen, kirjoittamiseen sekä erilaisten ohjelmien katsomiseen ja pelien pelaamiseen:

H1.2: Mistä sit alottaisi...

H1.4 ja H1.5 lähes samanaikaisesti: Pikemminkin et mihin et käytä.

(Naurua)

H1.5: No mä ainakin käytän -- sitä, että mä selaan nettiä, kirjotan, haen tietoa, muokkaan tekstejä. Tämmöstä nyt ainaki tulee mieleen.

H1.2: Mä käytän tietokonet aika paljon just siihen, että... kirjottamiseen. Koska tässä (puhelimessa) on hirveen vaikee tehdä tekstejä.

H1.1: Sitten jos on tulostin niin voi samalla tulostaa kaikkee tarpeellista.

H1.5: Sitten tommosia artikkelien hakemisia ja sellasia kun Timon (nimi muutettu) kanssa ollaan laitettu, kysymyksiin liittyviä tieteellisiä artikkeleja tai sitten tämmösiä jopa niinkun aihepiiriin liittyviä videoluentoja, joita maailmalla on.

H1.4: Nii nää Tedi- luennot on ihan hauskoja. Kun niistä löytää itselleen sopivia.

H1.5: Tulee joskus pelattua pasianssia.

H1.3: Ihan totta, mul on kaks peliä mitä mä pelaan. Vapaakenttää...

H2.2: Mä olen kirjottanu semmost elämäntarinaa nyt ku ne odottavat tämä sukupolvi. Et he tietää mun nuoruudestani jottai sitte.

Tietokone keräsi lisäpisteitä myös verkossa asioinnin näkökulmasta; monet haastateltavista olivat tottuneet hoitamaan esimerkiksi pankkiasiansa verkossa ja muutenkin hoitamaan arkipäiväisiä askareitaan juuri tietokoneella. Myös erityisesti tietokoneella olevan sähköpostin helppoutta pidettiin tärkeänä osana asiointia erilaisissa virastoissa ja myös palautekanavana. Lisäksi asioinnin koettiin olevan turvallista verkossa:

H1.3: Mut hei nyt niin kauan ku mä muistan (naurua) niin pankkiasiat hoidan kaikki verkossa.

H1.2: Pankkiasiat ja verotoimistoon ja nyt hoidan kirjaston, sieltä tilaan ja bussikortin tilaan netin kautta.

H1.5: Mä hoidan kans pankkiasioita.

H1.4: Ei edes muista niit kaikkia.

H1.2: Mut sit on yks semmonen kun täällä aina puhutaan... laitoksesta, jos sinne on jotain asiaa sekä negatiivista että positiivista, niin sähköpostina, jää muistijälki.

H1.5: Näkee myös puhelimesta (sähköpostit) kun tulee.

H1.2: Joo mutta mää puhelimesta poistan, et siel ei oo hirveen paljoo. Kun se on koneella ni siel se on tallessa.

H1.5: Ilman sähköpostia olis varmaan aika vaikee hoitaa mitään asioita, se on keskeinen osa...

Vaikka tietokoneen käyttö koettiin useassa tilanteessa helpommaksi ja saavutettavammaksi kuin kännykkä suuren näytön ja näppäimistököön vuoksi, koettiin sen koolla ja käytöllä olevan myös haittapuolia. Useat mainitsivat, että tietokoneen käyttö on enemmän aikaan ja paikkaan sidonnaista juuri suuren koon ja kuljetettavuuden vuoksi. Lisäksi laite tulee olla eri tavalla internetyhteyden päässä, kun sen kanssa liikutaan pois kotoa:

H1.1: Mä huomaan et aika vähän käytän tietokonetta nykysin. Et mä luen artikkeleita tosta kännykästä. Et jotenki se vaatii enemmän... tietty paikka missä sä käytät tietokonetta.

H1.4: Se on totta.

Kaiken kaikkiaan tietokoneen koettiin olevan hyödyllinen ja jopa välttämätön osa arkea ja sen käyttöä kuvailtiin lähes yhtä toistuvaksi kuin kännykän. Ryhmän sisällä oli pientä variaatiota siinä, kuinka usein tietokonetta käytettiin. Kun puhelimen käyttö oli lähes kaikilla haastateltavilla päivittäistä ja toistuvaa, niin tietokoneen kohdalla käytössä oli enemmän hajontaa:

M: Kuinka usein käytätte tietokonetta? Jos vertaa vaikka kännykkään?

H1.5: Päivittäin.

H1.1: Mää en kyllä.

H1.3: Mä olen töissä joutunut käyttämään tietokonetta ja mä aina ajattelin et mä en koskaan hanki... ja kuukauden mä olin ku mä jäin jälkeen.

(Naurua)

M: Ootteko kokenu tietokoneen kuitenkin hyödylliseksi?

H1.5: Välttämättömäks on hyödyllinen.

H1.3: Mä sanon ehkä, että hyödyllinen.

(Muut myötäilee)

Kolmella aktiivisten vanhusten ryhmään kuuluvista oli tabletti. Tablettia käytettiin huomattavasti vähemmän kuin kännykkää ja tietokonetta. Vaikka itse tabletin käyttö haastateltavilla oli vähistä, niin maininnat sen käytöstä ja hyödyistä herättivät keskustelua, mikä viittaa suurempaan mielenkiintoon laitetta kohtaan. Tabletin koettiin yhdistelevän hyvällä tapaa kännykän ja tietokoneen parhaimpia puolia. Erityisesti tabletissa ilahdutti iso näyttökoko, jonka avulla tekstejä ja kirjoituksia on helppo lukea, sanelintoiminto, sekä yleinen koko ja kätevyys. Tabletti toimi kuin isompana kännykkänä, josta pystyy helposti hoitamaan tietokoneella muuten hoidettavia asioita. Ainoa negatiivinen asia tai haaste, jota tabletin käyttöön liittyen ilmaistiin, oli akun kesto ja yleinen laitteen kestävyys:

H1.1: Tabletti mulla on ollu, oli kolme vuotta sitten Lenovon semmonen kymppituumanen ja mä koin et se on erittäin kätevä. Se on kätevämpi kun tietokone. Mut siinä kävi vaan sillä tavalla, että se akku kesti vajaa kaks vuotta ja siihen ei kuulemma voi vaihtaa akkua. Musta se on tosi kätevä ja joku sano et se on turvallisempi vielä ku tietokone.

H1.3: Se on kätevä ja mä oon monelle ikäihmisille sanonu et hankkikaa semmonen. Se on helppo käyttää, sillä voi hoitaa pankkiasiat ainaki.

H1.4: Ja ku voi ostaa kirjoja ni voi ostaa ne siinä. Siin on kätevä lukea.

H1.1: Yks asia minkä halusin sanoo, mihin mä käytän aika paljon tätäkin, jos on joku mielenkiintonen televisio-ohjelma, joku jonka todella halua katsoa, enkä oo pystyny katsomaan. Mä käytän paljon Areenaa ja katson sieltä. Aina illalla ennen ku mä käyn nukkumaan.

H1.4: Juu sieltä, ei telkkarii vaan Areenaa. -- Ku ne ei oo koskaan oikeeseen aikaan. Ja sit saa kaikki ne mitä itte halua.

H2.2: Siel tulee semmosii elokuvia mitä mä... kun mä televisiossakin mä tallennan ne ja joskus ne loppuu kesken. Niin kauhian usein, niitten ohjelma on sekasin ni sit se vähän myöhästyy. Mut siel näkee sit siel tabletis aina sit sen lopun. Ja kyl mä sielt muutenki kattelen. Monta kertaa sitten.

Se miten ryhmissä syntyi keskustelua laitteista ja niiden käyttökokemuksista sekä miten monipuolisesti näitä kokemuksia kuvailtiin, kertoo siitä, minkälainen mielenkiinto tämän kategorian vanhuksilla on teknologiaa kohtaan. Koska laitteiden kuvaus oli monipuolista ja monelle laitteille keksittiin enemmän kuin yksi välttämätön käyttötarkoitus, kertoo se myös siitä, että teknologian koetaan olevan hyödyksi niin yleisen arjen sujuvuuden kuin viihdearvonkin näkökulmasta. Aktiiviset käyttäjät siis hyödyntävät teknologiaa monipuolisemmin.

Sen lisäksi, että aktiivisuus näkyy teknologian käytön arkipäiväisyytenä ja useiden eri laitteiden käyttämisenä, heijastuu se myös vanhusten yleisessä asenteessa ja puhetavassa aihetta kohtaan. Se, että asiasta tulee keskustelua, on merkki siitä, että aihe myös kiinnostaa. Puhe teknologiasta ei aina ollut pelkästään positiivista. Se, että asiasta osattiin puhua kriittisesti ja tuoda esille myös heikkoja kohtia, kielii siitä, että asiaa osataan käsitellä monesta eri näkökulmasta sekä siitä, miten ajan tasalla vanhusten tietämys teknologiasta oikeasti on. Aktiivinen ja kiinnostunut asenne näkyy myös siinä, että digitalisaatiota ei kuvailla vain ilmiönä, jossa vanhukset olisivat passiivisia sivustakatsojia, vaan pitkänä aktiivisena jatkumona, joka on muovannut maailmaa nyt ja myös tulevaisuudessa ja johon jokaisella vanhuksella on myös mahdollisuus osallistua:

H1.5: Se mikä on tulevaisuuden kuva ja pitäis olla tulevaisuuden kuva, on, että monet näistä digitaalisista toiminnoista... niin ikäihmisille ja tämän päivän ihmisille, jotka saa käyttää ja kun ne tulee vanhemmiksi ja tulee rajoitteita,, ni mitä enemmän on tällöisiä puheohjaimia näissä laitteissa, niin ne tulee olemaan kova sana. Eli puheella voi ohjata, kysyä. Siellä on vanhustenhuolto, ku mä oon jonkun verran näitä tutkinu ja eräästä kirjottanukki, ni on maailmalla erittäin hienoja sovellutuksia, joissa vammaset ihmiset tai vanhat ihmiset voi ikään kuin mikrofonin kautta antaa komentoja ja päästä eteenpäin ja kysyä asioita. Eli jää näplääminen ja tällöinen pois, joka joillekin saattaa olla näön tai nivelrikköjen tai muitten takia ihan niinkun mahdoton. Sieltä on tulossa yllättäviä juttuja. Ne on vielä harvinaisia, ne on vielä kalliita, niitä on vain jollakin isoilla laitoksilla tai kuntoutussysteemeillä mut kyl ne tulee.

Aktiiviset ja oma-aloitteiset vanhukset näkivät teknologian täynnä mahdollisuuksia sisältävänä asiana. Vaikka asiaa osattiin käsitellä kriittisesti ja erityisesti opetteluun ja avun saamiseen toivottiin parannuksia, jäi näiden vanhusten kohdalla kuva siitä, miten teknologia on mahdollistanut hienoja asioita myös vanhuksille ja mihin sitä voisi myös tulevaisuudessa vanhusten keskuudessa hyödyntää. Aktiiviseen ryhmään kuuluvat vanhukset myös kokivat pysyvänsä teknologian kehityksen vauhdissa ja haluavansa myös pysyä siinä mukana elämänsä loppuun saakka. Suurin este, minkä vanhukset mainitsivat oman teknologiaosaamisen ja laitteiden käytön kohdalla tulevaisuudessa, olivat fyysiset ja henkiset rajoitukset. Kyse ei siis ole siitä, etteikö kehityksessä haluta pysyä mukana, vaan ulkopuolisista tekijöistä, kuten vanhenemisesta, johon ei pystytä itse vaikuttamaan:

H1.5: Jos sanotaan mahdollisuus, joka tarkoittaa sitä, että siihen liittyy monia asioita. Mahdollisuus tarkoittaa, että siihen liittyen voidaan kehittää vaikka mitä. Siinä on

rajattomat mahdollisuudet. Ääretön mahdollisuus. Mutta se on totta, että se tuottaa uusia uhkakuvia, jotka pystytään ja voidaan ratkasta ja pitääkin.

H1.4: Se on hyvä ikkuna maailmaan. Mut se on myös itsessään työkalu.

M: Miten te näätte oman kehityksen suhteessa digilaitteiden kehittymiseen tai digitalisaatioon?

H1.5: No kyl se tulee pysymään siinä, tietenki seuraan mahdollisimman paljon. Toivoisin pystyväni seuraamaan sitä viimiseen asti. Sitten siellä tulee rajoituksia, näkö, kuulo, sormien toiminta. Riippuen kehittykö laitteet siinä samalla. -- Esimerkiks sulla on siinä se Siri.

H1.4: Joo ja se on ihan fiksu. Sit on paljon helpompaa. Ei tartte ku sanoo Sirille et tee se.

H1.5: Se liittyy niinku tekoälyyn.

H1.4: Sillon saa myös ohjeet Siriltä suoraan.

H1.5: Kyllä. Se liittyy mobiililaitteen kehitykseen, se liittyy siihen, että sitä on helpompi käyttää. Että periaatteessa voi vanhanakin käyttää sitä.

H1.3: Ja sitten tulee robotiikka.

H1.5: Ellei sitten jotenki onnistuta sijoittamaan implanttina aivoihin ni...

M: Koetteko, että pysyisitte kehityksen mukana kuitenkin?

(Myötäilyä)

H1.4: No sehän yksinkertaistuu siis käyttäjän kannalta. Se itse tekniikka voi mutkistua mut et käyttäjän kannalta sen täytyy tulla yksinkertasemmaks. Ja se on mahdollista.

H1.5: Sen ainakin voi sanoa, että kehitys pysyy ainakin meidän mukana. Sitä ei tartte pelätä.

Aktiivisten käyttäjien ryhmään kuuluvilla ikäluokka oli keskimääräisesti hiukan matalampi (suurin osa ikäluokassa 70v) kuin passiivisten ryhmään kuuluvilla. Vaikka ikä saattaa olla yksi selittävä tekijä teknologiaosaamisessa, on hyvä myös huomioda, että aktiivisten käyttäjien ryhmässä vanhin osallistuja oli 92 vuotias. Ikä ei siis yksinään pysty selittämään sitä, minkä vuoksi teknologiaosaaminen ja suhtautuminen laitteisiin olisi nuoremmilla vanhuksilla aktiivisempaa ja oma-aloitteisempaa.

Toinen mahdollinen selittävä tekijä aktiivisten vanhusten myönteisiin asenteisiin teknologiaa kohtaan saattaa olla heidän oma työ- ja opiskelutaustansa. Monet vanhuksista mainitsivat, että koska työssä

on päässyt tai joutunut opettelemaan tietotekniikan ja laitteiden käyttöä, niin osaaminen on tullut helpommaksi ja kulkenut pitkälle mukaan vanhuuteen saakka. Kun on arkipäivässään kasvanut siihen, miten laitteita käytetään, kerryttää se myös erilaisia valmiuksia laitteiden käyttöön ja opetteluun myöhäisemmällä iällä. Työssä rakennettu laiteosaamisen pohja kaventaa kynnystä laitteiden käyttöön vanhemmalla iällä, sillä laitteiden käytöllä on jo jokin pohja, jonka päälle osaamista voi kerryttää. Teknologia ei tällöin tunnu vieraalta möröltä, joka pitää selättää yksin, vaan mahdollisuutena laajentaa omaa elämää, joka joistain muista syistä, kuten eläköitymisestä johtuen, saattaa olla pienentynyt. Monella haastateltavalla, jotka mainitsivat työelämän vaikuttaneen omaan osaamiseen, oli korkeakoulutausta tai muuten sen tyyppinen ammatti tai harrastus, jossa teknologian käyttö on saanut alkunsa ja tullut tutuksi:

H1.5: Luulen kyllä et osalle ikäihmisistä voi olla (haastavaa), ehkä vanhimmille, jotka on työelämässä vähiten ollu näiden kanssa tekemisissä, se on enemmän kun nykypolville, jossei oo työssä käyttäny ja oppinu kysymään apua, käyttämään neuvontaa.

H1.2: Saaks tohon lisätä vielä, et me jotka ollaan suuria ikäluokkia ja ollaan 70 plus jotain ni me ollaan sitä ikäluokkaa, joka on ollu viel työelämässä sillon ku tää digitalisaatio tuli.

H1.5: Just niin.

H1.2: Et me ollaan aika etuasemassa verrattuna sellasiin kahdeksankymppisiin yhdeskänkymppisiin, jotka ei työssään oo ollenkaan käyttäny vielä mitään.

H1.5: On nähty yliopistolla vielä tietokone, joka oli seinän kokonen. -- Et siinä mielessä mä silti luulen, että tällä ikäpolvella ei niin hirveesti oo pelkoo mennä kysymään asioita, kun ne on joutunut haparoimaan alkuvaiheessa, kun kukaan ei osannu ja kukaan ei osannu neuvookkaan. Niin ollaan jouduttu yrityksen ja erehdyksen kautta menee läpi.

H1.2: Niinku mä oon aina sanonu et en olis varmaan koskaan tietokonetta oppinut, ellei meillä olis töissä ollu semmonen nuori opiskelijatyttö, harjottelemassa. Hän jakso kyllä mulle neuvoo. Siis aivan ihana. Et kyl mä olen hänelle ikikiitollinen.

H1.3: Ay- liikkeen kautta, mulle se on tullu sieltä. Ammattiosastossa ensimmäiseks tuli tietotekniikka ja sieltä se lähti. -- Meillähän oli myöskin, ennen ku oli tää mun henkkoht mikrotuki... mä kävin tuolla rakennusliittossa. Siellä järjestettiin kursseja. Semmosia parin viikon kursseja et ei nyt joka päivä ollut. Siellä oppi niinku perusteet. Ja sen sisäisti et mitä tää homma on.

H1.4: Me ollaan varmaan nähty tää kaikki alusta asti. Suurinpiirtein.

6.1.2 Passiiviset ja varautuneet käyttäjät

Passiivisten ja varautuneiden käyttäjien ryhmään kuuluvilla vanhuksilla laitteiden käyttökokemukset olivat huomattavasti suppeampia kuin aktiivisten vanhusten ryhmässä. Tähän ryhmään kuuluvia vanhuksia oli ainoastaan toisessa ryhmähaastattelutilanteessa ja yhteensä neljä (n= 4). Koska passiiviseksi ja varautuneiksi luokitellut haastateltavat osallistuivat kaikki samaan haastattelutilanteeseen, viittaa joissakin tulostulokohdissa koko ryhmähaastattelun aikana syntyneeseen tunnelmaan ja keskusteluun.

Ryhmän vanhuksset eivät oma-aloitteisesti olleet kiinnostuneet teknologiasta eivätkä osoittaneet suurta kiinnostusta laitteita kohtaan. Myös keskustelu aiheen ympärillä oli suppeaa ja mielipiteitä oli ajoittain jopa vaikea saada haastateltavista kuuluviin. Vaikka keskustelu teknologian ja digitalisaation ympärillä ei välttämättä ollut ylitsevuotavan negatiivista, niin teknologiaa ja laitteita ei vain koettu tarpeellisina osana omaa elämää eivätkä ne tämän vuoksi herättäneet mielipiteitä. Passiivisten ja varautuneiden käyttäjien ryhmässä vanhusten laiteosaamisen taso ja mielipiteet kuitenkin vaihtelivat myös jonkun verran ryhmän sisällä; osa vanhuksista osoitti suurempaa kiinnostusta laitteisiin ja niiden käyttöön, kun taas toiset tuntuivat torjuvan idean kokonaan. Tämän vuoksi ryhmään otettiin osaksi sekä vanhuksia, jotka tietoisesti eivät halua käyttää laitteita tai opetella niiden käyttöä, että myös vanhuksia, joilla jonkintasoista kiinnostusta löytyy, mutta joilla suhtautuminen asiaan on varauksellista ja ennakkoluuloista.

Laitteita ja teknologiaa ei koettu tässä ryhmässä yhtä hyödylliseksi kuin aktiivisten vanhusten ryhmässä ja niiden käyttö rajoittui lähinnä tarpeellisuuteen ja pakollisuuteen. Teknologia saattoi siis olla osa päivittäistä arkea, mutta laitteita käytettiin ainoastaan, kun oli tarve. Puhelimen käyttö oli kaikkein aktiivisinta, mutta koska sekin rajautui vain sosiaalisten suhteiden ylläpitoon, eivät käyttömäärät nousseet korkealle. Laitteiden vähäisen käytön syiksi nousi haastattelussa esiin muutamia seikkoja, joista suurin oli laitteiden tarpeettomuus. Monet haastateltavat yksinkertaisesti kokivat, etteivät tarvitse elämään lisää laitteita ja opeteltavia asioita, sillä perinteisillä keinoilla pärjää hyvin. Vaikka jokaisella ryhmäläisellä oli oma puhelin, sen käyttöä kuvattiin ensimmäiseen ryhmään verrattuna minimaalisesti. Puhelinta käytettiin soittamiseen ja tekstiviestien lähettämiseen. Tämän lisäksi muita mainintoja puhelimen käytöstä ja sen hyödyistä ei haastattelun aikana noussut esiin. Vähäistä puhelimen käyttöä, joka rajautuu yhteydenpitoon, kuvattiin näin:

H2.3: Ei mul muuta ko soittamiseen ja tekstiviestit.

H2.1: Emmä nykyään käytä paljon yhtikäs mihinkään.

H2.5: Mul on ihan pieni Nokian ja ei siin oo mittään kato. Käytän soittamiseen ja tekstiviesteihin. Enkä huolikkaan muuta.

H2.4: Sukulaisille soittelen. Sitten jos joku soittaa mulle.

H2.5: Ei ku meinasin kysyä et ei hän tekstiviestiä laita?

H2.4: Emmää en.

Puhelin koettiin välttämättömäksi osaksi arkea, jotta yhteyden perheeseen ja tuttaviiin saa tarvittaessa ja jotta sosiaalisia suhteita pystytään ylläpitämään. Kännykän käyttö kuitenkin rajautui lähes ainoastaan tähän. Puhelimen minimikäytön syyn koettiin osittain olevan sidoksissa tuttavien määrään. Tärkeän ja ensisijaisin puhelimen käyttökohde oli siis yhteydenpito muihin ihmisiin, mutta jos oma lähipiiri ja kontaktimäärä oli pieni, ei kännykällä koettu olevan sen suurempaa hyötyä:

M: Onks teillä jotain syitä sitten, että minkä takia ei käytä enempää puhelinta?

H2.3: Tuttavia ei oo riittävän paljon.

H2.5: Niitä olis kyllä mut...

H2.3: Mulla ei oo.

Toiseksi eniten mainintoja tällä ryhmällä oli tietokoneesta, jonka omistivat kolme neljästä haastateltavasta. Yksikään passiivisten ja varautuneiden ryhmästä ei kertonut omistavansa tablettia. Tietokonetta hyödynnettiin ensimmäisen ryhmän tapaan tiedon tuottamiseen, pankkiasioden hoitamiseen sekä osittain myös viihteen kuluttamiseen. Mainintoja tietokoneen käytöstä ja sen hyödyistä ja haitoista nousi esiin hyvin vähän:

H2.3: Mul on ainaki ne laskujen maksamiset ja se Facebook. Ja pelaaminenki.

H2.5: Kun ei oo mittää. Mä olen vähään tyytyväinen. – Ei vaan tunne, että tarttee kato.

Myös tietokoneen ja tabletin kohdalla käytön vähäisyys tai olemattomuus sitoutui laitteiden tarpeellisuuden kokemukseen. Uusien laitteiden käyttöä ei haluttu opetella, sillä niitä ei koettu tarpeelliseksi. Vanhukset myös mainitsivat, etteivät halunneet montaa eri laitetta osaksi arkea, joka saattaa viitata siihen, että laitteiden ominaisuudet eroavat keskenään toisistaan sen verran, ettei kapasiteettia opetella montaa uutta asiaa yksinkertaisesti löydy. Opettelun taustalla saattaa siis

vaikuttaa ikä, fyysiset ja henkiset rajoitteet sekä aika itsessään. Vanhusten vastauksissa nousee esille teknologian monimutkaisuus siinä mielessä, että uusi laite ja uusi päivitys vaatii aina uutta opettelua. Koska teknologia myös päivittyy ja muuttuu nopeaan tahtiin, ei kaikilla vanhuksilla ole samanlaisia valmiuksia pysyä kehityksessä mukana. Osaltaan ryhmän vastauksissa heijastui myös jotain piileviä häpeän tai varovaisuuden tunteita, sillä omaa haluttomuutta laitteiden käyttöön ei osattu kuvailla tai motivaatiota haluttomuuden taustalla ei osattu määrittää:

H2.1: Tarpeettomanlaisesti kaikkee monta sorttii vehjettä. En viitti yrittää enää opetella enää nykyän.

M: Mitä sä koet et mikä se motivaatio siin on et sä et halua opetella on?

H2.1: Ettei niit tulis liikaa. Ko emmää tiedä, siis mun on ollu kaikenlaisii laitteita ja mä oon ollu paljon tekemisis tietokoneiden kanssa ja no yliopistolla ne koneet oli aika isoja sillon ennen muinoin. Mut ni mä olen menettäny mielenkiintoni. Suurinpiirtein siin vaihees ku mä jäin eläkkeelle.

M: Ei oo mitään laitteita ja ohjelmia mitä haluisitte käyttää mitä ette osaa vielä?

H2.3: En tiedä, ku aikaki loppuu kesken, ku täs iäs menee kaikkee niin paljon aikaa ni ei ehdi paljoo mittää uusii.

M: Onks se pelkästään ajasta kiinni? Et jos ei halua opetella?

H2.3: Melkeen on ku sit on esimerkiks tämän reissun jälkeeen ni sitä on aivan loppuu väsyny ku pääsee kotti.

H2.5: Mä tykkään käyttää näitä mitä mä tartten. Se riittää. Mul on ulkohommat on tärkeempii. Niin, kaikki muu. Ja koirien kanssa seurustelu kato. Mä tykkään eläimistä ja niiden kanssa. Ei tommoset.

Toisen ryhmän haastattelutilanne oli hiljaisempi ja vähäsanaisempi eikä yhteistä keskustelua laitteiden käytöstä tuntunut syntyvän juuri lainkaan. On siis myös hyvin mahdollista, ettei ryhmä tuntenut tilannetta luontevaksi hetkeksi kertoa syitä vähäisen käytön taustalla. Koska keskustelu oli ajoittain varautunutta, saattaa myös olla, että haastateltavien mielipiteen taustalla olisi esimerkiksi häpeä siitä, että laitteita ei osata käyttää tai apua niiden käyttöön ja opetteluun ei osata tai uskalleta pyytää. Niin teknologiakeskeisen ajan keskellä kuin nyt elämme, kynnys jakaa omia kokemuksiaan voi tämän ikäluokan ihmisillä olla hyvinkin suuri.

Passiivisten ja varautuneiden ryhmän ikä oli hiukan ensimmäistä ryhmää korkeampi (suurin osa kuului 80v ikäluokkaan), mikä saattaa osaltaan selittää, että laitteiden käyttökokemukset olivat juuri

tässä ryhmässä vähäisempiä. Avattaessa laitteiden käyttökokemuksia, olivat kuvaukset laitteiden käytöstä suppeita eikä ryhmällä tuntunut olevan yhtä suurta motivaatiota tai kiinnostusta laitteiden käyttöön ja niiden opetteluun. Myöskin laitteiden tuomia hyötyjä kuvattiin toisessa haastatteluryhmässä suppeasti. Vaikka ikä ja aikaisempi kokemus saattavat olla selittäviä tekijöitä teknologiaosaamiseen, on hyvä myös huomioda, että myös passiivisten vanhusten ryhmässä löytyi käyttökokemuksia työelämästä käsin. Aikaisemmat kokemukset ja ikä eivät siis yksinään pysty selittämään, minkä vuoksi teknologiaosaaminen ja suhtautuminen laitteisiin tällä ryhmällä oli erilaista kuin aktiiviseksi luokitelluilla vanhuksilla.

6.2 Vanhusten digiosaaminen ja siihen vaikuttavat tekijät

Laitteiden käyttökokemusten lisäksi halusin tarkastella vanhusten digiosaamista ja sen kehitystä erityisesti elinikäisen oppimisen näkökulmasta. Koska haastatteluryhmissä digiosaamisen taso sekä asenne laitteita ja digitalisaatiota kohtaan yleisesti vaihteli laidasta laitaan, halusin myös selvittää mitkä tekijät mahdollistavat digilaitteiden oppimisen vanhalla iällä ja mitkä tekijät vaikuttavat siihen ehkäisevästi. Käsittelen myös tuen ja avun merkitystä vanhusten digiosaamisessa sekä erityisesti sosiaalisen tuen merkitystä teknologian haasteissa.

6.2.1 Vanhusten digiosaamisen mahdollistajat ja haastajat

Koska digilaitteiden käytön tulisi olla kaikille tasapuolisesti mahdollista iästä riippumatta, on vanhusten kohdalla tärkeää huomioda niitä tekijöitä, joita oppimisessa voidaan tukea ja esteenä olevia tekijöitä, joita voidaan ehkäistä. Vanhusten haasteena digitalisaatiossa onkin, että laitteet ja teknologia on tullut osaksi arkea keskellä omaa elämänkaarta. Tällöin uusien asioiden oppiminen on haastavampaa ilman aikaisempaa kokemusta ja automaattista kasvua asian ympärillä, kuten nuoremmilla ikäluokilla. Lisäksi vanhuksilla liittyy oppimiseen biologisesta kehityksistä johtuvia fyysisiä ja henkisiä haasteita, jotka hidastavat oppimista vanhemmalla iällä. (Guglielman 2012, Hanson 2011.) Digiosaamisen tasa-arvon toteutumiseksi erityisesti vanhusten ryhmään tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Kuten aikaisemmassa kappaleessa todettiin, vanhusten digiosaamiseen pohja syntyy monien taustatekijöiden yhteisvaikutuksena. Yhtenä osatekijänä osaamiseen saattaa olla ikä ja vanhusten oma elämänhistoria; työelämässä teknologiaan tutustuneet vanhuksat oppivat työnsä ohella digitaitoja,

joiden vaikutukset kantautuivat pidemmälle vanhuuteen ja eläkeikään. Ulkoisen tarpeen, kuten työn vuoksi, opitut asiat automatisoituvat ajan myötä ja luovat ymmärrystä digilaitteiden logiikkaan. Vaikka teknologian muutos ja päivitys on nopeaa, on siinä huomattavasti helpompi pysyä mukana, kun ymmärtää laitteiden alkuperäistä tarkoituspäätettä ja toimintalogiikkaa.

Toinen tärkeä vaikuttava tekijä digiosaamisen taustalla iän ja aikaisemman elämäkokemuksen lisäksi on vanhusten oma asenne ja suhtautuminen digitalisaatioon. Ne vanhukset, jotka näkevät digitalisaation positiivisena ja mahdollisuuksia sisältävänä asiana, ovat myötätuntoisempia laitteita kohtaan ja motivoituneita laitteiden opetteluun. Laitteet ovat siis muutakin kuin turvallisuuden tuojia. Usealla kiinnostus laiteosaamista kohtaan on saattanut saada alkunsa siitä, että yhteydenpidon mahdollisuutta pidetään ennen kaikkea turvallisuuden takaajana, erityisesti yksin asuvien vanhusten keskuudessa. Laitteiden monipuolisemman käytön seurauksena monet ovat saattaneet huomata laitteissa muitakin kuin välttämättömiä hyötyjä. Erityisesti yksinäisille yksin asuville vanhuksille erilaisilla laitteilla saattaa olla hyvinkin suuri merkitys omassa elämässä. Motivaatio siis saattaa muuttua ulkoisesta sisäiseksi.

Vanhusten suurimpana haasteena laiteosaamisessa ja opettelussa nousi esiin laitteiden nopea kehitys- ja päivitystahti. Koska oppiminen saattaa viedä enemmän aikaa vanhuksille, on laitteiden nopea kehitys erittäin haasteellista vanhusten näkökulmasta. Opettelu saattaa viedä aikaa ja koska laitteiden käyttö ei ole automatisoitunutta, niin uudet päivitykset saattavat herättää ihmettelyä ja turhautumista. Uudet päivitykset saattavat tuntua turhilta ja turhauttavilta, sillä laite toimi aikaisemminkin täysin hyvin. Vanhusten laiteosaamisessa korostuukin juuri laitteen yksinkertaisuus ja helppokäyttöisyys. Monet haastateltavista mainitsivat, että keskeinen tekijä laitteiden opettelussa ovat yksinkertaiset ohjeet ja helppokäyttöisyys. Monimutkaiset järjestelmät ja päivitykset, jotka vaihtavat esimerkiksi ulkonäköä ja painikkeiden järjestystä haastavat oppimista.

Koska laitteiden käyttö ei kaikille vanhuksille tule selkäytimestä ja opettelu on tullut osaksi elämää vasta aikuisiällä työelämässä, saattaa vanhusten asenne laitteita kohtaan olla varovainen ja varautunut. Laitteiden erilaisia ominaisuuksia ei uskalleta hyödyntää ja erilaisia näytölle tulevia ilmoituksia ja ponnahduksia ei uskalleta klikkailla. Yksi selittävä tekijä tähän on vanhusten vähäinen medialukutaito. Koska teknologian ja laitteiden vaarat ovat monelle meistä tuntemattomia, on myös vanhusten vaikea hahmottaa, mitkä ilmoitukset laitteissa ovat ns. vaarallisia ja mitkä eivät. Päivittäisten ilmoitusten määrä on valtava ja ilman tarvittavaa medialukutaitoa tai ymmärrystä laitteiden käyttölogiikasta, voi niiden sanomaa olla vaikea ymmärtää. Varovaisuus laitteiden käytössä näkyy myös siinä, miten omien näppäilyjen seurauksia ei pystytä ennustamaan. Usein vanhusten

digiosaaminen onkin suoraviivaista; kun painat tästä, tapahtuu näin. Jos laite ei jostain syystä toimikkaan enää saman komennon kautta tai samalla logiikalla, ei enää tiedetä miten toimia.

Toinen haaste vanhusten digiosaamisessa ja opettelussa on tuen ja avun puute. Monet vanhuksista mainitsivat, että laitteiden opettelu yksin on hankalaa ja suurin apu opettelussa on omat läheiset, erityisesti omat lapset. Jos lähipiiri on pieni, on myös tuen saaminen haastavaa. Monet vanhukset kokivat, ettei tarvittavaa apua ole riittävästi saatavilla tai sitä on saatavilla hankalasti. Jos ei ole omaisia tai läheisiä neuvomassa, niin apu löytyy internetistä tai fyysisesti pitkän matkan päästä. Moni myös koki, ettei heillä ole mahdollisuutta liikkua pitkiä matkoja teknisen ongelman vuoksi.

6.2.2 Tuen ja avun tarve

Vaikka kaikilla haastateltavilla oli jonkinlainen pohja laitteiden käyttöön ja opetteluun, mainitsi lähes jokainen haastateltava tarvitsevänsä apua laitteiden käytössä ja ongelmatilanteissa. Yksi suurimmista vanhusten kokemista ongelmista oli laitteiden ja applikaatioiden nopea päivitystahti ja monimutkaisuus. Monet kokivat, että laitteissa on usein montaa eri sovellusta ja näppäintä, eivätkä ne välttämättä ole suunniteltuja vanhusväestön tarpeita huomioiden. Teknologian nopea kehitys aiheuttaa vanhuksille haasteita pysyä mukana, sillä oletamus oppimisen ja tiedon omaksumisen tahdista on nopeampaa kuin mitä iäkkäillä ihmisillä välttämättä olisi siihen mahdollisuuksia. Ongelmatilanteessa avun saamisessa saattaa kestää pitkäänkin ja se usein vaatii kärsivällisyyttä ja nopeaa reagoimista:

H1.5: Yks mikä haaste tietenkin on puhelimeen ja tietokoneeseen ja digitalisaation kans yleensäkin, on se, että sielä on hirveen paljon ominaisuuksia, joita me ei osata edes käyttää eikä edes oikeen kysyä. Ja niihin voidaan liittää monia asioita. Ne koko ajan uudistuu niin paljon. siis ihmisillä ei oo tietoo mennä kysymään, että mitä niiden pitäis mennä kysymään.

Avun tarve korostuu kuitenkin myös siinä, että harvoin ongelmatilanteissa asiaa ratkeaa yksinään oma-aloitteisuudella tai oman toiminnan kautta. Vanhukset kokivat joutuvansa turvautumaan ongelmatilanteissa muiden neuvontaan, jolloin apua ei saada riittävän nopeasti ja helposti. Lisäksi kaikki vanhuksista kokivat, ettei apua ole riittävästi saatavilla tai jos on, niin sekin on monimutkaisessa muodossa tai hankalassa paikassa. Monet mainitsivat esimerkiksi joutuvansa kulkemaan usein julkisilla kulkuvälineillä toiselle puolelle kaupunkia saadakseen kasvatusten apua

laiteongelmiin. Neuvontapalvelut, laitteita myyvät liikkeet sekä erilaiset vanhuksille kohdistetut tukipalvelut ja kurssit sijaitsevat usein kaupunkien keskustoissa, jolloin laitteiden opettelua varten täytyy varata aikaa ja fyysistä vaivaa. Lisäksi neuvontapalveluiden koettiin olevan siinä mielessä hankalia, että jos apua saa etäyhteyksin, kuten puhelimen tai tietokoneen välityksellä, niin neuvontahenkilökunnan kanssa ei koettu olevan yhteistä kieltä. Kommunikointi ja laitteiden ja niiden ongelmien ymmärtäminen saattaa monelle vanhukselle olla haastavaa, sillä he eivät ymmärrä teknologian kieltä:

H1.3: Mä olen sitä mieltä, että jos joskus tulee tommonen kännykkä (älypuhelin), niin kyllä mä tarttisin siihen tosi hyvän opastajan. Ja semmonen ihan oikeesti kehen mä voisin ottaa yhteyttä, kun mulla on hätä tän kanssa. Ja ihan mulle tulee semmonen, että mulla pitäis vielä rinnalla olla tämmönen vanhanaikanen, että jos tulee semmonen paikka, ettei saakkaan sitä opastajaa.

H1.5: Se missä tarttee ja joka on tietyllä tapaa ongelma, niin näitä tulee päivityksiä kaikenlaisia. Niitä tulee puhelimeen ja tietokoneeseen ja välillä ei siis tiedä, että mitä ne on. Mihin niitä tarttee, tartteeko sitä välttämättä. -- Ja siel on yks kaks, josset sää hyväksy sitä, ni sul on neljäkymmentä päivitystä jonossa. Ja sit kun ei välttämättä tiedä yhtään mitään, että mihin. Siis todennäköisesti valtaosa on semmosia mistä ei hyödy, kun ne on jotain johonki erikoisjuttuun liittyviä.

H1.3: Mä varmaa käyttäisinkin tietokonetta enemmän, mut sinne kun tulee justiin (ilmoituksia) ni mä aattelin, et jos mä näppään sinne jotakin semmosta mistä mulla ei oo haittaa.

H1.4: Niin ku ei sitä tiedä koskaan.

H2. 2: Sit on semmonen juttu kans et monta kertaa ei oikeen ymmärrä mitä ne puhuu.

H2.1: Kieli on erilainen.

H2.2: Joo ku se kieli on ihan eri juttu, et ei tiedä mitä ne kaikki sanat tarkoittaa, et täytyy ensin tarkistaa et mitä sä sanoit nyt sitten ihan suomeksi. -- Se on vissii ittestä kiinni et pitäis opetella ne sanat mitä käytetään. Ku seki oli mul ku sanottiin et on työpöytä (tietokoneella) ni mä en ymmärtäny mitä se työpöytä alkuunkaa. Ku mä oon joskus kahdeksankyt luvulla, viime vuossadalla oli, ku mä olen alottanu tämän. Ni sit vähä aikaa meni, ku mä ymmärsin et mikä se työpöytä on. Ja monta muutaki semmosta asiaa oli. Ja on vieläki niit semmosii kyl sit et.

Vanhukset kokivat myös vahvasti, ettei teknologiassa ja laitteissa ole otettu huomioon heidän ikäluokkaansa ja siihen liittyviä haasteita. Kaikilla vanhuksilla ei yksinkertaisesti ole samanlaisia mahdollisuuksia laitteiden käytön opetteluun, sillä opetteluun liittyy fyysisiä, sosiaalisia sekä kielellisiä haasteita. Koska laitteiden opetteluissa korostuu vahvasti sosiaalinen tuki, rajaa oma

sosiaalinen elämä osan vanhuksista teknologian hyötyjen ulkopuolelle. Sosiaalisten suhteiden ja verkostojen lisäksi teknologiaan liittyvät ongelmatilanteet koetaan usein hankaliksi hoitaa ja vanhukset kokevat neuvontaa antavien tahojen, erityisesti eri teknologioita ja laitteita myyvät kaupat ja tukipalvelut hankaliksi. Vanhusten vastauksissa kävi ilmi, että ikävän usein kaupan henkilökunta ei ota vanhusten toiveita tosissaan tai pitää vanhusten tietämystä laitteisiin liittyen niin vähäisenä, ettei heitä huomioda oikeina maksavina asiakkaina. Asiakaspalvelu siis ei tunnista, että myös vanhukset ovat arvokas asiakasryhmä, jota pitää palvella heidän lähtökohdistaan käsin. Muutama vanhus jopa mainitsi, että avun pyytäminen tuottaa häpeän ja pelon tunteita, sillä omat kokemukset näissä tilanteissa ovat olleet vähätteleviä ja minimoivia. Erityisesti ongelma tuntuu kohdistuvan nuoriin myyjiin, jotka itse ovat kasvaneet teknologian parissa, mutta jotka eivät ymmärrä, että toiset ihmiset saattavat tarvita perusteellisempaa ja pitkäjänteisempää avustusta.

H1.2: Te voitte nyt nauraa mulle nyt ihan kauheesti ku mä kerron teille nyt semmosen asian, ku multa meni kännykkä ja siit meni akku. Ja mä menin ostamaan uutta akkua ni ne rupes nauramaan mulle. Ne sano, että tiedätkö sä että sä saat sen akun hinnalla uuden kännykän, ni mä sanosin että kuulkaa, että mä kysyin nyt et saanko mä ostaa uuden akun. Niin siis ne ei meinannu mulle myydä. Kun ne rupes esittelemää mulle puhelimiä, ni mä sanosin pojalle kuule, että sullekki jossaki vaiheessa varmaan tulee lapsia et tiedäksä kuin paljon käyttämättömiä kännyköitä makkaa tuolla jossain. Et myytkö sä mulle sen akun vai et. Ja hän myi ja mä muistan sen ikuisesti se makso 27 euroo ja viis vuotta se kesti mulla.

H1.4: Hei tosta akkujutusta. Mä kuljin ohi kerran ku yks nainen valitti... semmoses mis oli myyty kännykkä hänel, uus kännykkä. Ja hän meni sinne valittaan: "Ei täällä oo mitään osotteita, ei tääl oo mitään." Niin me myytiin hänelle kännykkä. Eikä kukaan oo kertonu hänelle et ei ne oo sielä uudessa kännykässä jollei joku niitä sinne hänelle laita. Ni sillon musta kyl oli höynäytetty pahan kerran.

Useampi vanhus mainitsi häpeän ja suuren kynnyn liittyen avun pyytämiseen. Monet kokivat pelkoa näyttää sitä, että laitteita ei osata käyttää tai että apua tarvitaan. Häpeän tuntemuksia saattaa aiheuttaa se, miten nopeaan tahtiin teknologian ja tekniikan asema jokapäiväisessä elämässämme on vakiintunut. Vanhukset, jotka eivät hallitse laitteita yhtä hyvin, kokevat jäävänsä jonkin isomman ilmiön ja yhteiskunnan ulkopuolelle. Juuri tämä teknologian luoma kuilu eri ikäpolvien välillä aiheuttaa omat haasteensa vanhuksille. Lisäksi vanhukset ovat itse kasvaneet täysin erilaisessa ajassa kuin missä nykypäivän lapset ja nuoret kasvavat; avun pyytäminen tai ylipäättään omien heikkouksien ilmaiseminen on saattanut olla paheksuttavaa:

H1.5: Siis alkuajoista lähtien ne ohjeet on ollu vaikeita. Se on monille ongelma, ikäihmisille. Ja kyllä välillä tulee sellasia teknisiä juttuja, joita ei... mullakin on

tietokoneen kanssa tullu monta kertaa, et mun on pitäny neuvontaan soittaa ja siellä on sitte suomea virolaisittain puhuva tosin kyllä hyvin osannu neuvoa, että ei mitään valittamista. Just, että jonoon pitää mennä ja odottaa jonkun aikaa. Ja hyvissä ajoin on se kone auki siinä, sanoo et näppäin kerralla menet sinne ja katot tämän. Et kyllä ohjeita saa mutta kyllä voi joutua turvautumaan. Luulen kyllä et osalle ikäihmisistä voi olla (vaikeaa), ehkä vanhimmille, jotka on työelämässä vähiten ollu näiden kanssa tekemisissä, se on enemmän kun nykypolville. Jossei oo työssä käyttäny ja oppinu kysymään apua, käyttämään neuvontaa.

H1.3: Ja sitten meistä on myös osa niistä, jotka hävetään sitä, kun kattoo kun toiset menee. Niin meissä on myös osa niitä, jotka häpee niinkun tunnustaa, että mä en osaa.

(Muut myötäilee)

H1.4: Joo ja sitte meillä oli myös ihmisiä töissä, jotka neuvo ja jotka teki niit ohjelmii, ni se oli se asian toinen puoli. Ne käytti tätä hyödyks. He oli niinku paljon parempia eikä kertonu. Ja sit ku joku möhläs ni heti sit haukkumaa.

H1.3: Joo, joo kyllä mä tiedän tämän.

Yleisesti vanhukset kokivat, ettei laitteiden käyttöön tai ongelmatilanteisiin saanut riittävästi opastusta. Informaatiota laitteiden käyttöön liittyen oli kyllä saatavilla, mutta suurin osa koki sen olevan hankalasti saatavilla tai hankalassa muodossa. Lisäksi ongelmaksi nousi se, etteivät vanhukset tiedä mistä apua kannattaa edes lähteä etsimään. Kaikki vanhuksista kokivat myös, että kun apua tai tietoa oli saatavilla, niin sitä ei ollut riittävästi:

M: Informoidaanko teidän mielestä näiden laitteiden käytöstä tarpeeksi?

H1.4: Ei ollenkaan.

(Muut myötäilevät)

M: Ja jos informoidaan ni missä se tapahtuu?

H1.4: Ei missään.

H1.5: Kyllä luulen et on aika vähästä.

H1.4: Jos tähän tulee uus päivitys, se koko ohjelmisto niin missä se...

H1.5: Se lämähtää tuolla näkyviin.

H1.4: Ei tule, se täytyy vaan sit pitää itse kokeilla, katsoa. Opetella siit ihan suoraan. En mä oo ainakaan ainuttakaan ihmist pystyny löytää kertomaan.

H1.3: Mut tässä kyl tulee ajatelleks, et pitäis olla yks semmonen paikka mihin sä soitat, jos sul tulee joku ... ku tässä ajattelee, ku on se meidän vanhusväestöki.

Kirjastossaki on jotakin kursseja ja pankitkin jotain järjestää. Etupäässä kirjastossa. Mut sillon ku sä tarviit sitä tietoo niinko sanotaan heti, et sä tiedät mihin sä soittaisit. Ni semmonen palvelu. Se olis kyl ihan oikeesti tärkeä.

H1.2: Joo, juuri näin!

H1.5: Mut toi mitä H4 sano noista päivityksistä, ne sotkee kokonaan välillä. Ni vois kehittyä siihen suuntaan, ku näitä päivityksiä tulee ni se jotenki ilmassa sit tekstillä tai puheena tai jotenki että mikä tää päivitys on ja mihin tätä tarvitaan. Ota tai jätä. Mut ei ne niin tee.

Monet vanhukset toivoivat laitteiden käyttöön ja opetteluun yksinkertaisia, suoraviivaisia ohjeita. Parhaimmaksi avuksi koettiin, että ongelmatapauksia käytäisiin läpi henkilökohtaisesti ja kasvotusten auttajan kanssa. Erityisesti vanhukset toivoivat, että henkilökohtaisia tukipalveluja ja informaatiota olisi paremmin saatavilla omasta sijainnista riippumatta:

H1.5: Mä oon soittanu tukipalveluun ja se on kysyny mikä on vika, mikä tää juttu on. Kattoo onko yhteydet. Sanoo, et pane se sieltä päälle. Mitä nyt näkyy? Mennään niinkun porras portaalta.

H1.3: Se on niinkun mikrotuki.

H1.5: Kyl se on kaikkein paras, koska jos sul on vaikka, jos ostat vaikka uuden laitteen ja sulla on nämä ohjeet niin... nämä ohjeetkin on monessa paikassa, niin niitäkin pitää hakee. Ja nekään ei oo välttämättä mitenkään selvästi kirjoitettu.

H1.3: Niin ei oo. Ei oo sellanen yks, kaks, kolme. Että mitä pitää tehdä.

H1.2: Mut mäki varmaan ajattelen sillon ku meille tuli töihin tietokone, meil oli äärettömän hyvä mikrotuki. Ei tarvinnu koskaan peljätä, ettei saa apua. Ni nyt onki se, että jos sul on ... ni mistä mä saan sitä.

H1.5: Sama sillon ku olin yliopistolla töissä, ni mikrotukihenkilö tuli viereen ja katottiin konetta ja se oli sillä selvä. Mutta sitä ei oo kotona tarjolla.

Avun ja tarpeiden kohtaaminen ei koskenut ainoastaan vanhuksia, joiden digiosaaminen oli matalalla tasolla, vaan ongelmat laitteiden käytössä ja avun saannissa olivat universaaleja ja kaikki haastateltavat pystyivät samaistumaan niihin. Tämän päivän yhteiskunnalta vanhukset toivoivat ensisijaisesti sitä, että heidän ongelmiaan tiedostetaan ja otettaisiin yhtä vakavasti kuin muidenkin ikäryhmien. Teknologian nopeassa kehityksessä tulisi siis ottaa huomioon myös laitteiden nopea päivittyminen ja muutostahti, jonka perässä pysyäkseen vanhukset tarvitsevat enemmän tukea sekä henkilökohtaista ohjausta. Kun yhteiskunta ja sitä mukaa palvelut siirtyvät yhä enenevässä määrin internettiin, on pidettävä huolta siitä, että kaikilla yhteiskuntaluokilla on tasa-arvoinen mahdollisuus

pysyä kehityksessä mukana eikä luoda kuilua tiettyjen ryhmien ja teknologian välille. Vanhusten oppimisessa tulee ottaa huomioon omat tarpeensa, mutta näitä vaatimuksia ei ole mahdoton järjestää ja täyttää.

6.2.3 Sosiaalisen tuen merkitys teknologian haasteissa

Samalla tavalla kuin kaikessa muussakin oppimisessa, on myös digioppimisessa omat haasteensa. Sen lisäksi, että kehitys ja päivitys on nopeaa, tuo ikä omat haasteensa uusien asioiden oppimiseen. Vanhusten oppimisessa ja digiosaamisen kehityksessä ratkaisevana aspektina haastatteluissa nousi esiin tuen saavutettavuuden eriarvoisuus sekä sosiaalisen tuen merkitys ongelmatilanteissa sekä opettelussa:

H1.2: Me ihmiset ollaan hyvin eriarvosessa asemassa, kun mä ajattelen paljon mun tuttavilla, joilla on lapsenlapsia ja kun joku ongelma tulee ni se tulee hoitamaan. Sit meillä on sellasia, jotka on ihan yksin joilla ei oo ketään lähiomaista, jolle vois soittaa, että tules ny kattoo. Niin siis tää eriarvoisuus on aika suurta.

Muut: joo on se.

H1.3: Riippuen siitä onko sulla omaisia, lapsenlapsia tai lapsia, jotka osaa auttaa.

H1.4: Juu, tarvitaan kyllä tietynlainen verkosto.

Vanhukset kokivat, että uuden opetteluun keskiössä on toisten antama tuki ja yhdessä oppiminen. Oppimistilanteessa siis kaivataan erityisesti yhteistä keskustelua ja kommunikaatiota yksin opetteluun sijaan. Teknologian jatkuva kehitys vaatii myös pitkäaikaista opettelua ja oppimista, johon vanhukset erityisesti kaipaisivat apua. Ei siis yksinkertaisesti riitä, että luetaan ohjeita, vaan sen sijaan säännöllistä ja henkilökohtaista ohjausta, jossa otetaan huomioon yksilökohtaisia eroja sekä osaamisen tasoa:

H1.5: Tää ikäpolvi on itte... eli suuret ikäpolvet on siinä vaiheessa... me ollaan uteliaita kaikenlaisiin juttuihin mutta tosiaan toi että kuka neuvo. Me ollaan aika herkkiä, sitten jos joku ennen tietokoneen alkuaikana oli, että joo tee tästä vaan näin ja näin f2 kolme ja tää menee tälleen, niin siitä kyllä saattaa ärsyntyä, jos se neuvonta on tämmöstä ylimielistä. Jos se on aidosti semmosta et sä teet ja kukaan ei naura sulle et tää menee niinku näin ni kyl me kysyttäis. Mut kyl se tosiaan on, että me jatkossa... jos ajatellaan tilannetta... sitten ku toi facebook tuli ni alkuun monet ikäihmiset sano, että mä en tee sillä naamakirjalla yhtään mitään. Ja nyt hirveen monet ihmiset on. Että sitä mukaan ku uutta juttua tulee, niin me mennään entistä nopeammin mukaan tähän uuteen

kehitykseen. Ja kun se vaihtuu niin nopeasti, niin se vaatii myös näitä neuvoja ja ohjaajia.

H1.2: Joo mutta ei kaikille...

H1.2: Mä voin sanoo ihan heti suoraan, jos niissä on joku käyttöohje, tuoteseloste. Ne on yleensä niin vaikeita et niitä saa kyllä sit pitkään pohtia. Ja vaikka toisessa päässä mullakin oli mun vävy, joka on vähän ammattilainen.

H1.5: Silti oli vaikeeta?

H1.2: Joo oli. Saatiin kuule kauan pähkäillä, mut kyl mää sen sit ymmärsin.

H1.3: Mä olen sitä mieltä, että jos joskus tulee tommonen kännykkä, niin kyllä mä tarttis siihen tosi hyvän opastajan. Ja semmonen ihan oikeesti kehen mä voisin ottaa yhteyttä, kun mulla on hätä tän kanssa. Ja ihan mulle tulee semmonen, että mulla pitäis vielä rinnalla olla tämmönen vanhanaikanen että sillee jos tulee semmonen paikka, ettei saakkaan sitä opastajaa.

Yleisesti vanhuksat kokivat, että ongelmatilanteissa ja laitteiden käyttöön on saatavilla apua, mutta rajoitetusti. Suurin tuki tällaisissa tilanteissa on juuri lähiverkoston, kuten lasten ja lastenlasten antama tuki. Lähiverkoston jälkeen apua tarjoavia tahoja osattiin kuitenkin nimetä huomattavasti vähemmän. Suurin osa vanhuksista oli tietoisia kunnan ja esimerkiksi kirjaston tarjoamista tukipalveluista, mutta yksikään haastateltavista ei maininnut käyttävänsä itse näitä avunlähteitä. Lisäksi apua haettiin itse internetistä ja siellä olevien neuvontapalveluiden ja chat-linjojen kautta:

M: Koetteks te et te saatte apua laitteiden käytössä, jos on semmonen tilanne. Keneltä saatte pääösin?

H1.1: Tytär tai hänen puolisonsa jompikumpi tai molemmat. Tytär lähinnä.

H1.3: Mä myös saan pojalta.

H1.2: Poika on ja pojanpoika, mut hänki muutti vähä kauemmas ni se on vähä vaikeaa mut. Sit on tota nuorisoo muuten. Neljä sukupolvee ni.. Oli yhdeksänvuotias ku minnuu opetti sit alkuaikoina.

H1.1: Mulla on, mä olen siinä mielessä etuoikeutettu, kun mulla on tämmöset. Jos mulle tulee joku ongelma ni mä soitan heti mun vävypojalle. Mikäli hänet tavottaa niin hän kyllä neuvo.

H1.5: Siis kyllä on näitä ulkomaanlinjoja ja chattisivustoja, sieltä saa aika helposti ja aika nopeestikki. Ja sitten tota mun molemmat pojat, jotka on kans asiaan jonkin verran vihkiintyny ni sit mä soitan niille ja jos ne ei tiedä ni ne tietää keneltä kannattaa kysyä. Täytyy kyllä sanoa, että koskaan ei oo jääny ilman neuvo, että aika hyvin.

H1.3: No tuollaki Aurala järjestää kaikennäkösii, et sielt saa.

H1.2: Humalistonkadul ainaki joskus oli. ja on niit muitaki tuol. Uudenmaankadul on semmonen paikka mihi voi mennä ja saa. ja Ruusukorttelissaki.

Avun pyytämiseen liittyi kuitenkin positiivisten ja onnistuneidenkin kokemusten lomassa myös negatiivisia tunteita, kuten turhautumista, pelkoa, epävarmuutta ja häpeää. Vanhukset mainitsivat, että koska oma teknologiaosaaminen saattaa olla heikolla pohjalla, on vaikea edes tietää mistä apua lähtee kysymään ja mitä pitäisi kysyä. Lisäksi vanhukset mainitsivat pelkäävänsä ja häpeävänsä omaa osaamattomuuttaan ja sen myöntämistä pyytäessään apua:

H1.5: Yks mikä haaste tietenkin on puhelimeen ja tietokoneeseen ja digitalisaation kans yleensäkin on se että sielä on hirveen paljon ominaisuuksia joita me ei osata edes käyttää eikä edes oikeen kysyä. Ja niihin voidaan liittää monia asioita. Ne koko ajan uudistuu niin paljon. Siis ihmisillä ei oo tietoo mennä kysymään, että mitä niiden pitäis mennä kysymään.

H1.3: Ja sitten meistä on myös osa niistä, jotka hävetään sitä, kun kattoo kun toiset menee. Niin meissä on myös osa niitä, jotka häpee niinkun tunnustaa, että mä en osaa.

Teknologiaosaamisen ja erityisesti sosiaalisen tuen merkityksen haastetilanteissa koettiin myös olevan vahvasti eriarvoista; apua ei ole saatavilla kaikille vanhuksilla tasapuolisesti. Koska monella vanhuksella avun ensisijainen lähde ovat lähiomaiset, jäävät ne vanhukset, kenen omat verkostot ovat pienet tai lähiomaisia vähän saatavilla, avun ulkopuolelle:

H1.2: Semmoset toiminnot mitä mä tiedän et siel on ni mä en ossaa niit käyttää. Ja kyl tuol on Turus semmosii paikkoi mihin voi mennä sen kans, mut ei mun koskaa tuu lähdettyy kuitenkaa, ku kulkeminen on vähä semmosta hepposta. Ja aina ei voi sit kaikennäkösil asioil enää näyttää nuorisolkaa, ei voi.

Kysyttäessä vanhusten mielipiteitä siihen, miten apua ja sen saatavuutta voisi parantaa, oli suurin osa sitä mieltä, että henkilökohtainen tuki on ongelmiin paras ratkaisu. Vaikka internet, laitteet ja niiden käyttöohjeet ovat ohjeita pullollaan, tulisi erityisesti vanhusten kohdalla keskittyä henkilökohtaiseen tukeen. Vanhukset myös toivoivat, että tuki olisi helposti saatavilla ja mahdollisimman yksinkertaisessa muodossa. Henkilökohtaiselta ohjaukselta toivottiin vaihe vaiheelta läpikäytävää keskustelua, jossa ohjaaja tai avustaja neuvoa yksinkertaisilla neuvoilla, miten tilanteessa edetään.

6.3 Vanhusten asenteet digitalisaatiota kohtaan ilmiönä

Vanhusten asenteet digitalisaatiota kohtaan ilmiönä vaihtelivat yhtä paljon kuin heidän kokemuksensa laitteiden käytöstä ja laitteiden käyttötarpeista. Vaikka keskustelu ilmiön ympärillä pysyi positiivisena, nousi vanhusten vastauksissa esiin myös pelkoja ja epävarmuuksia digitalisaatiota kohtaan. Moni vanhuksista mainitsi huolen kohteina digitalisaation ja sen seurausten tuntemattomuuden sekä seurausten vähäisen ennustettavuuden; internetin hyödyistä, haitoista ja pitkäaikaisista seurauksista tiedetään vielä tämän päivän valossa sen verran vähän, että tietämättömyys herättää pelkoa. Monet kuvasivat myös internetin turvallisuuteen liittyviä seikkoja, jotka herättivät pelkoa, kuten verkkopalveluiden kaatumisen, tietoturvariskit, muiden ihmisten internetkäyttämisen ja rikollisuuden näihin liittyen:

H1.1: Mun täytyy sanoo, et mulle herättää pelkoa

H1.3: Se on vallankäytön väline.

H1.2: Mä olen ihan samaa mieltä

H1. 5: Jos sanotaan mahdollisuus, joka tarkoittaa sitä, että, siihen liittyy monia asioita. Mutta mahdollisuus tarkoittaa, että sitä että siihen liittyen voidaan kehittää vaikka mitä. Siinä on rajattomat mahdollisuudet. Ääretön mahdollisuus. Mutta se on totta, että se tuottaa uusia uhkakuvia, jotka pystytään ja voidaan ratkasta ja pitääkin. Myös vähän ikäviä mahdollisuuksia.

H2.3: Melkein uhkana. Mut siin on kyl molemmat puolet.

H2.2: Niin mäki ajattelin et asia on, että asioilla on kaks puolta. riippuu käyttäjistä.

H1.4: Ja sit kaikki ne törkimykset, jotka ei ennen päässy puhumaan mihinkään, ni nyt ne sit ne ottaa peräkamariin yhen koneen ja rupee kirjoittelemaan. -- Et siin on vielä niinku kasvattamista, et kaikki ei oo lapsiaan kasvattanu.

Lisäksi vanhukset keskustelivat internetistä ja digitalisaatiosta vallankäytön välineenä sekä oppimisalustana. Moni vanhuksista koki, että internet seuraa jokaisen henkilökohtaista elämää niin tarkkaan, että se voi olla myös riskitekijä turvallisuudessa. Eräs haastateltavista jopa mainitsi, että kokee jatkuva seuranta vähentää oman yksilöllisyyden ja tämän myötä kontrollin tunnetta:

H1.5: Ku sä sanoit, että vallankäytön väline, ni se muuttaa meidän arkee, meidän terveyskäyttämistä, omahoitoa, itseurantaa, paljon sosiaalista elämää. Meidän mahdollisuuksia saada hälytyksiä, yhteyksiä. Se muuttaa kaikkee.

H1.2: Mä en oo enää yksilöllinen ihminen sillon.

H2.3: Ja sit pystyt kattomaan tililtäs mitä sul on siel. Et ei sen puolee, mä pidän itte kirjaa kans kaikesta et mä tietäisin ilman sitäki. Mutta se uhka mun mielest, et jos tulee joku katastrofi. Jos kun ei oo pankkikirjaa eikä pankkikorttii ja muuta. Kuka ikinä selvittää. Kenen rahat on, missä on ja kuin paljon on. Katastrofi tulee ihan varmaan.

H2.1: Sä oot optimistinen.

H2.2: Sillon on kaikki maailma sekasin, jos sähkö menee pois.

H2.1: Taidan olla pessimistä ja en tiedä mahdollisuuksista.

H2.2: Nykyään kyl on kans niit hakkereita kans aika paljon.

H2.3: Joo se on pelottavaa.

Lisäksi vanhuksat pelkäsivät erityisesti, miten digitalisaatio ja laitteet vaikuttavat lasten ja nuorten kehitykseen. Monen mielestä kännykkää ja tietokonetta käytetään tarpeettoman paljon sekä lasten ja nuorten arjessa kuin koulussakin. Tämä saattaa vanhusten mielestä vaikuttaa negatiivisella tavalla niin heidän oppimiseen, kehitykseen kuin sosiaaliseenkin käyttäytymiseen:

H2.2: Se on kyl tämän meidän sukupolven ja vähän nuorempien ongelma, ko ei niil vanhemmil sit enää... tai nuoremmil ole sit enää sitä ongelmaa ko ne lapsest saakka kolmevuotiaan ne elävät ihan täysin sitä.

H2.1: Ja se onki huono asia.

H2.2: Emmä tiedä onks se aina huono.

H2.1: Ei aina mut tarpeettoman usein se on huono asia. Niitten tarttis oppii lukemaanki kunnolla. Eikä vaan räpläämään.

H1.2: Mä sitten ajattelen, että tuoko se jotain huonoa tullessaan. Kun ajattelen tuota keskustelukulttuuria ku koulukin jo menee koneelle. Et miten ihmisten keskustelukulttuurin käy. Osataanko me enää kohdata kasvokkain enää ihmisiä. Ja kehonkieltä.

Vaikka internet ja laitteet herättivät monessa kysymyksiä ja epävarmuuden tunteita, olivat vanhuksat yleisesti ottaen sitä mieltä, että digitalisaatio on hyvä asia. Internetin ja laitteiden käyttöön liitettiin positiivisia asioita erityisesti sen tuomien mahdollisuuksien myötä. Digitalisaation koettiin tuovan mahdollisuuksia koko kansan ja erityisesti vanhusten terveydenhuoltoon. Lisäksi palveluiden siirtymistä internettiin luonnehdittiin omaa arkea ja elämää helpottavana asiana:

H1.5: Mut se on totta, että se on asia, joka on muuttanu yhteiskuntaa ja ihmisten elämää enemmän ku mikään muu asia viimesen sadan vuoden aikana. Se on melkeempä verrattavissa teollistumiseen ja se tulee vielä mullistamaan niin yllättävällä tavalla että me ei niinku voida edes kuvitella. Siihen tulee kytekytymään muun muassa tekoälyt ja tñn tyyppiset jutut ni se tulee olemaan meille, etäispääteanturi... Tietyllä tavalla tietyillä laitteilla seuraa meidän terveyttä ja toimintakykyä.

H2.2: Se (pankkipalvelut) on helpoo hoitaa, ku kuitenkin ei tartte kuitenkaa lähtee mihinkää sitte. Koton hoitaa sit asiat.

H2.1: Laskun maksaminen on yksinkertasta. -- Se on helpompaa, kun ei tartte lähtee mihinkää välttämättä.

Positiiviset asenteet kehitystä kohtaan näkyivät myös vanhusten vastauksissa siihen, minkälaisessa suhteessa he näkevät itsensä teknologian kehityksen keskellä. Monet vanhuksista mainitsivat olevansa tyytyväisiä omaan suhteeseensa ja pysyvänsä ajan hermolla. Monet toivoivat seuraavansa teknologian kehitystä niin pitkälle kuin oma ikä ja sen tuomat fyysiset rajoitteet mahdollistavat. Kiinnostusta ja halua pysyä mukana kehityksessä ja ilmiön kulussa siis löytyy. Osa vanhuksista mainitsi, kuten jo aikaisemminkin on jo tullut esille, että teknologiaan toivotaan helppokäyttöisyyttä. Helppokäyttöisyyden kuitenkin uskotaan paranevan tulevaisuudessa. Tämän vuoksi myös ajatukset omasta vahvasta asemasta ja tietämyksestä teknologian kentällä tuntuivat pysyvän vanhusten keskuudessa hyvinkin toiveikkaina:

H1.5: No kyl se tulee pysymään siinä, tietenki seuraan mahdollisimman paljon. Toivoisin pystyvai seuraamaan sitä viimiseen asti. Sitten siellä tulee rajoituksia, näkö, kuulo, sormien toiminta. Riippuen kehittykö laitteet siinä samalla.

H1.4: Ku ne muistit aina vaan kasvaa ja kasvaa ja fyysisesti ne aina vaan pienenee, niin me ollaan alotettu siitä, että meillä oli laitteita joista piti tietää mistä painaa ja mitä ne tekee. Mutta nyt se on entistä enemmän menny semmoseks et sä hallitset ihan tosta noin, avaatko mulle ja näytä se ni sit se näyttää. Ja se itseasias yksinkertaistaa tämän suhteen.

H1.5: Esimerkiks sulla on siinä se Siri.

H1.4: Joo ja se on ihan fiksu. Sit on paljon helpompaa. Ei tartte ku sanoo Sirille et tee se.

H1.5: Se liittyy niinku tekoälyyn. -- Se liittyy mobiililaitteen kehitykseen, se liittyy siihen, että sitä on helpompi käyttää. Että periaatteessa voi vanhanaki käyttää sitä. Mutta kyllä vanhana tulee joitakin esteitä sitten, jotka liittyy... joille ei voi mitään sitten.

H1.4: No sehän yksinkertaistuu siis käyttäjän kannalta. Se itse tekniikka voi mutkistua mutta et käyttäjän kannalta sen täytyy tulla yksinkertasemmaks. Ja se on mahdollista.

Se on se toinen puoli et sen voi kohdistaa aina erilaisiin tarpeisiin. Ei tässä oo niinku toi ihmisen äly rajana et mitä keksii vaan

H1.3: Tässä voi melkeen sanoa ihan, että me ollaan se ensimmäinen kynnys ohitettu, että me ollaan lähdetty tähän tietotekniikkaa käyttämään. Se on nimittäin monille ikäihmisille... Ja kato ku me tykätään ja osataan jo paljon asioita.

Joidenkin vanhusten vastauksissa asenteeseen ja omaan asemaan digitalisaation kehityksessä liittyi sekä optimistisuutta ja motivaatiota pysyä ajassa mukana, että menneisyyden ja perinteiden vaalimista. Erityisesti tiedon tuottamisen ja kuluttamisen näkökulmasta osa vanhuksista koki, että oma asema digitalisaatiossa on vielä epäselvä. Tiedon valtava määrä ja mahdollisuudet hankkia sitä toimivat motivaattorina seurata kehitystä ja kehittää omia digitaitojaan, mutta kaipuu yksinkertaisempaan ja totuudenmukaiseen elämään oli myös vastauksissa läsnä:

H1.2: Mä en ole kyllä kiinnostunu. Mä varmaan haluaisin kivikaudelle. Mut siel on omat haasteet sitten. -- Mut mä olen vieläki niin vanhanaikanen, että mä tykkään lukea paperista. Mä töissäkin tulostin, ku mä tykkään lukea niinku paperista. Tykkään lehtiäkin lukee oikein. Että me ihmiset emme myöskään ole samanlaisia. -- Mut ihan oikeesti kyl mä haluaisin oppia, jos mulla olis oikeanlainen opettaja. Siis haluaisin oppia lisää.

H1.3: Koneen kautta, digitalisaation kautta saa tietoa paljon.

H1.2: Eiku sen tähden just ku mä tykkään tiedosta kuitenkin. Mä luen paljon tutkimustuloksii, mä luen yleensäkin tämmösiä, väitöskirjoja.

H1.4: Eikä se oikeestaan johdu tosta välineestä vaan itse se tieto. Se on se.

H1.3: Se on se mikä hahmottaa sitä omaakin elämää siinä.

H1.2: On on. Ja uusia asioita, mitä ei oo tullu niinku ajatelleekskaan.

H1.4: Ja me jokainen vaikutetaan siihen kaiken aikaa. -- Ihmiset rakentaa (tietoa) kaiken aikaa lisää. Kyllä me ollaan kaikki siin samassa liemessä rakentelemassa tätä maailmaa. Kaikkien askeleet vie eteenpäin.

7 Pohdinta

7.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tämä tutkimus on toteutettu hyviä tieteellisiä käytäntöjä sekä tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen (Sarajärvi & Tuomi 2018). Tutkimuksessa on pyritty noudattamaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, kuten rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa, esittämisessä sekä arvioinnissa. Lisäksi tutkimuksessa on sovellettu eettisesti kestävää tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä sekä pyritty toteuttamaan ja raportoimaan tutkimus ja sen tulokset huolellisesti ja yksityiskohtaisesti. Tutkimusetiikan periaatteita noudattaen olen myös kiinnittänyt huomiota omaan tutkijan asemaani sekä vastuuteen ja velvollisuuteen koko tutkimuksen toteutuksen ja raportin kirjoittamisen ajan.

Kutsu tutkimushaastatteluun välitettiin vanhusten etuja ajavan vapaaehtoisyhdistyksen kautta. Yhdistyksen työntekijät värväsivät molempiin haastatteluihin 5 eli yhteensä 10 vapaaehtoista osallistujaa sekä kertoivat heille tutkimukseen osallistumisen kannalta olennaisimmat tiedot, kuten tutkimuksen aiheen ja tarkoituksensa, toteutustavan sekä aineiston keruutavan. Lisäksi haastateltaville on ilmoitettu haastattelun mahdollinen kesto sekä muut tutkimukseen osallistumiseen vaikuttavat tekijät. Halukkaat osallistujat ilmoittautuivat järjestölle ja haastattelujen ajankohdat sovittiin sähköpostilla yhdessä järjestön kanssa. Tutkimukseen osallistuminen on siis ollut täysin vapaaehtoista sekä tutkimuksen aihe etukäteen informoitua. Lisäksi haastateltavia on informoitu uudelleen haastattelutilanteessa tutkimuksen luottamuksellisuudesta, anonyymiydestä sekä tallennetun ja litteroidun aineiston hävittämisestä suullisesti haastattelutilanteessa. Jokainen tutkimukseen osallistuja on myös vastaanottanut virallisen tietosuojalomakkeen, joka takaa henkilötietojen oikeaoppisen salassapidon. Kaikki haastatteluihin osallistuneet vanhukset olivat aktiivisia yhdistyksen toimintaan osallistuvia jäseniä, jonka vuoksi tutkimusjoukko on rajautunut aktiivisiin ja toimintakykyisiin vanhuksiin. Ennen varsinaisia haastatteluja pidetyssä esihaastattelussa, on pyritty testaamaan käytännön järjestelyjen, tilan, äänen ja haastattelurungon toimivuutta mahdollisia muutoksia ennakoiden.

Tutkimus toteutettiin vapaaehtoisyhdistyksen suljetussa tilassa, jolloin ulkopuolisten äänien ja muiden meluhaittojen kontrollointia sekä haastattelun yksityisyyttä on pyritty toteuttamaan parhaalla mahdollisella tavalla. Haastattelut äänitettiin käyttäen apuna sanelinta ja äänitetty haastattelu on litteroitu peruslitteroinnin menetelmän mukaisesti. Tallennetut äänitteet on tuhottu oikeaoppisesti heti litteroinnin valmistuttua. Litteroinnin aikana aineistosta on poistettu kaikki henkilöllisyyteen

viittaavat tekijät sekä muut mahdolliset tunnistetiedot. Haastatteluaineisto on siis kokonaan anonymisoitu. Litteroitu aineisto on hävitetty tutkimuksen valmistuttua eikä sitä enää voida käyttää hyödyksi muuhun kuin tämän tutkimuksen tarkoitukseen.

Ikäihmisten haastatteluun liittyy muutamia erityishuomioita vaativia seikkoja, jotka voivat vaikuttaa haastattelutilanteeseen ja itse tutkimukseen. Haastattelijan tehtävänä on huomioida ikäihmisen mahdolliset erityistarpeet jo ennen haastattelutilannetta. Tällaisia tarpeita ovat esimerkiksi haastateltavan fyysiset ja kognitiiviset tekijät, kuten heikentynyt kuulo ja muisti. Koska haastattelutilanteessa haastattelijan ja haastateltavan ikä- ja kokemus-ero saattavat olla hyvinkin suuria, on vanhojen ihmisten haastattelussa lisäksi hyvä ottaa huomioon ikäluokan ennakoasenteet tutkimusta ja tutkimuksen tekijää eli haastattelijaa kohtaan sekä myös haastattelijan ennakoasenteet vanhuksia kohtaan. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvaara 2017, 299, 301; Lumme-Sandt 2005, 133 – 134; Hirsijärvi & Hurme 2010, 134.) Koska nuorena tutkijana koen olevani etuoikeutetussa asemassa digitalisaation kontekstissa, halusin luoda vanhuksille ennakkoluulottoman tilan ja antaa itsestäni mahdollisimman puolueettoman kuvan itse haastattelutilanteessa. Tällä pyrin vähentämään vanhusten ennakkoluuloja nuorta haastattelijaa kohtaan erityisesti, kun kyseessä saattaa olla joillekin vanhuksille arka aihe. Pyrin myös tutkijana työntämään omat ennakoasenteeni vanhuksia ja vanhuuteen liittyviä tekijöitä kohtaan sivuun ja kohtaamaan heidät aivan samantapaisina ihmisinä kuin kenet tahansa muunkin. Haastattelutilanteessa on pyritty kiinnittämään huomiota siihen, että haastateltavilla olisi mahdollisimman mukava ja turvallinen olo kertoa omista kokemuksistaan luottamuksellisesti. Luottamuksen syntyä varten olen ensin kertonut hieman itsestäni ja tutkimukseni tavoitteesta sekä mihin aineistoa tullaan käyttämään. Lisäksi haastattelutilanteessa on painotettu haastattelun vapaaehtoisuutta sekä mahdollisuudesta esittää itse tarkentavia kysymyksiä missä tahansa haastattelun vaiheessa. Näiden tekijöiden avulla olen pyrkinyt lisäämään haastattelun avoimuutta ja luottamuksellista sidettä haastateltavia kohtaan.

Usein puhuttaessa tutkimuksen laadusta viitataan validiteetin tarkasteluun. Validiteetilla eli tutkimuksen pätevyydellä tarkoitetaan yleensä sitä, miten hyvin tutkimus tai mittari kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Validiteetti voidaan vielä jakaa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäinen validiteetti viittaa tutkimuksen sisäiseen logiikkaan ja johdonmukaisuuteen, kun taas ulkoinen validiteetti viittaa siihen, miten hyvin tutkimuksen tuloksia voidaan siirtää yhden tutkimuksen yhteydestä toisen tutkimuksen yhteyteen. Kyse on siis pohjimmiltaan siitä, tutkiiko tutkimus sitä, mitä se sanoo tutkivansa, käytetäänkö tutkimuksessa ilmiötä kuvaavia käsitteitä ja onko tieto tuotettu pätevästi ja tutkimuskohde mielessä pitäen. Validiteettia käytetään myös usein kuvaamaan tutkimuksen yleistä

laatua, jolloin sillä tarkoitetaan sitä, että tieto on tuotettu pätevällä tavalla eli sellaisten käytäntöjen avulla, jotka ovat perusteltavissa tieteen ja tutkimuksen yleisten kriteerien näkökulmasta. Pätevyys tarkoittaa myös sitä, että tutkimus on pätevää tutkimuksen kohteena olevan ilmiön kuvaajana. Lisäksi pätevyyteen vaikuttaa tutkijan ja ilmiön välinen suhde; kuinka vahvasti tutkijan omat käsitteet ja tulkinnat vastaavat yhteisön jäsenten käsitteitä ja tulkintoja. (Lindblom-Ylänne ym. 2013, 129 – 131.) Tässä tutkimuksessa validiteettia lisää tutkimusaiheen monipuolinen tarkastelu, niin suomalaisen kuin kansainvälisenkin lähdekirjallisuuden pohjalta. Ilmiötä on tarkasteltu aikaisemman vertaisarvioitun tutkimustiedon pohjalta ja tätä kautta varmistettu myös, että tutkimus tutkii juuri sitä ilmiötä, mitä oli tarkoituskin. Lisäksi tutkielman tulos- ja pohdintaluvussa on pyritty järjestelmällisesti todistamaan tulosten suhde tutkimuskysymyksiin sekä teoreettiseen viitekehykseen.

Koska haastateltavien määrä tutkimuksessa on melko pieni, on tutkimuksen tuloksia käsiteltävä varauksella. Haastateltavien vähäisen määrän vuoksi tulokset eivät ole yleistettävissä. Luotettavuutta tarkastellessa on myös hyvä ottaa huomioon, että tutkimukseen ovat voineet herkemmin osallistua sellaiset vanhukset, joilla oma aktiivisuus ja terveydentila ovat parempia kuin koko vanhusväestössä keskimäärin ja tämä on osaltaan voinut vaikuttaa tuloksiin. Tämä voi vääristää tutkimuksen tuloksia, sillä aineistossa ei esiinny suurta vaihtelevuutta. Lisäksi toisessa haastattelutilanteessa tutkimusaineistoa ja tämän myötä tutkimustuloksia syntyi huomattavasti toista haastatteluryhmää vähemmän. Tähän taustalla vaikuttaneita tekijöitä saattaa olla monia; haastateltavien omat ennakkokäsitykset ja asenteet tutkimusaihetta kohtaan tai tutkijan itsensä aiheuttama vaikutus haastattelutilanteessa. Koska selkeää syytä toisen haastattelutilanteen suppeampaan antiin ei ole tiedossa, tulisi tutkimuksen yleistettävyyden kannalta käytettävää tutkimusaineistoa ja -tuloksia kerätä enemmän. Suhteessa käytettävissä olevaan materiaaliin ja erityisesti tämän tutkimuksen kontekstiin nähden, tutkimustulosten voidaan kuitenkin todeta olevan luotettavia.

Etenkin laadullisen aineiston analyysin haasteeksi muodostuu usein tutkijan oma asema ja ennakkoletukset tutkittavaa ilmiötä kohtaan. Tutkijan asema sekä omat aikaisemmat kokemukset vaikuttavat ikään kuin silmälaseina, jonka lävitse aineistoa tulkitaan. Tämän vuoksi erityisesti aineistolähtöisessä analyysissä on tärkeää, että tuloksia pyritään tulkitsemaan objektiivisesti, mutta myös pitämällä omat ennakko-odotukset, mielipiteet sekä niiden vaikutukset mielessä koko tutkimusprosessin ajan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.) Omat kokemukseni vapaaehtoistyöstä vanhusten parissa sekä omista isovanhemmista ovat herätelleet minua aiheen valintaan, jonka vuoksi myös omat kokemukseni ovat vaikuttaneet siihen, mistä näkökulmasta tutkimustani tarkastelen. Kokemukseni vanhusten

teknologian käytöstä perustuvat siihen, että esimerkiksi isovanhempani eivät omista montaa digilaitetta, eivät käytä tai päivitä niitä usein, eivätkä ole kiinnostuneet niistä. Lisäksi he ovat usein kääntyneet ongelmatilanteissa juuri omien lapsien ja lapsenlapsien puoleen. Lisäksi ongelmatilanteissa esiintuodut kokemukset teknologian käytöstä ovat myös usein olleet negatiivisia ja laitteet on koettu hankalina, tarpeettomia ja turhautumista herättävinä. Objektiivisuuden tavoittelussa erityisesti analyysissä minua auttoi selkeä aineistolähtöisen analyysin prosessin vaiheet sekä käsittelyjärjestys. Koska aineistolähtöisessä analyysissä ei aineiston käsittelyn ensimmäisillä kerroilla karsita mitään, vaan aineisto jäsennellään uusiksi, oli kommenttien luokittelu helpompaa. Luokittelun haasteena oli kuitenkin aineistossa toistuva päällekkäisyys; monet eri haastattelun kohdat sopivat useampaan kuin yhteen kategoriaan. Esimerkiksi kokemukset tuen ja avun tarpeesta tai tuen puute voidaan luokitella vanhusten kokemuksiin haasteisiin mutta myös kokemuksiin digituesta. Useammassa kohtaa päällekkäisyyksiä ratkaisin kuitenkin asian niin, että luokittelin kommentit niihin kategorioihin, joita ne kuvaavat mielestäni parhaiten. Sen sijaan, että aineisto olisi luokiteltu puhtaasti tiettyihin kategorioihin pystyy vanhusten kommentteja siis tulkitsemaan monesta eri näkökulmasta. Sen lisäksi, että aineistossa esiintyi paljon päällekkäisyyttä, oli kahden ryhmähaastattelusta syntyneen aineiston yhdistäminen loogiseksi kokonaisuudeksi haastavaa. Koska en halunnut tehdä vertailevaa tutkimusta kahden eri ryhmän kokemuksista, vaan yhdistää ryhmissä syntyneet keskustelut ja kokemukset, oli haasteena sovittaa tuloksia yhteen niin, että ryhmässä syntyneet merkitykset säilyvät. Ryhmähaastattelun analyysissä onkin haasteena säilyttää juuri ryhmissä käydyt keskustelut ja merkitykset niin, ettei ryhmiä vertailla keskenään.

7.2 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää vanhusten digitaalisten laitteiden käyttöä, digiosaamista ja siihen vaikuttavia tekijöitä sekä heidän asenteitaan digitalisaatiota kohtaan ilmiönä. Vanhusten haastattelut olivat yhdenmukaisia tämän päivän suomalaisen yhteiskunnan digitalisaatiomuutoksen linjojen kanssa ja erityisesti ikäihmisten elämässä näyttäytyvien muutosten kanssa. Vanhusten mielipiteet ja asenteet digitalisaatiota ja digilaitteita kohtaan ovat ensisijaisen tärkeitä digitalisaation ja digituen järjestämisessä nyt ja tulevaisuudessa.

Tutkimuskysymyksiä oli yhteensä kolme. Ensimmäinen tutkimuskysymys pyrki selvittämään, millaisia vanhukset ovat teknologian käyttäjinä ja digilaitteiden kuluttajina. Toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää mitkä asiat vaikuttavat vanhusten digiosaamiseen. Viimeinen

tutkimuskysymys puolestaan pyrki selvittämään, minkälaisia asenteita ja mielipiteitä digitalisaatio ilmiönä herättää vanhuksissa.

Tarkasteltaessa vanhusten digitaalista kulutusta, vanhukset pystyttiin jakamaan kahteen eri käyttäjäryhmään; aktiivisiin ja oma-aloitteisiin käyttäjiin ja passiivisiin ja varautuneisiin käyttäjiin. Aktiivisten käyttäjien ryhmään kuuluivat ne vanhukset, jotka listasivat monia eri teknologialaitteita, joita käytettiin useampaa useampana kertoja päivässä. Lisäksi aktiivisille ja oma-aloitteisilla vanhuksilla suhtautuminen laitteisiin, päivityksiin ja kokemuksiin laitteiden hyödyllisyydestä olivat suurimmalta osin positiivisia. Tämän ryhmän vanhukset näkivät teknologian täynnä mahdollisuuksia sisältävänä asiana ja teknologian koettiin yleisesti helpottavan omaa arkea esimerkiksi verkkoasioinnin, tiedonhaun ja viihteen näkökulmasta. Tärkeimmäksi laitteiden ominaisuuksiksi tämän ryhmän vanhukset valitsivat yhteydenpidon ja sosiaalisten suhteiden ylläpidon laitteiden avulla. Lisäksi turvallisuusnäkökulmaa, jonka laitteet tuovat yksin elävien vanhusten arkeen, pidettiin vanhusten keskuudessa tärkeänä ja jopa ratkaisevana hyötynä digilaitteissa.

Toisen käyttäjätyypin, passiiviset ja varautuneet käyttäjät, muodostui niistä vanhuksista, joilla oli teknologiasta päinvastaista sanottavaa. Ryhmän vanhukset eivät pääosin olleet kiinnostuneita digilaitteista ja niiden käytöstä muuta kuin pakollisuuden ja turvallisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi puhelinta pidettiin välttämättömänä osana omaa turvallisuutta ja itsenäistä elämää. Vaikka puhelimen käyttökin oli päivittäistä, oli sen käyttö sidoksissa juuri pakollisuuteen; vanhukset mainitsivat, että karsivat elämästään kaikki digilaitteet ja -ohjelmat, joita eivät tarvitse ja joita ei ole pakko opetella ulkoisen tarpeen pakosta. Osalla tähän ryhmään kuuluvista vanhuksista oli jonkinlaista kiinnostusta laitteiden käyttöä ja opettelua kohtaan, mutta suhtautuminen oli silti varauksellista ja ennakkoluuloista. Myös keskustelu aiheen ympärillä oli varauksellista ja ajoittain jopa pelokasta; vastauksissa nousi esiin häpeän tunteita laitteiden opettelussa mutta asiasta ei haluttu avautua enempää eikä omaa haluttomuutta asiaa kohtaan osattu perustella.

Aikaisemmat tutkimustulokset ovat osoittaneet samankaltaisia tuloksia vanhusten digilaitetottumuksista ja erilaisia käyttäjätyyppejä vanhusten keskuudesta löytyy laidasta laitaan. Hyödyllisimmiksi laitteiksi vanhukset ovat aikaisemmissa tutkimuksissa maininneet arkiteknologian ja teknologiat, jotka mahdollistavat tiedonhaun, sosiaalisten suhteiden ylläpidon sekä turvapuhelimet. Vaikka digitalisaatio yltää kaikkiin yhteiskunnan tasoihin ja arkipäivään saakka ja palvelut ovat yhä suuremmassa määrin siirtymässä verkkoon, käyttävät vanhemmat ikäluokat sähköisiä palveluita huomattavasti enemmän kuin muut ryhmät. Mitä ylemmäksi ikäluokissa edetään, sitä vähäisempää internetin ja digilaitteiden käyttö on ja sitä enemmän käyttö on sidoksissa sen pakollisuuteen.

(Koiranen ym. 2016, 27 – 29; Tilastokeskus 2021; Nordlund 2010, 19 – 21, 24; Sankari 2004, 60 – 62.) Lisäksi tutkimukset ovat osoittaneet, että suurimpina motivaation lähteinä digioppimisessa ja laitteiden käytössä vanhuksilla ovat omien taitojen ylläpitäminen sekä osallisuuden ja itsenäisyyden kokemukset. Ne vanhukset, jotka haluavat kehittää omaa osaamistaan ja oppia uutta, suhtautuvat teknologiaan positiivisesti. Puolestaan oppimista vaikeuttavana asiana ja vähäistä kiinnostusta selittävänä tekijöinä tutkimuksissa on mainittu laitteiden monimutkaisuus ja vaikeakäyttöisyys sekä tarpeettomuuden kokemukset. (Nordlund 2010, 19 – 21, 24; Sankari 2004, 60 – 62.)

Mietittäessä erilaisia laitteiden käyttäjätyyppejä erityisesti vanhusten keskuudessa, tulisi laitteiden suunnittelussa ja erityisesti digituen tarjonnan kentällä kiinnittää huomiota asiakaslähtöisyyteen. Koska vanhukset kaipaavat laitteilta ja niiden opettelulta yksikertaisuutta, helppokäyttöisyyttä ja arkeen liitettäviä toimintoja, tulisi tulevaisuudessa myös kehittää enemmän laitteita tämän ryhmän vaatimukset huomioon ottaen. Lisäksi digitalisaatiossa tulisi huomioida erityisesti iän tuomat fyysiset ja kognitiiviset rajoitteet, jotka ovat meistä jokaista vastassa tulevaisuudessa. Heikentynyt kuulo, näkö ja motoriikka, vaikuttavat kaikki siihen, miten helppokäyttöisiä laitteet ovat ja miten niiden käyttökokemuksiin suhtaudutaan (Hanson 2011, 444 – 445). Erityisesti vanhusväestön kohdalla, kenellä fyysiset rajoitteet saattavat heikentää kykyä hoitaa omia asioitaan ja osallistumista oman yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan, tulisi ensisijaisesti kiinnittää huomiota tämän tyyppisiin edistäviin ja ylläpitäviin teknologioihin ja niiden hyödyntämiseen. Laitteiden avulla voidaan edistää vanhusten psykologista hyvinvointia ja lisätä mahdollisuuksia itsenäiseen elämään.

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää mitkä asiat vaikuttavat vanhusten digiosaamiseen. Tutkimustuloksissa selvisi, että vanhusten kokemusten mukaan omalla aikaisemmalla elämäkokemuksella, työkokemuksella sekä iällä saattaa olla vaikutus siihen, miten hyvin digilaitteita opitaan käyttämään ja miten niistä kiinnostutaan. Esimerkiksi työelämässä teknologiaan tutustuneet vanhukset oppivat työnsä ohella digitaitoja, jolloin laitteiden toimintalogiikka ja tarkoituserä tulevat tutuiksi. Tämä madaltaa kynnystä jatkaa laitteiden käyttöä ja opetella uutta myös vanhemmalla iällä, kun uutta tietoa voidaan rakentaa vanhan kokemuksen päälle. Lisäksi digiosaamiseen ja sen opetteluun vaikuttaa vanhusten mukaan vanhusten oma asenne ja kokemus digitalisaatiosta ilmiönä; ne vanhukset, jotka näkevät laitteissa mahdollisuuksia oman elämänlaadun parantamiseen ovat motivoituneita ja kiinnostuneita kehittämään omaa digiosaamistaan. Lisäksi oman osaamisen ylläpitämistä motivoi osallisuuden kokemukset, jotka syntyvät digilaitteiden käytön myötä.

Digiosaamiseen ja sen kehitykseen löytyy myös ehkäiseviä ja haastavia tekijöitä. Vanhusten vastauksissa haasteiksi nousi erityisesti laitteiden nopea kehitys- ja päivitystahti. Koska oppiminen saattaa olla haastavampaa ja viedä enemmän aikaa vanhuudessa, voi oppimiskokemuksista herätä turhauttavia tunteita. Vanhusten laiteosaamisen keskiössä onkin laitteiden yksinkertaisuus ja helppokäyttöisyys, mitä uudet päivitykset ja muutokset teknologiassa eivät ota huomioon. Vanhusten mahdollinen alhaisempi medialukutaito ja laitteiden käyttölogiikan huono ymmärrettävyys nousi vanhusten vastauksissa oppimista ehkäiseviksi ja turhautumista aiheuttaviksi seikoiksi. Suurin oppimista ehkäisevä tekijä vanhusten vahtauksissa oli kuitenkin tuen ja avun puute. Koska laitteissa ja ohjelmissa ei huomioida vanhusväestön tarpeita, tarvitsevat vanhukset keskimäärin enemmän digitukea kuin muut ryhmät. Apua ei kuitenkaan aina ole saatavilla, tai sen hakemiseen liittyy fyysisiä rajoitteita, kuten oma kunto ja asuinpaikka. (Chiu & Liu 2017, 2; Valli ry 2017, 3.) Tärkein avun lähde on oma lähipiiri eli lapset ja lapsenlapset, joita kaikilla vanhuksilla ei ole.

Nykypäivän oppimisteoriat ovat tunnustaneet yleisesti sen, että oppimista ja tiedonsiirtoa voi tapahtua monessa erilaisessa sosiaalisessa tilanteessa ja monen eri toimijan toimesta. Lisäksi oppimisessa ja opetuksessa korostuu yhä enemmän oppijakeskeisempi lähestymistapa, joka keskittyy oppijan omiin valmiuksiin sekä sosiaalisen ympäristön vaikutukseen oppimistilanteessa. Tätä voidaan kutsua sosio-konstruktivistiseksi oppimisteoriaksi. (Wang 2007, 150 - 151.) Sosio-konstruktivistinen näkökulma oppimiseen on myös vanhusten digitaitojen opettelussa ja elinikäisen oppimisen ylläpitämisessä tärkeä teoria, jota voitaisiin hyvin soveltaa vanhusten digiosaamisen kehittämisessä ja tuen tarjonnassa. Digituen tarjonnassa ja laitekehityksessä ylipäätään olisi hyvä muistaa vanhusten iän tuomat rajoitteet ja oppimiseen vanhuudessa vaikuttavat tekijät ja soveltaa tätä tietoa. Ikää ja sen tuomia haasteita ei tarvitse arvioida heikkouksien näkökulmasta, vaan pikemminkin yhdistää laitteiden ja ohjelmien suunnitteluun vahvuutena sekä rikkaana kokemusasiantuntijuutena. Mikäli vanhusten ääni saadaan kuuluviin myös kehityksessä ja ohjaustoiminnassa, tekee se koko digitalisaation kokoanisuudesta saavutettavan ja inklusiivisemman kaikille yhteiskunnan eri ryhmille, ei pelkästään vanhuksille.

Tutkimuksen vastauksissa vanhukset toivoivat henkilökohtaista, reaaliaikaista ja ennen kaikkea yksinkertaista ohjeistusta. Yleisesti vanhukset kokivat, ettei laitteiden käyttöön tai ongelmatilanteisiin saanut riittävästi opastusta. Informaatiota laitteiden käyttöön liittyen oli kyllä saatavilla, mutta suurin osa koki sen olevan hankalasti saatavilla tai hankalassa muodossa. Lisäksi vanhukset toivoivat ohjaukselta ja avulta ihmislähtöistä otetta ja että myös heidät otetaan asiakasryhmänä tosissaan. Monilla vanhuksilla oli negatiivisia kokemuksia kauppojen ja palveluiden

myyjistä, jotka eivät tuntuneet ymmärtävän heidän lähtökohtiaan asiaa kohtaan ja jotka suorastaan vähättelivät heidän tarpeitaan. Tällaiset negatiiviset kokemukset apua pyytäessä vaikuttavat edelleen siihen, miten digilaitteet nähdään sekä vähentävät halukkuutta opetella uutta (Chiu & Liu 2017, 2; Valli ry 2017, 3). Vanhusten vähättelevä kohtelu suorastaan kannustaa vanhuksia olemaan oppimatta ja viestittää heille eriarvoisuudesta ja ulkopuolisuuden kokemuksesta, joka digitalisaation ilmiöön liittyy. Tuen ja avun pyytämisen pitäisi ennen kaikkea olla matalalla kynnyksellä haettavaa ja jokaiselle vanhukselle saatavilla omasta fyysisestä kunnosta tai asuinpaikasta ja lähiverkostosta riippumattomasti. Mikäli suomalaisen yhteiskunnan tavoitteena tosiaan on edistää digitalisaatiota koko kansan tasolla ja vähentää siihen liittyvää eriarvoisuutta, on myös palvelualoilla ja tukipisteissä oltava asiantuntevaa henkilökuntaa, jotka ymmärtävät omien asenteidensa vaikutuksen vanhusten digiosaamiseen. Tällä hetkellä tukea pyritään edistämään kansallisella tasolla ja kehittämään eri tuen muotoja ja palveluita, jotta digitalisaation ja vanhusten välistä kuilua pystyttäisiin kaventamaan (Valtiovarainministeriö 2022a). Yhteiskunnallisten ja hallituksen määrittämien tavoitteiden lisäksi on myös kuntien vastuulla tarjota digiavustusta vanhemmalle väestölle. Näiden eri tukimuotojen verkostojen, tulisi kuitenkin toimia yhdessä vuorovaikutteisesti eikä pirstaloituneena ja toisistaan erillään. Koska sosiaalisen tuen merkitys vanhusten digiosaamiseen on suuri, pitäisi kaikilla tuen tarjoajilla olla valmius vanhuksia heidän omilla ehdoillaan.

Yleisesti vanhuksat kokivat, että digitalisaatio ilmiönä sisältää paljon mahdollisuuksia.; teknologia mahdollistaa paremmat yhteydenpitomahdollisuudet, lisää viihdearvoa ja omaa turvallisuutta, edistää omaa hyvinvointia ja terveyttä sekä helpottaa arjen toimintoja. Monet kuvailivat teknologian tarjoavan loputtomia mahdollisuuksia ja vanhuksat yleisesti kokivat, että he haluavat myös seurata teknologian kehitystä niin pitkälle kuin oma terveys antaa myöden. Ilmiöllä kuitenkin koettiin olevan myös haittapuolia. Suurimpina huolina vanhusten vastauksissa nousi esiin turvallisuusnäkökulmat, kuten verkkopalveluiden kaatumisen, tietoturvariskit sekä muiden ihmisten epäasiallinen internetikäyttäytyminen ja rikollisuus näihin kaikkiin liittyen. Lisäksi vanhuksat keskustelivat internetistä ja digitalisaatiosta vallankäytön välineenä, joka vaikuttaa erityisesti yhteiskuntamme nuoriin ja lapsiin. Digilaitteisiin tutustuminen ja opettelu varhaisella iällä saattaa vanhusten mielestä vaikuttaa negatiivisesti lasten oppimiseen, kehitykseen sekä sosiaaliseen käyttäytymiseen.

Aikaisemmat tutkimukset viittaavat siihen, että positiivisten asenteiden luomisessa ja pelkojen hälventämisessä keskeistä on digituen toimivuus ja saatavuus. Saadessaan keskustella vapaasti ja ennakkoluulottomasti digilaitteista ja niihin liittyvistä haasteista opastajan tai vertaistuen kanssa, päästään usein yhteisymmärrykseen sekä löydetään ratkaisua pulmatilanteissa. Yhteisen keskustelun

avulla pystytään hälventämään digilaitteiden ja digitalisaation tuomaa epävarmuutta ja pelkoa sekä muuttamaan asennetta myönteisemmäksi ilmiötä kohtaan ja rohkaisemaan avun pyytämiseen. (Valliry 2021.) Vanhusten ennakoluuloja ja negatiivista suhtautumista digitalisaatioon voidaan purkaa järjestelmällisen ja asiantuntijuuteen perustuvalla tuella ja opetuksella. Mitä enemmän tukea ja ohjausta laitteiden käyttöön on saatavilla, sitä enemmän vanhuksille tulee tutuksi myös teknologian hyvät puolet. Oikeaoppisen tuen avulla pystytään myös lisäämään vanhusten omaa kokemusta omasta osaamisesta, aktiivisuudesta, pystyvyydestä ja osallisuudesta sekä auttaa heitä oppimaan myös myöhemmällä iällä. Tämän tyyppisten positiivisten kokemusten tukeminen ja lisääminen ovat siis ratkaisevassa asemassa niin itse digiosaamisen kehittämisessä kuin asenteidenkin muokkaamisessa.

Vaikka vanhusten digiosaaminen ja heidän haasteensa digitalisoituvassa yhteiskunnassa ovat keränneet yhä enemmän niin kansallista kuin kansainvälistäkin huomiota ja toimia asian edistämiseksi on tehty Suomenkin hallituksessa, on tämän kuilun kaventamisessa vielä iso työ. Vaikka toimia vanhusten ja muiden ryhmien digituen saatavuudeksi on jo tehty, on kuitenkin huomioitava ympärillä vaikuttavat yhteiskunnalliset muutokset ja vastuunjako niin, että tukea todella järjestetään. Lisäksi on tärkeää saada lisää tieteellistä tutkimusta siitä, miten digitaitojen oppimista voidaan lisätä ja tukea erityisesti niillä ryhmillä, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Kuten tässäkin tutkimuksessa, tutkimusjoukko rajoittuu usein niihin vanhuksiin, jotka käyttävät laitteita ja edustavat aktiivisia vanhuksia. Olisi siis hyvä saada lisätutkimusta ja näyttöä siitä, miten muuhun kuin aktiivisiin vanhuksiin kuuluvat ryhmät kokevat saman ilmiön. Miten siis apua ja sen saatavuutta voitaisiin parantaa niin, että se tavoittaisi myös ne ryhmät, jotka tarvitsevat apua eniten? Ratkaisujen ja toimintatapojen kehityksessä on otettava huomioon kaikki vanhusryhmät ilmiön ympäriltä, ja muodostaa kokonaisvaltainen kuva ja ymmärrys ilmiöstä. Tähän työskentelyyn tarvitaan myös eri tutkimusalojen välistä tutkimusta ja yhteistyötä.

Lähteet

- Alasoini T. 2015. Digitalisaatio muuttaa työtä – millaisia työelämää uudistavaa innovaatiopolitiikka tarvitaan? Työ- ja elinkeinoministeriö. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2015 (6).
- Alastalo K. 2014. Toivomukseni teknologialle – Kyselyn tulokset. Teoksessa Stenbegr L., Nordlund M., Alastalo K., Forsberg K., Intosalmi H., Nykänen J., Pesola K., Ranta P. & Virkkunen A. 2014. Näkemyksiä ikäteknologiasta – KÄKÄTE-kyselyt yksissä kansissa. KÄKÄTE-raportteja 6/2014. Helsinki: Kopio Niini Oy.
- Bailey, N., Breen, J. and Ward, M. 2010. Community education: more than just a course – exploring the outcomes and impact of department of education and skills funded community education. AONTAS, The National Adult Learning Organisation. Dublin
- Chin, J., Fu, W-T & Kannampallil, T. 2009. Adaptive information search: Age-dependent interactions between cognitive profiles and strategies. CHI '09 Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems. Boston, MA, USA.
- Chiu C-J. & Liu C-W. 2017. Understanding older adult's technology adoption and withdrawal for elderly care and education: mixed method analysis from National survey. Journal of Medical Internet Research. 2017;19 (11).
- Czaja, S. J. 2006. Technology and older adults: designing for accessibility and usability. Keynote Talk in ASSETS'06, Portland, Oregon, USA.
- Czaja, S. J., Charness, N., Fisk, A. D., Hertzog, C., Nair, S. N., Rogers, W. A. & Sharit, J. 2006. Factors predicting the use of technology: findings from the center for research and education on aging and technology enhancement (CREATE). Psychology and Aging, Vol 21(2), Jun 2006. American Psychological Association.
- Digibarometri 2021: Vuosikymmen verkkokauppaa ja alustataloutta, Taloustieto Oy, Helsinki. Mattila, Pajarinen, Seppälä, Mäkäraäinen, Neuvonen (2021).

- Eläketurvakeskus. 2022. Elinajanodote ja huoltosuhde. <https://www.etk.fi/tyo-ja-elakkeet-ulkomailla/kansainvalista-vertailutietoa/elakeiat/elinajanodote-ja-huoltosuhde/> (Luettu 25.4.2022.)
- Euroopan parlamentti. 2022. Euroopan digitaali strategia. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/64/euroopan-digitaali-strategia> (luettu 23.4.2022)
- Greenwood, P. M. & Parasuraman, R. 2012. Nurturing the older brain and mind. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Guglielman, E. 2012. The ageing brain: neuroplasticity and lifelong learning. eLearning Papers. n.o: 29. June 2012.
- Hanson, V.L. 2011. Technology skill and age: What will be the same 20 years from now? Universal Access in the Information Society, 10 (4).
- Heikkinen E., Jyrkämä J., Rantanen T. 2013. Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Hirsijärvi S., Remes P. & Sarjavaara P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen M., Nikander P., & Ruusuvuori J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Juhanko, J. (toim.), Jurvansuu, M. (toim.), Ahlqvist, T., Ailisto, H., Alahuhta, P., Collin, J., Halen, M., Heikkilä, T., Kortelainen, H., Mäntylä, M., Seppälä, T., Sallinen, M., Simons, M. ja Tuominen, A. 5.1.2015. ”Suomalainen teollinen internet – haasteesta mahdollisuudeksi: taustoittava kooste”. ETLA Raportit No 42. <http://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-42.pdf>

- Koiranen I., Räsänen P. & Södergård C. 2016. Mitä digitalisaatio on tarkoittanut kansalaisen näkökulmasta? Talous & Yhteiskunta 3/2016.
- Kuoppamäki S. 2018. The role of age and life course stage in digital consumption. Jyväskylä: JYU Dissertations 36.
- Leach, J., McCormick, R., Moon, B. & Murphy, P. 1999. Series Introduction. In: R. McCormick & C. Paechter (Eds). Learning & knowledge. Lontoo: Paul Chapman Publishing in association with The Open University.
- Lindblom-Ylänne S., Paavilainen E., Pehkonen L. & Ronkainen S. 2013. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Lumme-Sandt, K. 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa: J. Ruusuvaori & L.Tiittula (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere.
- Merriam, S.B. & Kee, Y. 2014. Promoting community wellbeing: the case for lifelong learning for older adults. Adult Education Quarterly 2014, Vol. 64 (2).
- Narushima, M., Jian, L. & Diestelkamp, N. 2018. Lifelong learning in active ageing discourse: Its conserving effect on wellbeing, health and vulnerability. Ageing & Society 38, 2018, Cambridge University Press 2016.
- Nordlund M. 2010. Raportti jäsenyhteisöjen teknologiakyselyn tuloksista. Teoksessa Stenberg L., Nordlund M., Alastalo K., Forsberg K., Intosalmi H., Nykänen J., Pesola K., Ranta P. & Virkkunen A. 2014. Näkemyksiä ikäteknologiasta – KÄKÄTE-kyselyt yksissä kansissa. KÄKÄTE-raportteja 6/2014. Helsinki: Kopio Niini Oy.
- Nordlund M., Stenberg L. & Lempola H-M. 2014. Tietoteknologian käyttö ja käyttämättömyyden syyt 75-89- vuotiailla – Kooste kyselytutkimuksesta. KÄKÄTE-projekti ja LähiVerkko-projekti.

- Nouchi, R., Taki, Y., Takeuchi, H., Hashizume, H., Nozawa, T., Sekiguchi, A., Nouchi, H. & Kawashima, R. 2012. Beneficial effects of reading aloud and solving simple arithmetic calculations (learning therapy) on a wide range of cognitive functions in the healthy elderly: study protocol for a randomized controlled trial. *Trials* 2012.
- Nurmi J-E., Ahonen T., Lyytinen H., Lyytinen P., Pulkkinen L. & Ruoppila I. 2018. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2022. Jatkuva oppiminen. <https://okm.fi/jatkuva-oppiminen>. (Luettu 22.4.2022.)
- Pietilä I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen M., Nikander & Ruusuvaori J. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Rauste- von Wright, M., Von Wright, J. & Soini, T. 1994. Oppiminen ja koulutus. Porvoo: Helsinki; Juva:WSOY.
- Sankari A. 2004. Ikääntyviä tietoyhteiskunnassa – Kulttuuriset ajattelutavat ja sosiaalinen tila. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Sarajärvi A. & Tuomi J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Schulz, R., Wahl, H-W., Matthews, J.T., De Vito Dabbs, A., Beach, S.R. & Czaja, S.J. 2015. Advancing the aging and technology agenda in gerontology. *The Gerontologist*, 55(5), pp. 724-734.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 29/2020.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 21.4.2022] Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/sutivi/index.html>

- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.4.2022]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vaerak/2019/vaerak_2019_2020-03-24_tie_001_fi.html
- Tynjälä, P. 2000. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Tynjälä, P. 1999. Konstruktivistinen oppimiskäsitys ja asiantuntijuuden edellytysten rakentaminen koulutuksessa. Teoksessa A. Eteläpelto & P. Tynjälä (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus – Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Juva: WSOY, 160 – 179.
- Valtiovarainministeriö. 2017. Digituen toimintamalliehdotus. AUTA-hankkeen projektiryhmän loppuraportti. 19.12.2017.
- Valtiovarainministeriö. 2019. Digitaalinen Suomi – Yhdenvertainen kaikille. Digi arkeen-neuvottelukunnan toimintakertomus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 23/2019.
- Valtiovarainministeriö. 2022a. Digituki ja digituen toimintamalli. <https://vm.fi/digituki-ja-digituen-toimintamalli>. (Luettu 23.4.2022)
- Valtiovarainministeriö. 2022b. Suomen kestävän kasvun ohjelma – vauhtia uudistuksiin ja investointeihin. <https://vm.fi/kestava-kasvu>. (Luettu 22.4.2022.)
- Valtonen A. 2009. Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori J. & Tiittula L. Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy/Vastapaino.
- Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto (Valli) ry. 2017. Ikäihmiset ja sähköinen asiointi. Miten saadaan kaikki mukaan? Ikäteknologiakeskus.
- Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto (Valli) ry. 2021. ”Olisipa joku, jolle voisi soittaa”. Ikäihmisten kokemuksia digitaalisista palveluista. Ikäteknologiakeskus.

- Wang, L. 2007. Sociocultural learning theories and information literacy teaching activities in higher education. *Reference & User Services Quarterly*, vol. 47, no. 2.
- Wessman J., Erhola K., Meriläinen-Porras S., Pieper R, & Luoma M-L. 2013. Ikääntynyt ja teknologia – Kokemuksiani teknologian käytöstä. KÄKÄTE- tutkimuksia 2/2013. Helsinki: Kopio Niini Oy.
- World Health Organization WHO. 2017. Global strategy and action plan on ageing and health.
- Yhdistyneet kansakunnat YK. 2019. The age of digital interdependence. Report of the UN Secretary-General's high-level panel on digital cooperation.

Liitteet

Liite 1. Taustatietolomake

Täytä/rastita itsellesi sopivin vaihtoehto

- 1. Ikä:**
- 2. Koulutustaso:**
- 3. Ammatti ennen eläkkeelle jäämistä:**

4. Sukupuoli:

Mies

Nainen

Muu

En halua kertoa

5. Asumismuoto

Yksin

Puolison kanssa

Muun perheen/lapsien kanssa

Kotihoito

Palveluasuminen

6. Listaa mitä digitaalisia laitteita käytät arjessasi

Liite 2. Haastattelurunko

1 Erilaiset laitteet ja niiden käyttökokemukset

Laitteina: Puhelin/tietokone/tabletti

1. Mihin tarkoitukseen laitetta käytetään?
2. Kuinka usein laitetta käytetään?
3. Millaisia ajatuksia käyttö herättää?
4. Kokemuksia laitteen hyödyllisyydestä/hyödyttömyydestä

→ perusteluja

2 Kehittymistarpeet ja avunsaanti

1. Minkälaisia haasteita olette kohdanneet digilaitteiden käytössä?
2. Onko jotain laitteita/ohjelmia mitä haluaisitte oppia käyttämään paremmin?

→ Miksi/Miksi ei

3. Informoidaanko laitteiden käytöstä mielestänne tarpeeksi?
4. Missä informointi pääosin tapahtuu?
5. Koetteko saavanne apua laitteiden käytöstä?

→ Keneltä

6. Näkemyksiä siitä, miten tilannetta voisi parantaa?

3 Lopuksi

1. Millaisia ajatuksia digitalisaatio (ilmiönä) herättää?
2. Millaisena he näkevät digitalisaation kehityksen tulevaisuudessa?
3. Oma osuus kehityksessä?

→ Oman vanhenemisen ja tulevaisuuden visioiden yhteensopivuus

Vapaa sana

Liite 3. Tietosuojailmoitus

Turun yliopisto
University of Turku

Tietosuojailmoitus

1 (3)

EU:n yleinen tietosuoja-asetus,
artiklat 13 ja 14

1. Rekisterin nimi	Vanhukset ja digitalisaatio: Digiosaaminen ja siihen vaikuttavat tekijät
2. Rekisterinpitäjä	Laura Johansson, lamajoh@utu.fi Turun yliopisto, kasvatustieteiden laitos, Assistentinkatu 5, 20500 Turku
3. Vastuuhenkilön yhteystiedot	Laura Johansson, lamajoh@utu.fi
4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot	DPO@utu.fi +358 29 450 4361
5. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja käsittelyn oikeusperuste	Tutkimuksessa tehdään kaksi ryhmähaastattelua, jossa kysytään vanhusten kokemuksia digitaalisten laitteiden käytöstä, niiden opettelusta sekä digitalisaatiosta ilmiönä. Haastatteluissa kerätään tietoa vanhusten kokemuksista ja käsityksistä esimerkiksi digilaitteiden käytöstä, niiden opettelusta ja avunsaannista sekä yleisiä ajatuksia digitalisaatioon liittyen. Henkilötietojen EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan mukaisena käsittelyperusteena on ☒ käsittely on tarpeen tieteellistä tutkimusta varten (yleinen etu 6 art. 1 a-kohta) ☐ rekisteröity on antanut suostumuksensa henkilötietojen käsittelyyn (suostumus 6 art. 1 e-kohta) ☐ muu mikä _____
6. Käsitteltävät henkilötietoryhmät	Rekisteriin talletetaan rekisteröidystä seuraavia tietoja: Sukupuoli, ikä, koulutustaso, työkokemuksia, kokemuksia, käsityksiä ja havainnointia digilaitteiden käytöstä sekä niiden opettelusta, kokemuksia digitalisaatiosta, kokemuksia siitä mistä laitteiden käyttöön saa apua

7. Henkilötietojen vastaanottajat ja vastaanottajaryhmät.	Tietoja ei siirretä eikä luovuteta tutkimusryhmän ulkopuolelle.
8. Tiedot tietojen siir- rosta kolmansiin mai- hin	Henkilötietoja ei luovuteta EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.
9. Henkilötietojen säilyt- tämisäika tai sen määrittämisen kriteerit	Haastattelunauhoitteista kirjoitetaan tekstitiedostot. Samalla tutkimusaineisto anonymisoidaan, jolloin tiedostoon ei jää suoria henkilötietoja. Haastattelunauhoitteet ja anonymisoitu tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua kokonaan.
10. Rekisteröidyn oikeudet	Rekisteröidyllä on oikeus pyytää pääsy häntä itseään koskeviin henkilötietoihin sekä oikeus pyytää tietojensa oikaisemista tai poistamista taikka käsittelyn rajoittamista tai vastustaa niiden käsittelyä. Oikeutta henkilötietojen poistamiseen ei sovelleta tieteellisessä tai historiallisessa tutkimustarkoituksessa silloin, kun poisto-oikeus todennäköisesti estää tai vaikeuttaa käsittelyä. Rekisteröidyllä on oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle. Yhteyshenkilö rekisteröidyn oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvissä asioissa on Turun yliopiston tietosuojavastaava, yhteystiedot ilmoituksen alussa.
11. Tiedot siitä, mistä henkilötiedot on saatu	Haastateltavat on kerätty vapaaehtoisjärjestön henkilökunnan avustuksella julkisen ilmoittautumislistan avulla. Muut tiedot kerätään suoraan haastattelututkimukseen osallistuvilta.

12. Tiedot automaattisen päätöksenteon ml. profiloinnin olemassaolosta	Tietoja ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon tai profilointiin tekemiseen.
--	---